

КАЛЬМІЮС

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ АЛЬМАНАХ

Число 3-4 (11-12) 2000

ЗМІСТ

————— АКТУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю —————

Олесь УЛЬЯНЕНКО:

“ЖИТТЯ — ЦЕ СУЦІЛЬНА МУКА,
АЛЕ ТРЕБА ЙОГО ЛЮБИТИ...” 3

————— ПОЕЗІЯ —————

Сергій ЖАДАН

З НОВИХ ПОЕЗІЙ 9

Анна БІЛА

З НОВИХ ПОЕЗІЙ 16

Леся ГЕРАСИМЧУК

З МАЙБУТНЬОЇ КНИГИ “ЗЛАМ” 20

Юрій БЕДРИК

ПЕЙЗАЖ З НЕГОДОЮ 33

Галина КРУК

БУДЬ ГАРНА І МОВЧИ 38

Олег СОЛОВЕЙ

ЗИМА У СЕРЦІ 45

————— РЕЦЕНЗІЇ —————

Ігор БОНДАР-ТЕРЕЩЕНКО

ЛІТО КОНЯ 48

ГУРТOK І ОКРУГА 50

ЗВУКИ МЕ 54

Євген БАРАН

ВАСИЛЬ АНДРУШКО. ЯРОСЛАВ ДОВГАН 57

БОЖИХ СЛІВ НЕРОЗГАДАНІ КОДИ... 59

НОВІ ПОВІСТІ СТЕПАНА ПРОЦЮКА 60

Володимир КУЗНЄЦОВ

ПОХВАЛА ІСТОРІЇ ЧИ КОДЕКС УКРАЇНСЬКОГО
МАЙБУТНЬОГО? 64

Марія ХАТКІНА

ЖИТТЯ БЕЗДОМНЕ 66

ЛІТЕРАТУРНА ПРЕМІЯ ІМ. АНДРІЯ КОКОТЮХИ 69

_____ ПЕРЕКЛАДИ _____

Райнер Марія РІЛЬКЕ СКЛЕПИ ГЕТЕР	70
Едвард Естлін КАММІНґС AMORES	73

_____ ПОЛЕМІКА _____

Євген БАРАН ПОЗАДЕСЯТНИЦТВО ЯК ВИКЛИК	84
Вальтер ДРАґ КРИТИКА ЯК ДІАГНОЗ	88
НАЙКРАЩА КНИГА 1999 РОКУ	91

_____ ЕСЕЇ _____

Анатолій ДНІСТРОВИЙ МОЄ РОЗУМІННЯ КРИТИКИ	100
Ігор БОНДАР-ТЕРЕЩЕНКО ЛІТЕРАТУРА ЯК (НЕ-ЯК)	104
Володимир ЄШКІЛЄВ ЛЮДИНА БЕЗ ТИТУЛУ	110
Вальтер ДРАґ “КАЛЬМІУС” В ОПІНІЇ СУЧАСНИКІВ, АБО НА ФІГ ВОНО КОМУ ТРЕБА	118
Анна БІЛА ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО МАС-РОМАНУ	120

_____ ПРОЗА _____

Олекса ГОРБАЛЬ ПРОСТІР СМЕРТІ (уривок з роману)	124
Леся ДЕМСЬКА КВІТИ СВЯТОГО ЯНА	135
Анатолій ДНІСТРОВИЙ ЖАЛЮЗІ(уривок з роману)	166
ПІСЛЯСЛОВО РЕДАКТОРА	175

_____ ЛІРИЧНИЙ ПОСТСКРИПТУМ _____

Павло ВОЛЬВАЧ КРУТА ЗЕМЛЯ ДИМІВ І ЗБОЧЕНЬ	176
ПРО АВТОРІВ	153

“Життя — це суцільна мука, але треба його любити...”

(“живе інтерв'ю” Олега Солов'я та Анни Білої з Олесем Ульяненком)

Ірпінь. Пансіонат “Дубки”. Опівдні. Травнева спека. Тиша: всі пісателі відправилися за круглий стіл, присвячений сучасній поезії. Лавочка біля корпусу.

О.С.: Пане Олесю, один сучасний критик сказав мені вчора з приводу Олеса Ульяненка, що це чорна людина і чорна душа... Що ти думаєш про це?

О.У.: Я думаю, знають... (Павза) чорна людина — це та, яка, власне, робить щось всупереч державі, а коли людина з голоду помирає... Росіяни... хай вони будуть, це наші брати, по-моєму... (Павза). А чорнуха — це... Ну, яка вона чорнуха? Достоевський — чорнуха. Гоголь — чорнуха... Всі люди, що нормально говорили — ото і є чорнуха.

О.С.: В останній “Критиці” є стаття Єшкілева, в якій він тебе згадує. А що ти скажеш цікавого про Єшкілева, про отой “станіславський феномен”?

О.У.: Ну який там феномен може бути, коли людина їде до Єрусалиму, а потім повертається... (Павза).

А.Б.: Чому у Вас один тип героя в романах?

О.У.: Хіба один?

О.С.: Твій герой — завжди маргінал...

О.У.: Чому маргінал? Я — людина міста, виріс у місті...

О.С.: Наскільки герой твоїх романів близький тобі самому?

О.У.: Чому маргінал, цікаво? Коли людина падає, то вона верещить. Маргінал — це людина, яка втратила якесь

На знімку: О. Соловей і
О. Ульяненко (праворуч), м.
Ірпінь, 2000 р.

відчуття... (Дивиться вперед на галявину). От кульбаба — жовта, красива... (Павза). А мені — по фіг... Зроби мене маргіналом. Але чому маргінал? У мене є друзі в Києві, Полтаві, Донецьку, Луганську...

О.С.: Як починалася література в твоєму житті?

О.У.: Починалася так: я у Вільнюс почту возив, 82 рік... Вовка, був там такий... Брав рюкзак і макети... А писати я почав досить давно, в класі другому.

О.С.: Що було серед літературних пріоритетів у другому класі?

О.У.: Джек Лондон, трошки пізніше — Теодор Драйзер. З української — Шевченко. Але більше орієнтувався на західну літературу.

О.С.: Що б ти виділив серед своїх речей?

О.У.: “Богемна рапсодія”. Це така чуттєва річ... Мені Купріна це нагадує — “Гранатовий браслет”

О.С.: Які у тебе плани на майбутнє?

О.У.: Які плани на майбутнє можуть бути у цій країні з цими людьми? (Павза). Путі Господні несповідимі... Куди мене Бог поведе? (Павза). Фуфло все. Мені фільми хочеться знімати.

О.С.: Які стосунки В Олеса Ульяненка з релігією?

О.У.: Я завжди був релігійним письменником. Зараз про маньячишку пишу роман. Я про Онопрієнка почув. Людина розумна, має інтелект. Цій людині треба було бути священиком.

О.С.: Це прототип героя з нового роману?

О.У.: Це людина, яка повинна була кимось бути. А потім збігла вбік. Він був дуже розумною людиною, але держава не дала йому реалізуватися. (Павза). А потім приходять людина з рогами і говорить: я тобі дам оце і оце... (Павза).

О.С.: А як буде називатися цей роман?

О.У.: У мене є три назви. “Дофін Сатани”, можливо.

О.С.: Тобто герой змінюється, такого ще не було?

О.У.: По-моєму, ні.

О.С.: Що ти думаєш з приводу Шевченківської премії?

О.У.: Коли я отримав Шевченківську премію, мене цькували як собаку, кому не лінь.

О.С.: Хто цькував? Ті, що не отримали?

О.У.: Мабуть, так... (Замислюється).

О.С.: А яке кіно тобі хочеться знімати?

О.У.: У мене два-три сценарія лежить дома, я їх не для понту писав... (Павза).

О.С.: Тарантіно подобається?

О.У.: Так, система діалогів подобається. Все стоїть на місці. Я хотів би зняти пару фільмів про нашу братву. Я сам виріс серед братви. (Павза). Про кохання, про те, що людині не вистачає. Але грошей нема. Приходиш до Жулинського... Він тільки — “розумію...”. На Ступку я наїхав у статті, конкретно так наїхав... Він сказав: війна Ульяненкові... Колись я і Зінкевича не любив, але зрозумів, це людина, що тримає культуру.

О.С.: Чи є у нас література?

О.У.: (Задумався. Мовчить).

О.С.: Кого любиш, окрім Шевченка?

О.У.: Леся Українку пропускаємо, не люблю її... Ну, Коцюбинський, Стефаник...

О.С.: А сучасні? Скажімо, Єшкілев?..

О.У.: Хай він повіситься, Єшкілев...

О.С.: Андрухович?

О.У.: Ні, Андрухович, він хороший письменник. Власне, був такий Купрін. Він був для свого часу нормальним письменником. Жив, серед босоти лазив... Але для Андруховича... Що там Києво-Могилянка взяла... Всі педіки, гоміки дивляться... (Павза). Я люблю дуже двох поетів — Герасим'юка і Римарука.

О.С.: А серед цих, в Ірпені?

О.У.: Нікого не знаю.

О.С.: Тут є живі клясики?

О.У.: Ну, хто тут є?

О.С.: А Жадан?

О.У.: Жадан — це як у дзеркало дивишся...

О.С.: А Ігор Бондар-Терещенко?

О.У.: Це хлоп з претензіями, але я його дуже люблю, бо він — націоналіст. У нього такі вибрики панківські. Ще є Бриних. Бриних і ІБТ чимось подібні.

О.С.: Які перспективи ірпінської тусовки?

О.У.: Це добре, що вони збираються, горілку п'ють, цілються. Я накінець зрозумів, що якийсь шматок України тут таки є.

О.С.: Яке твоє ставлення до фемінізму?

О.У.: Фігове. Немає ніяких перспектив. Одрій Біблію. Жінка завжди була в поміч чоловіку. Але чоловік не має права... їй голову викручувати...

О.С.: Сам ти одружений?

О.У.: Ні.

А.Б.: Дітей маєте?

О.У.: Ні.

О.С.: Що думаєш про “Польові дослідження з українського сексу” Оксани Забужко? Це література?

О.У.: Це — ні. Мені здається, жінці чогось не вистачало... (Жестикулює).

О.С.: І вона через це взялася за роман?

О.У.: По-моєму це — марнославство...

О.С.: Чи відчуваєш ти славу?

О.У.: Ні, я уходжу... (Жестикулює). Уходжу... Гроші потрібні. Більше нічого не хочу...

О.С.: Чи є бажання отримати Нобелівську премію?

О.У.: Я не думав про це.

О.С.: Це були б солідні гроші...

О.У.: Це вже не вернеться, коли письменники отримували якісь гроші. (Павза. Думає). І щоб не було таких семінарів довбаних. Половина людей сюди приїхали поїсти. Я уже два дні сплю. Відпочиваю.

О.С.: З приводу власне творчості. Як це відбувається? Чи може жити Ульяновко без своїх романів?

О.У.: Ні, не можу. Щось мене мучить... Заставляє писати. І не знаю... не знаю, що з цього вийде.

О.С.: Наскільки важко це пропускати через себе?

О.У.: Пропускати через себе — це обов'язково.

О.С.: Література тебе вбиває?

О.У.: Вона мене гробить. Кайфу від самого писання ніколи не відчував. Це дар Господній... (Павза). Він мене мучить, Бог. А може, я помиляюсь...

А.Б.: Хто з європейських письменників для Вас найближчий?

О.У.: Напевно, Селін.

О.С.: Яка у тебе є мрія?

О.У.: Я бачив новий фільм про Шерлока Холмса. Море, він з бородою... Тиша... Оце мені хотілося б, але цього не буде...

О.С.: Чому не буде?

О.У.: Тому, що я дурнуватий... Але треба мати дружину.

О.С.: Чи користується Олесь Ульяновко популярністю серед жінок?

О.У.: Є таке. Є таке користування, знаєш. (Павза). Ти любиш одну, і інша подобається. І виходить дурдом. Жінку треба поважати. Повага повинна бути. Принижувати людину не можна ніколи. Це саме гидке, що може бути...

О.С.: Який би роман ти хотів написати?

О.У.: Про хіппі, про панків... Хотів би написати про свою родину, про Донецьк хотів би написати. От про Миколаїв, де я вчився, не хотів би...

О.С.: А про Львів, Галичину?

О.У.: Це, знаєш, як казка: будинки гарні, а люди...

А.Б.: Крім літературної роботи, чи маєте ще якусь?

О.У.: Я на телебаченні працював, у газеті...

А.Б.: А зараз?

О.У.: А зараз я на лавці сиджу...

О.С.: Чи написав ти уже свій найкращий твір?

О.У.: Ні, не написав.

О.С.: Чи вживаєш допінг, наркотики, алкоголь?

О.У.: Ні алкоголь, ні наркотики не стимулюють. Це відкидає людину далеко.

О.С.: А що тебе стимулює?

О.У.: Слухай, я сам не знаю, що мене стимулює... Чай зранку. Обіззяни оці стимулюють, що бігають і кричать...

О.С.: А критика?

О.У.: Критика мене зовсім не стимулює.

О.С.: Чи любиш ти життя?

О.У.: Життя — це суцільна мука, але треба його любити...

О.С.: Що б ти сказав своїм читачам?

О.У.: Не знаю, аби я його бачив, того читача...

О.С.: А презентації книг?

О.У.: У мене їх не було. Жодної.

О.С.: І після Шевченківської премії?!!

О.У.: Жодної...

О.С.: Що б ти сказав читачам журналу “Кальміюс”, що видається в Донецьку?

О.У.: Читайте, воно того варте...

О.С.: А ще щось напиши чи намалюй...

О.У.: (Малює і пише...)

P.S. А наступного дня в Олеся Ульяненка був день народження, з чим ми його й привітали.

P.P.S. В О.Ульяненка страшенно виразне обличчя. Як літературне, так і людське. Його запам'ятовуєш на все життя. Це обличчя епохи. Дай йому Бог. І будемо чекати наступні його романи, без яких сьогодні вже неможливо уявити українську прозу.

До уваги літературної громадськості України!

Редакція альманаху "Кальміус" започатковує літературну премію імені Андрія Кокотюхи.

Спеціальними дипломами будуть нагороджуватись українські мистці за найбільш невдалі виступи на теренах поезії, прози, критики та есеїстики. Кількість лауреатів на рік **необмежена**.

Утворено журі у складі: Анна Біла, Вальтер Драг, Олег Соловей, Беня Крік.

Оргкомітет

Сергій ЖАДАН

З НОВИХ ПОЕЗІЙ

ПЕТЕУ

*ця молодість початку
дев'яностих
н.ф.*

щасливо — говорять вони — до наступного року
господь копається в давніх блокнотах
з якими постійно має мороку
знаходить у списку твоїх знайомих вагається омина
й викреслює їх імена

щасливо жовта цегляна дорого хто мав дійти той дійшов
ця вузькоколійка дитячої пам'яті ніби на диханні шов
рік починається смертями друзів і зупинившись в очах
лишає снайперські мітки
на душах і на речах

швидкі саламандри світла сарана олівців
щасливо дістатися ти говориш що б не було на тому кінці
безумні іспити школа життя трахане петеу
сонце випалює вимотану траву

добрі часи погані часи — вони залишали шанс
коли ти грівсь на шкільних подвір'ях
й виригував палений польський шнапс
коли всі ці зими і стіни і сосни і тиша така навкруги
що чути навіть як дихають в небі птахи

мудрість речей якої стане як її не витрачай
тінейджерські зіткнення в кінотеатрах
вуличний секс фасований чай
скільки утіх і всіляких затій пропонувало життя
і що цікаво — на кожну була стаття

скільки муті в дитячих серцях особливо вночі
школа яка не навчила нічому
і час що нічому також не навчив
і я гадаю — вічна марнота адже ця лажа трива
і добираю слова:

поразки завжди забуваються наче біль
важко бути героєм коли це не коштує жодних зусиль
складно з'їжджати зі сленгу коли у кров зрираєш язик
якщо ти звичайно не звик

тому щасливо кажу я небіжчику просто в пітьму
коли українець прийде до бога я знаю що саме
він скаже йому

він скаже богові знаєш док
мене не кличе твоя труба
якщо я весь час боровся з собою
хто сказав що це боротьба?

всі ці підлітки такі беззахисні проти років
і їхні серця тверді наче грифель
та разом з тим наче грифель крихкі
і тільки й лишається слухати зиму що звідкись та нависа
і пластиковою запальничкою прогрівають небеса

* * *

якщо ти надумаєш їхати з цього міста
ніби апостол чи добрий нігерський пастор
вистукуючи пальцями по словнику
хвилюючись і зазираючи до нього щомиті
шліфуючи гострі камінчики
з вервиці складнопідрядних речень
в гарячих морських каютах
в вагонах середнього класу

місто з якого ти щойно емігрував
наче стіна якої не мурував
наше з тобою дитинство старі гаражі
труби розбомбленої водостанції
офіцерські швейцарські ножі

еміграція командір це довга тривала путь
не буде туману в душі і російських літер в газетах

в європі циклон починається і трива
мюнхенські турки готуються до різдва
в цій не найзеленішій із країн
вони кочують родинами на вікенд
бачуть ранковий сніг за вікнами електричок
й господній цілунок лягає на їхні серця і наплічники
ірландський студент — юний прихильник ІРА
життя для якого рулетка а світ діра
святковий дублін теплі в'язані светри
кренберіс в плеєрі тмін і табак на столі
ці ангели тероризму завжди навколо тебе
їхній заселений простір
їхній святий миколай
їхні контрацептиви в туалетах на автозаправках

я буду молитись за тебе і твій маршрут
за твій страховий поліс і скати вантажних машин
за воду в холодних ріках і листя яке вже палять
за все що ти тут забув
і що забуваєш тепер
де б ти врешті не був
за все що забудеш потім
та найголовніше — за пам'ять твою за пам'ять

СТАНСИ ДЛЯ НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКИХ ЗАГАРЬНИКІВ

а.

Лілі Марлен, ти не росла у совку,
ти взагалі не знаєш, що це таке — совок,
але батальйони тягнули цю пісню ламку,
ховаючи в ранцях на застібці і на замку
між порнографічних листівок трепетний мамин рядок.

б.

Війна почалася у червні, а вже восени,
з пантами прогоцавши літню кампанію, в ніч
відходили “наші”, як ніжно себе вони
самі й називали, і, мабуть, немає вини
в такій безпідставній любові до малознайомих облич.

в.

Така вже була умова, що їх вела уперед,
така пролетарська сансара, такий православний чин,
щоб кожен в своїй ойкумені сягнувши зірок і планет,
знайшовши предмет любові, любив собі цей предмет,
окрім, звичайно, дебілів і одиноких мужчин.

г.

Але ви врешті з'явилися — діти германських лісів,
непосидючі шибайголови рейнських трудящих долин,
і всі міщани раділи появі цих голосів,
за винятком агітатора, котрий вже мирно висів,
і був один, хто не тішився, був взагалі один.

г

Наївна й смішна веремія, як в жодному з інших міст.
Ось ветхий петлюрівець чистить свій слуховий апарат,
ось збуджені комсомолки до співу виказують хист,
і з братськими хлібом-сіллю ставши на повен зріст,
з бантами на вишиванці виходить коляборант.

д.

Ви дбали про місто, листівками всіявши брук,
і хай мародеру дрижав його згорблений карк;
відкрили “Просвіту”, зчиняючи гамір і грюк,
зібрали до зоопарку вцілілих радянських тварюк,
хоч на фіг кому потрібен він був — цей ваш зоопарк.

е.

Ті піонери-юннати, які вам писали вірша,
та вчителька мови, котра пускала вас на постій, -
вони ще сплатять офіру за всіх, хто від них вируша,
ось вона, діти, слов'янська психоделічна душа —
знаєш, який буде вжинок, але таки спробуй, посій.

є.

Скажіть запальному хлопчині, який промерзав до тла
в зимовій редакції, вірячи, що це іще не кінець,
коли ви йшли з цього міста, з його води і тепла,
скажіть, чи крапля сумління хоч раз по тім затекла
до ваших холодних німецько-фашистських сердець?

ж.

І навіть можна не знати природи якихось речей,
але, якщо вже відверто, без соплів і без образ —
попри усю непруху, попри тугу, ачей,
невже ви самі не бачили, невже не мали очей,
що райх ваш — фата моргана, і фюрер ваш — підарас...

з.

Адже біль цього міста вже не звести до ладу,
не стишити цю відразу до всіх, хто його здавав,
тому і я краще здохну, чи просто так упаду
на площу його свободи — виснажену і руду,
аніж відійду від коріння його наркотичних трав.

и.

Лише нерухоме небо, небо собі згори
лінзами Богородиці зазира до осель...
Гріються шоколадки у руках дітвори,
пахне драпом в учительській, дощ заливає двори,
гелікоптер пролітає, мов мандрівний журавель.

ІММІГРАНТ ЗОНГ

немає нічого тривалішого за ці речі
немає нічого ріднішого за ці муки
на виїзді з міста сніг ляже на плечі
торкнувшись йому лица наче жіночі руки

дорогою перегоном котиться поїзд на захід
плачуть губні гармонії з адресами сірниками
плач повоєнна европо хай будуть тобі мов закид
сумні чоловічі бари набиті мандрівниками

бо він уже не повернеться навіть коли захоче
вода усіх океанів йому вимиває очі
бо він не приїде назад і що з нього можна взяти
серед блаженної пам'яті червоних п'ятдесятих

окрім готичних контурів завчених ним абеток
окрім гранат і листівок окрім птахів таблеток
пам'ять про нього дбає пам'ять рахує лічить
в одну й ту саму ріку снаряд не влучає двічі

вулиця затихає здригаються пальці посуд
смирення втрапляє в тіло мов пробиває вістрям
коли приходить смерть коли застається осад
коли останнє ім'я видихуєш разом з повітрям

бо смерть наче білий цукор обліплює зуби ясна
зі смертю приходить терпіння спускається і дається
і починається тиша тиша раптова вчасна
в якій не чути нічого навіть власного серця

* * *

вона ще не виросла і не втратила голову
від чорної музики у власних зап'ястях
і світло з небес і початки голоду
в її долонях будуть за щастя

вона ще не падала на мокрі матраци
і в кров її не вливався поспіх
і ще не блукала південними трасами
худоба — таврована мов плацкартна постіль

ні болю в легенях ні решти блиску
в темній траві без кінця і міри
й гарячі квіти високого тиску
не росли на відкритих ділянках шкіри

і друзі на станціях і ріки в селищах
дбають про свій подорожній статок
і одяг випалюється на сонці все ще
вірно тримаючись її лопаток

вона ще не може просто померти
зализує рани наче конверти
чистить зуби мов табельну зброю
і засинає поруч з тобою

АВІАХЕМ

я саме повинен був їхати на двірець і вже збирався
дивився на ранкові суботні балкони
світло стільки світла
на шворках жіноче прання
печальні метелики за годину до від'їзду

мені розповідали щось про це свято
я ще бачив людей що рухались до іподрому
десятий рік революції
зеппеліни у небі горіли ніби червоні комунарські серця
грілося молоко на єврейському ринку
тихе і покірне мов гнані апостоли

я навіть дивився вгору гадаючи бодай щось побачити
і маленький швидкий літак уже кружляв над трибунами
молоді авіатори що стояли на полі
тримали в руках телефонні записники
мов потріпані біблії
перебирали в кишенях арахіс і презервативи
гляділи як раптово літак починає падати
і як пілот щоб не звалитись на глядачів
спрямовує його на дерева

і я подумав боже блаженне світло твоє
спасенні твої діти що курять чорний тютюн
спасенні курці з пальцями коричневими
ніби зіниці хворих жовтухою
спасенні перетинки твоїх крил все що нас переповнює
розміреність літніх світанків
роса на вікнах жіночий голос який кличе з балкона
зламаний наче троянда хребет авіатора
солодке блакитне повітря його протигаза

Anna БІЛА

3 НОВИХ ПОЕЗІЙ

* * *

Князю, це тільки здається,
що срібною ниткою рветься
температура зими.
Будуть пологи погоди,
сльози, і руки, і сходи
будуть допоки ми.

Брате, дивись, як ступає
сніжна стіна по окраях,
як вихолоджує схід.
Знищиш споруди замків,
маєш останню карту,
бити якою не слід.

Друже м'який і приватний,
все відкладаєш на завтра,
в заглибину чорну луски.
Стигнуть калюжі, дороги,
губи, пальці, суглоби,
стигнуть допоки ми.
20.03.2000

* * *

Солоний час. Брунатні сни.
Шовкові пальці і полотна.
Невпинно і невідворотно
- невідповідностей ікси.

І слово “ви” таке незгодне –
наперекір забудим “ти”,
утрачених чуттів полотна,
єднання різних полюсів...

Здається, ось, шпарина, вічко, -
проламане стоверхе скло,
та паволокою взялось
і зникло в сумраку обличчя,
долоні, голос, силует.
Порожній простір стигне в стигмах
дрібних дощів і новелет.
28.03.2000

* * *

Щонайбільше хочеться померти,
щонайменше випити вина.
Розірвати ночі на конверти,
випалити села і міста.

Хворим рухом розгорнути простинь,
перервати подиху число.
Стане враз тобі прозоро й просто,
– наче не торкається весло,

наче всі озимлені світанки
брала ти, як раною тепло.
Ріки потечуть солоно й п'янку,
обірвавши клоччя паполом.

Зачерпнеш себе до дна, до краю,
обернешся на прозору сіль
і відчуєш: так не помирають.
І повернеш свій звичайний біль.
28.04.2000

* * *

Нарешті. Самота –
як чаша.
До дна! До дна!
Пуста, докучлива пропажа
– чия вина?

Чий страждання,
чий губи, чие лице?
Замулені вузли розпуки
розтнуть мечем...

Із божевілля
сочиться нитка,
холоне скронь –
у відповідь лягають зшитки
в долонь.
13.05.2000

* * *

Ошукала себе як могла,
роздарила низку по намистині.
Наче була — не була.
Бавилась паперовим листям.

Виверталася жабеням –
їжте слимак мого серця!
Це дешевий старенький крам,
добре, що б'ється.

І тепер на багнеті, під ніж –
сифілітне провалля крику.
Рани гнійні залижеш,
накриєшся віком.
30.06.2000

* * *

Відболіло. Солом'яні стріхи
вже не ваблять. Ріка молоком
не тече. І не сняться дороги.
Узялося мітом, як лихом,
припустило на стогін.

Безпорадно? Пусто? Клечально?
Так, і ще трохи пива.
Добре на узагальненнях.
Хоч трохи можливо

мириться із дурманом,
що зветься здоровим глуздом.
Щодня рано-порану
зрізай королів і капусту.

Працюй натхненно і злісно,
може, минеться, пройде?..
Годі-бо, надто пізно –
у червні зриває на осінь.
30.06.2000

Лесь ГЕРАСИМЧУК

З МАЙБУТНЬОЇ КНИГИ “ЗЛАМ”

* * *

так судилось мені від духа
вулиць замислених над сміттям
де зі столу чужого округа
зветься моїм життям

де у кожному звукові недо-
моленість непокута
літо пізніше як власне кредо
на тепло накидує пуга

а та павоть рветься маніжно
на розідраних ранах панельних
де нездарно на ніжках субтельних
пташини дибають червонокнижно

лише й того що звуків отуха
від імен що ще від дитини
я не вивчив їхні відміни

так судилось мені від духа
26.07.97

* * *

поцілунок крізь ребра світла крізь
розлучання понад повіками
крізь здивовання вибитих вікон
дихання випитого до світання
крізь параболи про ліжку і стелю
що сферою стали не читаючи Лосева
математично здиблено неботично
де двері до Бога і птаству не птично
а тільки лячно як світлу крізь ребра
22.08.95

* * *

останню неправду літа
блакитне посеред жовчі
на смак випробовує вітер
як посічені лапи вовчі

...був камінь зопрілий мох
що брався теплом до смерку

на ньому призахідній Бог
поставив зі світла церкву
двадцять числа, 08.95

* * *

ти навчила мене
не бути
ти навчила мене
забути те
що й так не бралось
ні рук ні пам'яті
ні сусідського наклепу
в навиклих до зброї руках дільничного
ні сунічних очей
що дивляться удосвіт
з відрубаної темряви
ні теми побічної у заплачках
отетерілих від вересневої приморози котів
18.09.95

* * *

це не убивство
це не уїдство
це добро-
сусідство
печі й ночі
у проглубах печі
а кому заполоч до вподоби
або тулуби від різьб
коли в осені пасадобль

після злетів і після криз
заворожи пісенно на тому
що лишилось від твого дому
після
ночі
19.09.95

* * *

голос у рурці
голос із дроту
зашморг із дроту
зашморг із голосу

рурка вислизає з руки
рука чіпляється за зашморг
прагнучи відірвати дріт від голосу
19.09.95

* * *

зриваючи поквапом одяг
що здушує мені груди
я ступаю у воду
що палко хлюпотить піді мною
облизує кожну
на мені жарину

я йду похитуючись туди
де вона не закінчується
а тільки мене не відпускає
19.09-2.10.95

* * *

так як чіпко
вихоплюють чайки
на мілизні
срібло занурене у зелену воду

я слово прагнув
вихопити з твого мовчання
що перекочувалося
наче сонце поза плечима

прагнув
чіпко
на мілизні
19.09-2.10.95

* * *

торкаю обличчя твое
мій трамваю мій
бандуристе сизий
що пальці кладеш
під колеса часу
на колії від мікрофону
на промені від метатрону
на брость неопалимо криваву
очікування на одній нозі та на другій
від еону найпершого слави твоєї
24.09.95

* * *

тужу за пущею
за пустокою
де узапусти
то глоду куц
то дичка
в вологу тиші дичину
пірнають строго і причинно

причинено всі тіні й півтони
та руки всім словам іскладено неमितо
і я тобі плачу бузкове мито
за кожну мить сп'янілу й непритомну

там над парканом сонце наче хрущ
клопочеться безримно і вишнево
виповнюючи полум'ям і небом
провіщу й неспалиму пущу
30.09.95

* * *

осінь скінчилась
перш ніж
гостро як ніж
я її помітив

високо
хмарочос
мені докинув

- спробуй
з верховини моєї
ще видко
як допалюють листя

але решта
вже й попелу по собі не лишила
2.10.95

* * *

непомазаний
неприв'язаний
неприєднаний
непридатний

окремо людина тупцяє
окремо крокують дати
аби нічого не дати

ні триединому
ні в-собі-сутньому

ходить такий собі дивний
непідсудний
непідзвітний
ходить і творить код
або міт про ходу
проходу не даючи
ні собі ні роду
на житійній іконі

червоні тіні
білі коні
усміхнений кат
до дат
9.10.95

* * *

стиснуто до болю у руці
те що ще не мовлено тобою
те що ще й не думано тобою
до двобою із самим собою
стиснуто до болю у руці

стиснуто до хрускоту у хмарах
там де карти кар
в червоних з ночі жилках
тільки б знати як із болем жити
бо вся решта їй-же-їй не варта
ані жилки із твоєї ночі
що до болю біль приточить
і прихилить біль до тебе й похитає
на весь світ гойдне тебе червоно

а воно ж іще й не мовлено тобою
а воно ж іще й не думано тобою
5.10.95

* * *

привітання
прилітання
з кількох літаній
про літо необережно пролите
зі сп'янілого келиха
катарам на сум
котарам на розривання
котам на ридання
коли місяць голки визбирує
8.10.95

* * *

там на кілька обмахів обману
межизвучно аж заходиться в повітрі
і рукам незручно і незвично
барву витерти що виїдає очі

до самісінького до свого безслів'я
до забарного свого безсилля
де чаклунка варить сухозілля
просто неба просто твого серця

паховіє віє лютим пахом
мла напарена тонка та гостра

ну скажи ж що все це просто марення
просто простору закривлена покара

це мана а не луна обману
тільки руки непорушно приростають

я до барви просто не дістану
що пече незрозумілим приском
14.10.95

* * *

проточений учаділими свічками вечір
(світло відмикають дедалі частіше)
нас
багато було
на стінах на стелі
хтось
постійно вивалювався з вікна
а хтось із голосом диму
відокремлювався над собою від себе...

Боже, я весь вечір дивлюсь у пульсуючу цятку
під підборіддям під склепінням перевернутого храму
росте глід
і на ньому червоні сузір'я ліхтариків
що світять іще на вологому синьому пружі

де зимно словам і зливам
і сниву моему
на стінах на стелі й на тому
хто постійно вивалювався з вікна
30.10.95

* * *

лялька у пошматованих капцях
витвір комп'ютерної уяви
на килимі
на Колимі з прослиненої
книжки

на книжки тепер знижки
на папір
на мир

намисто у ляльки з літер
про двері
про шлях
про директорію
з не-моєї
історії а з ляль-
чи-
ної
21.01.96

* * *

здається під пахвою у хат
в оберегах гріха
(чи радше тепер — гріху)
лежали як хатт
посмикуючи стріху
де моститься галоч-
чя розсуваючи
руки годин-
ни-ку під самою
здається
пахвою де
лунина під банею там

заповітний скінчивши піст
місце задрів евангеліст
стежачи за порухом рук
чи скриб ламаючи рибу
чи просто тиші палючий звук
віддав там незайманий дух
31.01.96

* * *

з чого беруться ідеї

з Едему з очікування трамваю
з тижня ваїї
просто попід вікном
попід вінком з написом
на продаж
напрочуд відчутно
у затакті
у серцевому перебої
у двобої з тактом
з етикою зради
з етикеткою котру
ні я ні дощ ізмити не ладні
7.04.96

* * *

чи лапи кота
чи китайська мла
у якій розчинився художник
або у трунку
складного рахунку
десь загубився спільний множник

тільки тиша та
і скеля та не
тривожить

не здригається ані склад
фарби бродом ідуть не підпинаючи одяг

що це
долі оздобний карб
протягу кінецьвічний крєкіт

чи просто легко
як греки
лад один поміняли на інший лад
19.06.96

* * *

пухне під хмарою спека
мухи втрачають пильність
телефон мій -
даруйте за божевільність -
пригадує Надя
і диктує мені
про барви на полотні
про полотно залізне пополотніле
котрим наче Нілом
у скрині пливе моя голова
у скімну спеку

розряди елек-
тричні авто-
матичні автоматні
пек їм бідо
задарма нагадують
про лібідо і про барву
самодіяльно-кептарну
трембітну мелодію
про весну народів
про вітчизну казок в Криворівні за плаєм

а я власне про скриню
про те що далі
там
за очеретом із мікрофонів
порубаний на словесний друз
людський вмирає глузд
вигадавши собі на отуху

або спеку
або муху
26.06.96

* * *

тобі не п'янку тепер і не бранно
слово Господне цілує затінені згини
кількоро згадів лунало
про панну
і ванну
і про те що народжується з піни
зі спини
світлопестливої
коли зливи зливань
торкаються листя соромітного клену
і слово зелене
квітне на виломах там
де у класиків був пірихій
і де затиснувши у руці перуку
коник серпневий сюрчав у руку

власне коник
випадає із хресного ходу
він зацілює до шалу підводу
і за маєм твого волосся
стогне як за трамваем

що в каналі повзе по дні
безрибний рахуючи день при дні
19.08.96

* * *

натомилося римам дихання
час волосся збирати у жужмо
у пижмо вбирати зопрілі павзи

а там де барвам
на протязі заповітний вступ
совість зібгалась
у солі слуп
20.08.96

Юрій БЕДРИК

ПЕЙЗАЖ З НЕГОДОЮ

* * *

Забракло восьмої струни,
Восьмої.
Чорно справджуються сни
Щось мої.

Лжепророча кривизна
Літер тих –
На сирих скрижальях, на
Витертих...

Прочитавшись при столі
Титлами,
Всяк розчиниться в імлі
Світлами,

Де між вимерхлих лампад
Порохом –
Півжурби, як півча над
Ворогом...
1996

БІЛЕ

Ступімо, посліплені, в надра сліпої хуртечі.
Сніжинки — ероти. Морозяні голки — їх стріли...
В зіниці влучатимуть, сіятимуться на плечі –
Закоханостями, що позаторік не яскріли.

Проминутими, по яких незбентежено вичах
Не так щоб вогонь — радше спогад

про спогад про нього.

Чи в цих карколомних, не в Господа зичених стрічах
Загублено сенс — і чи сенси читаються строго?

Стежина від берега — тільки стежина до втечі.
Ріка Гераклітова — дикою кригою вкута...
Сніжинки-ероти... В зіниці... На вії... На плечі...
Аж кожного порізну віхола безвісті вкута...
1996

РУНИ

Цить, моя леле, цить, моя знадо —
Нині від сенсів робишся хвора.
Слово — потвора. Слово — свічадо.
А зі свічада — суне потвора.
Сенси — то чвари, страти, принуки...
Як же їх зносять руища й рунки?!
Знакам огидно значити звуки...
Букви читати слід як цілунки...
1996

ГОТИЧНИЙ СТРАХ

Книги, оправлені в шкіру царів:
— Онде Вона!

Тьохне, зібгавшись двовигином брів,
Зчахла струна...

Стебла вечірніх кошлатих сон-трав:
“Не ом이니!”

Бляклі мечі тристалітніх виправ,
Мури війни:

— Не ом이니!- разом з ними серця
З-за павутин —

Вщ непридуманого й до мерця,
Й до сарацин...

— Не ом이니! — до копит опаде
Раптом коню...

— Не ом이니!— відіб'ється в Нїде
Крізь шурхїтню...

Тільки ж заснеш, і не до вївтаря
Сон занесе...

Зїйде потворна вухата зоря —
Й чутиме все...
1996

ПОРТРЕТ БЕЗЛЮДНИЙ

Я — зображення інших, кого нема.
А за мною — художник гаптує тло.
Пише зорі, де просто ряхтіла тьма,
Півпрозора й брунатна, як штофне скло.

Одинадцять братів моїх взяв на карб.
Змазав їхніх розвихрених вороних.
Перш, як перетопити в зомління фарб,—
Ієрогліфи креслив якїсь по них.

Он — вже семеро їх. А по решті — знак.
Он вже трое... Аж раз!- і немає трьох...
Розтрикляте щезання! Та ж. Боже, як?!
А художник оскаливсь: “Та ж я — не Бог!”
1996

ІДИЛІЯ РАНКУ

Все в летаргїї своїй найсолодшій
Після всеношних сум'ять.
Навіть собаки не писнуть із лоджій.
Туї не проскриплять.

Тільки туману шмаття бузкове
Шаркає в береги
Та сниться калікам місто казкове –
Де в кожного дві ноги...
1996

ПЕЙЗАЖ З НЕГОДОЮ

Небо розбите на тисячі стомлених масок –
Тоскно між них,
Під повітцентрівських гнаних до біса колясок
Цвіркит і біг...
Боже! Пропасті! Чарівна, звіряча, простацька
Фобія пут –
Хочби єдиного й страшно зробилось зненацька –
Вмерти не тут...
1996

3 ПІСЕНЬ СПОКОЮ

Античні очі дивляться крізь сад,
Незрячі й чисті. Чисті і незрячі.
Принишки сладострастя і невдачі...
І янгол на плечі твоїм, і гад...

Пішла неосінь. Осінь — не прийшла.
Зависли яблука в напівпольоті.
Передвечірні бліки щирозлоті
Заночували на краю стола...
“Зажди...”
Непередбачене: “Зажди!..”
Невбитий птах завмер фатальним змахом,
Але ж — завмерла й куля перед птахом...
Лиш відгомін джерельної води:
“Настало?.. Відійшло?..
Аби ж знаття...”

– Неначе в цьому істина й сокрита
На плинне клоччя бабиного літа
Розсотаного поночі життя...
1997

ПЕЙЗАЖ БЕЗРУХУ

Ні ріки, ні прогалинки, ні острівця.
Розпростореніш, висрібленіш і безсонніш
Ці сніги — як суцільні священні місця,
Де ступити дозволено тільки босоніж,

Де істоти — без тіней, як сутність сама
Глушини, захитрованої Азраїлом,
Де зима — як пізніша, пізніша зима,
У яку не дозволено входити з тілом...
1997

Редакція альманаху “Кальміус” щиро дякує
пп. Осипу Зінкевичу, Олександрю та Дарині
Боргардтам, усім учасникам VI-го Ірпінського
семінару молодих мистців, які відгукнулися на
заклик Івана Андрусика, і долучилися до видання
нашого журналу.

Галина КРУК

БУДЬ ГАРНА І МОВЧИ

* * *

Сад не витримує
співу пташиного.
    Каже: “Заголосно!”
    Просить: “Скрутіть!
Звук або голови!”
Соло оголене
    ріже розгойдану віть,
Чорну
    розгойдану
        вітть.

* * *

*Будь гарна і мовчи.
Ш.Бодлер*

Будь гарна і мовчи
    В старому сквері
згрібають листя дбалі двірники.
Мелодія у пам'яті руки
принишкла.
    Скоро зачиняють двері.

Будь гарна і мовчи.
    Пантрує час
думки і мрії,
    мов листки на клені.
Ілюзія, що маєш щось у жмені,
    а маєш тільки осінь про запас.

* * *

Змішалась тінь до сутіні, до тьми.
Печать спокою на устах розпластана.
Причаль і промовчи несвоєчасно
мене в мені.

Так забувають сні.

Самотньо ріжуть струни скрипалі.
Мій чалий коню,
    нас розчавлять чоботом.
І знову буде снитися немовбито
я голубів
    губила
    на гіллі...

* * *

*Хотів би я заснути,
як засинають яблука...
Федеріко Гарсія Лорка*

Червоні сні — як боки на осонні.
Туман в садах,
    і ніч така щільна,
немов кохана на устах долоня,..
Яка в тобі затихла таїна?
Які гілки знесуть тебе ще вище?
Чи ріже здогад — сіль майбутніх згуб:
а що,
    коли від твого деревища
залишиться над ранок свіжий зруб?..

* * *

Рука тремтить на вітрі.
Лист тремтить
на гілці, що злетіти не наважиться.
Ти від'їжджаєш,
а мені не в'яжеться
до слова слово.
Тиша — мов блакить.

Ти від'їжджаєш.
Так напевно, краще.
Ми всі тут, мов циганські табори –
лише на час.
Прощай.
Не говори.
Рука тремтить
і в тебе плечі важчають.

* * *

Малюй тонку,
лиш на однім мазку,
на верхньому літаючу листку
акацію, що біло зацвіла,
як білий світ одвіку сажотрусив.

І хоч її
не бачено в імлі,
і хоч ніхто від білого не вмілв,
малюй, малюй, і барви не шкодуй,
допоки вечір почорніть не змусив.

* * *

Розсуваються стіни.
 Розступаються маски на стінах.
 Залишаєшся сам.
 І така порожнеча, немов
 чорне місто в тобі
 проросло і пустило пагіння
 темних вулиць,
 і дротів,
 і хитких телефонних розмов.

Ти не можеш без нього.
 як не може дитя без фантазії.
 Ти звикаєш до нього,
 як звикають полотна до рам.
 Тільки щастям не зви
 добровільне своє ув'язнення,
 хоч коли у собі
 залишаєшся сам на сам.

* * *

Зацвіло, мов вибухло,
 мов скресяо
 на ріці, що все кудись тече.
 Повінь почуттів долаєш веслами,
 як надійний Ноевий ковчег.

Назбирав усіх думок по парі –
 теза й антитеза,
 а проте
 так тобі нетривко, як на палубі
 в тебе раптом вишня зацвіте.

* * *

Нам все ще мало років.
 Так само будуємо замки з піску.
 Трохи знаємо слів. І, як у чотири,
 не маємо цілковитої певності
 у власній жіночості,
 мужності,
 чемності.
 З роками стаємо все меншими,
 як дитячі маечки.
 І якогось непримітного
 серпневого вечора
 ми відлітаємо
 пухом кульбаби,
 невтриманим подихом.
 Маленькі чоловіки насуплені.
 Крихітні жінки із задертим носиком.
 Прикидаємося великими.
 Залишаємося смертними.
 І ніколи не стаємо дорослими.

* * *

Заблукав ти в саду,
 що торік рознесли його птиці дзьобами,
 між галуззя сухого,
 як очі твої,
 як стара безнадія у серці.
 Впав під яблуню голосом вгору і так заблукав,
 що ніколи й нікому
 не шукати тебе, не знайти, лиш самому тобі
 не під силу впіймати ту пташу,
 сумну і зникому,
 що у серці твоєму, як цей небосхил, голубому
 щосвітанку клює
 горобиніві краплі руді.

* * *

Ніхто не вмирає у пору дощів.
Хіба-що з плаїв обважнілих небес
на землю стікає аквамарин –
кров лані стрімкої,
яку вполював ти.
Тоді волохатий павук розпук
в тобі виплітає гойдливу сіть,
танцює химерне — чигає на ту,
що п'є із долонь твоїх слів ваготу,
тремтить,
а в очах її спіють афини.
І ти, що не вірив останній межі,
пізнаєш,
як лань дотліва на ножі,
і враз осягнеш з невимовним одчаєм:
тобі не здолати ці гори чужі,
де жоден ковчег рятівний не причалить.

Олег СОЛОВЕЙ

ЗИМА У СЕРЦІ
(друга поема для інфікованих)

зима у серці...
К.Соте

1.
зима у серці –
це Соте
і музика
і музика
і музика
якої прагнеш і
не чуєш
2.
питає:
чого тобі серце?
а серце мовчить
мовчить
питаю:
чого тобі панно?
якого такого кохання?
а панна мовчить
і жадібно ловить повітря
і губи тремтять
але — ти вже доросла
дівчинка
3.
зима у серці –
це просто така хвороба
зима у серці –
це Соте
і музика
і світлий привид

кращого з світів
і влаштування тут
але не там
але твій вибір панно
бо слів твоїх
він так і не почує
як не почує музику яка...

4.
зима у серці –
просто час
призначений для двох
бо іншим — справді по фіг

5.
ти чуєш музику?
гаразд
але уже не прагнеш?
добре
це означає що
кінець ще більш мінорний
ніж початок

але — це так по-людськи

6.
зима у серці –
це просто така хвороба
просто — дешева хвороба
що лікується швидше
за будь-яку нежить

а лікарю по фіг –
була б здорова
а потім — бувай

7.
я теж кажу: бувай
це так по-людськи...

*28 квітня 1999 р.Б.
Місто-на-Кальміюсі*

Ігор БОНДАР-ТЕРЕЩЕНКО

ЛІТО КОНЯ

(Маріанна Кіяновська. *Вінки сонетів*. — Бібліотека альманаху українців Європи “Зерна” — Париж-Львів-Цвікау, 1999. — 72 с.)

Увесь сонетарій М.Кіяновської, що складається з її вінків сонетів, з яких до книжки увійшло шість, був написаний нею протягом одного літа. Цікаво, як це — займатися подібним “важким ремісництвом”, що на ньому акцентує свою увагу І.Калинець у передньому слові до збірки? Чи справді важко? “Що ж тут важкого, коли диктують?” — закине при цій розмові сивоголова Ахматова-Горенко.

Загалом будь-який літературний прийом — чи то написання вінків сонетів, а чи участь з ними у щорічному конкурсі “Привітання життя”, де збірка М.Кіяновської отримала другу премію, — це вторинна ознака. Скажімо, для автора сих рядків поезія — це коли він не розуміє, як воно зроблене. Коли це таємниця — не майстерности, а та, про яку Вітгенштейн говорив, що про неї не можна сказати, вона повинна виказати себе.

За всі часи подібні речі розумілися поетами по-різному. “Я беру кривоногое лето коня. Как он плох, как он плох, как он плох!” — писав Л.Губанов, учасник шістдесятницького гурту “Самые молодые гении” (СМОГ). Спекотного літа 1999-го року членкиня “Товариства усамітнених графоманів” (ТУГА) М.Кіяновська намагається зробити те саме, осягаючи вищезгадану “таємницю” поетичної майстерности. Як не парадоксально це звучить, але йде вона шляхом, прокладеним “смогістами”.

Ні, ті хлопці не плели вінки сонетів. На їхню думку, наблизитися до повизначеної “таємниці” можна було, лише віддавшись поезії як такій, пустившись за її течією і виголошуючи саму лише зануреність в потік її самостійного звучання, який зносить на своєму шляху будь-які спроби нарративних побудов і навіть образотворчу суть візуальних асоціацій в образній системі. Імітативна поетика — ось як це називається.

Зрозуміло, що подібну імітацію синтакси важко інкримінувати М.Кіяновській хоча би з огляду на жорсткі рямці семантичної конструкції в її сонетаріюмі. І тим не менш. Деякі елементи “живого” вина поезії, якими вона наповнює старі міхи хрестоматійного жанру — образ, рефлексія і т.ін. — часом замінені на імітацію тих останніх. Гармонія, мовляв, знає більше, ніж той, хто її реалізує — ось основна несформульована теза поетичної традиції, якої дотримувалися як “смогісти”, так і неувялювана в їхньому контексті М.Кіяновська.

В суті речі, клясичне тупує подивування першо-проходця перед “літньою” прірвою поетичного моменту “коли диктують” було доведене львівською авторкою до естетичної норми. Оскільки скласти, припустімо, той самий акровірш може будь-яка людина, що розуміється на версифікації. На відміну від зачарованої повище згаданим “моментом” М.Кіяновської, в чій збірці подибуємо чималенько подібного “вертикального” краму, ті автори, що мали у своєму доробку акровірші, ставилися до цієї форми як до жартівливої, альбомної та маргінальної. Кумедно виглядало, наприклад, творіння Н.Глазкова про пташок і квіточки, з перших літер кожного рядка якого складалося офіційне “Дорогому Леониду Ильичу”...

Здавалося б, у тому вигляді, в якому він існував до сьогодні, акровірш себе вичерпав. Просто множити кількість вертикальних написів не має жодного сенсу. Хоч у новітній поетиці акровірш може служити контрастом і стимулом алогічного творіння. У спонтанному та надемоційному тексті він буде відсторонюючим фактором, в метафоричному виглядатиме автологією, в автологічному — метафорою і т.д. Натомість у тому дискурсі, де вірші присвячують як не Народному рухові України, то щойновведеній національній валюті, все зовсім інакше.

Подекуди практикований М.Кіяновською акровірш і далі виконує свої застарілі функції, а саме: висвітлення у заглавних літерах імені якого-небудь сучасного Леоніда Ілліча без огляду на основне тематичне наповнення твору. Тих імен, признатися, у розглядуваній тут збірці не бракує — і винесених в епіграф, і розташованих “вертикально”. Серед них — приятелі (С.Жадан, Ю.Бедрик), метри (І.Малкович, Пігмаліон) і начальство (І.Римарук, Ю.Андрухович). Уявіть

собі, як тяжко треба попрацювати і як багато перелопатити-перевіяти словесного зерна, запакувавши всю ту альбомно-привітальну канцелярію у неслухняні стовпчики вірша! У жанровому пляні, як справедливо зазначив І.Калинець, це таки на правду є “важке ремісництво”. Тому, мабуть, не дивно, що в одному зі спонтанних акровіршів нашої поетки присутність безпосередній інструмент для подібної “сільськогосподарської” праці:

Цинамоновий запах, купецьке чиєсь ремесло...

І прадавнє знання, що, мов посаг її проросло.

Порятунок і смерть. І — нічого у сховках скарбниць...

Наразі дарую цей чудовий “ціп” усім збирачам прикладів “авторської глухоти” по майбутніх випусках бібліотеки альманаху українців Європи “Зерна”. Щасливої молотьби!

Харків, лютим 2000 р.Б.

ГУРТOK I OKPУГА

(Цех поетів: антологія віршів / Авт. проекту і упоряд. О.Короташ. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. — 132 с.)

Дейкують, автор цієї антології найретельніше, до останньої хвилини зберігав таємничість щодо оригінальності свого проекту. Дивно, чому. На обкладинці приміщений відомий портрет Пушкіної-Ланської, всередині — не менш відомі вірші традиційної колоди Івано-Франківських імен. Хіба що це мало стосується поезій самого упорядника — в сенсі відомості. Але і це не оригінально: бути невизнаним генієм не заборониш. Скажімо, вже нині у тому регіоні складається антологія російськомовної поезії. На обкладинці, скоріше за все, слід очікувати Щепкіну-Куперник, всередині — не менш відомі вірші традиційної...

До речі, щодо колоди. “Цех поетів” включає в себе поезії шістьох Івано-Франківських поетів і поеток — дев’ятого десятиліття — дев’ятого десятиліття (О.Гуцуляк, О.Короташ, М.Микицей, Г.Петросаняк, С.Процюк, Л.Стринаглюк). Творчість кожного з них, за деяким винятком (С.Процюк), сучасною критикою чомусь ніколи не розглядалася — не прийнято, чи що. Так само, між іншим, як і безпосередньо “станіславський феномен”, на чію конкретику — завдяки потужному інформаційно — ідеологічному полю —

роздивлятися цілком не обов’язково. Вірний розрахунок — на те, що більшість як простих читачів, так і примудрених критиків сам художній продукт абсолютно не цікавить, і вони готові дурити себе красивою мітологією і чарівною атмосферою “цехового” єдинства прикарпатських письменників.

Яке воно, те єдинство? Ти бував у ньому? — можуть закинути наразі авторові сих рядків. Не був, але бачив фота. Зрештою, читав реляцій з тих країв: “Станіславом гасає ціла горба геніїв та напівгеніїв з назавжди втраченим почуттям міри і відповідности. Вони гордовито сидять за столиками франківських каварень, демонструючи світу та містові свої рустикальні профілі. Перед ними розгорнені газети районно — губернського калібру (типу “Вперед”, “Рідна земля”, “Прикарпатська правда”) з їхніми публікаціями. Навколо лавреатів сидять діди-алканавти в мазепинках та юні кривоногі поетеси з дебільними від галицького йододефіциту писками і терпляче слухають генія, лівим оком стежачи за рівнем рідини у пляшці. Після чергових ста грамів черговий дід (котрий вже десять років видає себе за ветерана УПА і отримує на цій підставі право нести прапора на параді) схоплюється і кричить: “Старий, ти геній!” Це незабутнє видовище”.

Окрім реляційних джерел, про те саме можна довідатися також безпосередньо з писань по вище згаданих йододефіцитних поеток: “Кожного вечора / ми сидимо під кав’ярнею / в коротких спідничках / з розплетеними косами / із сигаретами в довгих пальцях, / — звідомлює М.Микицей. — І кожного вечора до нас підходять вони — / щоразу інші / і ми йдемо з ними / бо це єдина дорога / яка веде до чогось конкретного”. При цьому варто, мабуть, зазначити певний прогрес у виростанні наших поеток. Бо якщо раніше вони отримували це почесне звання виходячи з-за примкнутих на стільця дверей чергової редакції або місцевого кабінету молодого автора, то тепер вже, бачите, самі йдуть кудись. Суттю такої довершеності, зокрема у віршах Марії Микицей, виступає цілковита чесність, оскільки брехня, як знати, починається тоді, коли поети починають хотіти у взаємненні чогось більшого за секс.

Часом здається: тією метою, що її ставили перед собою як укладач антології, так і його харківський зоїл, було зіштовхнути полюси, досягти грозового ефекту, наелектризувавши мирну станіславську атмосферу. В принципі, принаймні першому з

них, це вдалося. Отож я знаю, Джіме, Ви б хотіли бути піратом. Всі вертинські атрибути при тому в наявності: ботфорти, шпага, плащ, кільце з агатом... Пастернак, Цветаєва і Северянин знову ж таки. З рештою команди, звісно, гірше — там суцільний Бродський, як и было предсказано. Але нічого, всі живі. Щось подібного і рецензент: “Я живу с твоей карточкой, той, что хохочет”. До речі, у фотопортретах розглядуваної тут антології — суцільний несмак містечкового ательє. Напівголий “медовий кумир” у вакханському виноградному вінку — обрамленні, екзотичні дівчата у маминих капелюшках, рукавичках “с левой руки” і сережках, з общепитівськими “філіжанками кави” у знервованих руках...

Антологія віршів “Цех поетів” — це, по суті, своєрідна лисина, проїджена О.Короташем у донедавна стійкій парадигмі “західництва” (чи “західняцтва”) щодо івано-франківського регіону. Тій останній насьогодні відповідає творчість хіба що найзнаковіших представників тамтешнього літературного підсоння, серед яких, безперечно, Ю.Іздрик та Ю.Андрухович. Це якщо говорити про геополітичний контекст. Якщо ж про геопоетичний, то “Цех поетів” радше протиставить себе тамтешній рустикальній поетиці — в очах непросвітленого київсько-харківського загалу, звичайно ж. Оскільки, як історично дається спостерігти, поетичне людство даного “цехового” терену тяжіє скоріше до естетизування і наслідування зразків російської поетичної протограматики, ніж до очікуваної від нього на берегах Лопані адоптації Федьковича і Черемшини.

З усієї антологічної колоди випадає, ясна річ, С.Процюк з його аномальною версифікаційною вправністю (“тубероза — туберкульоза”, “авансом — дисонансом”, “агатом — агрегатом”), натомість не вистачає Я.Довгана і, можливо, А.Середі. І тим не менш. Надмірна активізація “цехового” підходу на франківських літературних теренах вільна викликати ілюзію щодо готовності цього напрямку зайняти нішу донедавна актуальних концептуалізму з радикалізмом в поезії. Насправді ж, як дається спостерігти, подібна активність — лише частина галасливої стратегії більшості зі згаданих “цеховиків”, чію діяльність прийнято описувати виключно в термінах “бомбування Києву” і проникнення на “ворожу територію”.

Що ж до поетичних засобів подібної культурницької інвазії, то одним з них виявився чомусь неоакадемізм (а не

неокласицизм, як помилково визначив 6.Баран, назвавши допіру Ю.Бедрика — через ті самі бродські інвективи! — неокласиком). В якості власне літературній сьогоденній неоакадемізм вкрай непродуктивний саме тому, що основну увагу і сили спрямовано на створення “цехового” інформаційного поля, і то методом безкінечних вербальних спекуляцій, серед яких безпросвітне залітературення поетичного простору займає не останнє місце. Загалом же неоакадемізм не має чіткого літературного стилю, а його правила вцілому зведені до вельми туманних і приблизних натяків то на античність “болотяної Лукрози”, то на класицизм “євангелії піль”, то на академізм “скитських вогнів”, які майже у всіх учасників “Цеху поетів” — від О.Короташа і О.Гуцудяка до Л.Стринаглюка — проявляються по-різному або не проявляються зовсім. Отже, неоакадемізм — не поезія, а правильно створений міт про неї.

Зрештою, якщо говорити про типових представників подібного “цехового” мистецтва слова — а в розглядуваній тут антології це здебільшого поети молодшого віку — то очевидно, що в них все ще попереду. Оскільки для досягнення тих “срібновікових” можливостей, які отримали розкрутку просто від поштовху підніжною мовою, треба фізіологічне мужніння, і, подібно до італійських герметиків чи новогрецької плеяди, вони увиразняться на інших вікових рівнях — на відміну від тих, хто вийшов на матеріал з більш м’якими кутами і рішеннями.

Скажімо, Ю.Андрухович вже кілька років підкреслює інтонаційно-просвітлене старіння свого поетичного голосу (простіше кажучи, зовсім не пише віршів), і це не романтична симуляція стомленості, а зблянсування екзистенційного і художнього, бадьорість кругового обсервування тощо Не дурно і тамтешній білінгв — характерник В.Єшкілев вживає слово школа, а не напрям, себто консталяція набере повноти тільки за умов з’яви послідовників-учнів, і авторові сих рядків страшенно цікаво, чи досягне “станіславський феномен” такої “цехової” кульмінації, і в якій несподіваній формі об’являться ті самі учні: можливо, у віртуальній, канібальській, самоїдсько-суїцидальній чи у самій звичайній — хто знає, як буде виглядати наше читацьке розчарування.

Харків, травнем 2000 р.Б.

ЗВУКИ МЕ

(Доброта. Аудіо-додаток до журналу "Робот", модуль 2.1. - Київ, 1998.)

Рабство епохи технічного прогресу характеризується тим самим насильством над існуванням людини, яке дозволяє собі творити механічний процес відбиття. В принципі, все це відомо - але в епоху діролу й ксиліту людина трансформується у власне відображення. Звичайно, цей наш образ не завжди подібний до оригіналу. Будучи інтерпретований машиною (комп'ютером, відеокамерою, заказним художником), він, як правило, уявляє собою лише схематичне відтворення оригіналу - в загальних рисах. Але чи настільки автор мусить відповідати автопортрету? Чи не буде краще, якщо все виглядатиме навпаки? - поставили собі питання видавці журналу "Робот" і відважно взяли за власну інтерпретацію реальності.

Отож, ясним-преясним днем пішов собі суслик погуляти. Навколо, як завжди, літали метелики... Або краще так: сумним-пресумним ще й сльотавим осіннім днем, коли в повітрі літали оси, сови і, що найцікавіше, лиси, спустився хом'ячок, озброєний до зубів диктофоном, в київське метро. Про те, що було далі всі бажаючі можуть прочитати або в "Переслідувачі" Х.Кортасара, або в "Імені метро" В.Куріцина, зловивши кайф від апофігем на кшталт "космогонічна амбівалентність метро", "сакральність підземного царства", "мітологема переходу від станції "Площа Льва Толстого" до тексту" і т.ін. Одне слово, у даному випадку ідеологія перекривається мітологією. Але "Доброта" "Робота" полягає в іншому.

Речі, видобуті авторами проекту з осереддя київського метро і перетворені за допомогою аудіо-техніки на видимі, чи пак чувані, фантазії, стають тріумфом галюцінації. І, мабуть, це правильно - шукати істину в механічному, чийм втіленням виступає наразі диктофон. Адже механізми вміють бути людьми. Вони навчилися цьому навіть не в нас, пасажирів і абстинентів, а в нашого Прообразу, який цілком може бути, що на небесах. Він спускається звідти до нашого скриптора в метро по небесному Інтернету, і їхній діалог, відтворений "Роботом", воістину фантастичний: "сьогодшній номер газети "Факты" - "да зачем тратит время на

пустое?" (ст."Дарниця"); "подайте люди добріе" - "це последняя капля була" (ст."Арсенальна"); "ну что, может, пройдемся?" - "громадяне пасажири, виходячи з вагонів, не залишайте свої речі" (ст."Палац спорту"). А що може сказати при цьому слухач? На жаль, лише: а чи мистецтво все це пінкфлоридівство і оркестрові маневри у темряві?

Втім, варто зазначити, що навіть поїздка метро до кінцевої зупинки і назад, записана на магнітофонну тасьму, це все ж таки звуковий лист, який - завжди зі світу в світ. З того (на той) у цей (від цього). Тому що папір важкий, ручка чужерідна, а звук - летючий, наче гагаринське "Поїхали!" А те, що лазерний чи магнітний носій значно матеріяльніший за папір, надає звуковим кореспонденціям більшої надприродності. Звуковий лист безмежний, це Лист у чистому (інтимному) вигляді. І тому при всій зворушливості подібного концепту, продукованому авторами "Роботу" ("подяка куришуку Тарасові за технічну допомогу" і т.ін. - а працівникам метрополітену? газетяркам і підмітайлам? жebraкам і міліцанерам? янковським, "влюблен-ным по собственному желанию" і крістоферам ламберам з "підземки", які на TV - рівні привчили нас любити метро?), отож, при всій, кажу, ніжності до об'єкту спостереження, маємо ще одну провокацію.

Скажімо, таким самим сірим - пресірим днем ідеш собі на пошту по бандеролю з Києва - з великою торбою надій. А отримуєш малесеньку коробочку зі звуковим листом "не від миру цього" завдовжки у 40 хвилин. Ну, натурально, приходиш додому, відправляєш ту касету в машинку, готуєшся слухати музику. Джона Кейджа там чи щонайменше - Курьохіна. Тасьма проходить всі складні механізми роликової подачі, починає скреготіти ніби як модний вініл, і раптом чуєш голос з підземлія: "Обережно, двері зачиняються, наступна станція...". Ну, припустімо, "Чернігівська", на якій ти, вже заспокоївшись і відсърбнувши, нарешті, пива, повністю занурюєшся в чуже тобі (громадське) життя. З усіма поточними слуховими вуайерізмами. Відчуваєш, що не дуже добре вийшло, але діватися вже нема куди: потяг рушив і ти у вагоні, і хтось недбало підтримує тебе: "не прислоняйся, а то упадеш", а хтось, навпаки, кличе: "ей ти, иди сюда", пропонуючи чи то присісти, а чи мін'єт. До речі, "запис може відрізнятися від дійсності", як зазначено на касеті з "Добротою". Але хіба це рятує від подібної "муки зву"?

Між тим, чи справді це є мистецтво? Напевно, що так. Адже мистецтво - це відображення життя засобами самого життя у всій його історичній динаміці. Сьогодні сокоріння перонного плебсу сприймається вже за фрагменти тексту (“памагітелюдідобріє” - “Ногу свело”), а сакраментальна риторика магістрів слова (розповсюджувачів газети “Факты”), навпаки, набрало екзистенційної тілесности. До того ж час суперечок про те, мистецтво це чи ні, давно вже минув. Це мистецтво для тих, для кого воно є мистецтвом, і хто щодня займається ним по столичних і не дуже підземках. Звідси стає зрозуміло, що це - найвищий професіоналізм, який вимагає постійної праці й досвіду. Чи актуально це? Важко сказати, не опинившись на станції “Дніпро”, де вихід, як знати, на праву плятформу.

Загалом же так воно історично склалося, що в хардвер - себто у матеріальну базу сучасного “живого” мистецтва - зашита модель інтерпретації й аналізу. Ми не можемо вільно споживати навіть телефонний секс, не спитавши перед тим партнера, чи не хворий він на СНІД. Що тоді казати про стосунки в метро? Чіп інтерпретації, імплантований в тіло мистецтва черговим “Роботом”, бльокує традиційні до нього, мистецтва, підходи. Воно прагне стати самою реальністю, відмежувавшись від ренесансної рами політкоректності. “Реальність - для реальности”, - струсонувши бальон з фарбою, написав свого часу Бодрийар поверх гасел Міхновського часів “Самостійної України”. Котра нібито для українців.

Харків, груднем 1999р.Б.

Євген БАРАН

ВАСИЛЬ АНДРУШКО. ЯРОСЛАВ ДОВГАН Поетичні монологи. Критичний диптих

1. На перехресті пристрасті і слова

(Василь Андрушко. Сон вісімки. — Коломия: Вік, 1997. — 31с.)

Поетична збірка професійного художника із Коломій Василя Андрушка є симпатичним подарунком шанувальникам української поезії. Це справді дуже добра поезія. Вона самодостатня і герметична. Споглядальні філософські медитації В.Андрушка спонукають до відповідних поетичних медитацій.

В.Андрушко не коментує своєї потреби поетичного вираження. Бо воно не є самометою для автора. Це потреба внутрішня, спонукана бажанням творчого наповнення. В.Андрушко – органічний поет. Його поетичний світ є світом символів, звуків, відчуттів. Така поезія, як правило, не потребує коментування, якогось пояснення. Вона не потребує розшифрування. Бо вона водночас відкрита, як навколишній світ, світ природи, і оповита таїною, як внутрішній світ людини, який також є світом природи, який також є світом природи. Це органічний колообіг природи. Ти приймаєш цей світ, бо є частиною його. Але ти не відчуваєш поглинання, розчинення. Це взаємодоповнення: ти є світом, і світ є тобою. Це діалог рівних. Це гармонія мовчання. Принаймні, це спроба стати цілісною особистістю. Це буття з найширшою гамою кольорів. Без акцентування на контрастах, але з умінням бачити усі відтінки.

Цими віршами треба насолоджуватись, як повітрям, водою, землею, вогнем. Я не можу зупинитися на цитуванні окремих фрагментів поезії В.Андрушка. Все-таки цей світоглядний колаж потрібно сприймати цілісно, охопити всю картину, бо будь-який із фрагментів залишатиметься скалкою, не більше.

Я не знаю, чи у В.Андрушка ще колись зрине потреба у поетичному слові. Якщо це і станеться, то тільки з органічної потреби автора викінчити цілісну картину конкретного бачення, конкретного буття свого світу. Але вже цей озвучений досвід розширює уявлення про світ, який є нами...

2. Самітником на Сааремаа

(Ярослав Довган. 1999. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. 34с.)

Справді, Ярослав Довган є колоритною фігурою літературного Івано-Франківська. Він пише мало і майже за 20 років перебування в літературному процесі видав дві невеличкі поетичні збірки: “Число — Бог” (1989) і “1999” (датована 1997, вийшла восени 1998). Остання збірка взагалі зринула майже несподівано і для самого автора. Ці 19 віршів у художньому оформленні М.Короля є довершеним і крихким мистецьким витвором, чимось нагадуючи мені музейні грецькі амфори.

Я.Довган у своїх віршах зумів досягнути гармонійного поєднання природного начала і культурного досвіду. Природа і цивілізація не є контрастними світами у поетичній світобудові Я.Довгана. На диво, вони мирно співіснують. Навіть більше, вони не можуть існувати одне без одного. Сам автор мені нагадує Робінзона Крузо, і його внутрішня самодостатність інколи видається мені вимушеною. Принаймні його категоричність у сприйнятті чи несприйнятті окремих людей, фактів, подій спонукає мене до таких міркувань.

В основі авторських поетичних медитацій лежить принцип стилістичного парадоксу. Це розповідна інтонація з деякою повторюваністю дій, перелічуванням деталей, з афористичною лаконічністю фраз в кінцевому результаті витворює панорамне настроєве полотно. Ненав'язливий, але конкретний етичний струмінь пронизує поетичну картину Я.Довгана. До цього спонукає автора життєвий і культурний досвід. Хоча ця споника є органічною, підсвідомою. Довган виговорює цей досвід. Кожна конкретна ситуація у нього виростає до рівня символу. Символ у Я.Довгана не потребує багатослівності, а потребує повноти. Повнота може з'явитися на основі все розуміння, що у свою чергу приводить до усвідомлення марнотності повчання. Тому Я.Довган говорить все менше, все місткішим стає його слово і найорганічнішим виявом всерозуміючої самості стане поетичне мовчання автора. Але це тільки увиразнить Довганову самобутність і непересічність...

Березень 2000

БОЖИХ СЛІВ НЕРОЗГАДАНИ КОДИ...

(Махно Василь. Лютневі елегії та інші вірші / Іл. П.М.Мороза. — Львів: Каменяр, 1998. — 61с.)

На початку розмови дві тези про поезію. Тези Йосипа Бродського:

1. “Поезія є вищим досягненням мови, й аналізувати її — лише розмивати фокус”;
2. “Поезія є, перш за все, мистецтво асоціацій, натяків, мовних і метафоричних паралелей”.

Обидві тези взяті із есею про Осипа Манделштама “Син цивілізації”. Я давно не розпочинав свої міркувань із чужих цитат, але у конкретному випадку йшлося не про авторитетне визначення, а про співпадання запоетизованої тези і предмету розмови.

Василь Махно належить до поетів, з приводу творчості якого мені важко міркується. Важкість ця пояснюється замкнутістю поетичного світу В.Махна, хоча сам автор не прагне перервати діалогу. Він виступає більше у ролі екскурсовода забутого маршруту: він вкотре ходить старими місцями, він знає їхню історію, може годинами розповідати про кожну деталь того чи іншого місця, може розповідати про людей, які були тут перед ним, про настрої, який опановував їх у конкретній ситуації, пов'язаній із цим чи іншим місцем. Інколи йому здається, що він ходив цим маршрутом завжди. Це не втрата часу і не розмитість його, це наповненість часом, коли категорії минулого, теперішнього і майбутнього взаємонакладаються і взаємопроникають одна в одну. Тоді людина позбавляється рабської залежності від часу, стаючи вільною у часі. Людина стає собою...

Мені більше подобається читати поезію В.Махна, аніж інтерпретувати її. Поезія зачаровує, затує у вміло розставлені сіті. Хоча з іншого боку. Сам автор не прагнув ні першого, ні другого. Він розповідає, його розповідь довершена, як і належить поезії. Це нанизання слів, їх поєднання у смислові синтаксичні структури з перелічувальною інтонацією провокує до літературних аналогій. Я змушений про це сказати, аби позбутися бажання шукати подібність, тим самим несвідомо нагадувати В.Махну про вторинність його поетичної форми. Махнові не загрожує

звинувачення у вторинності. Він – самобутній, самодостатній, самозаглиблений поет, якого не лякає тягар поетичної цивілізації, а, навпаки, звільняє йому простір для творчого пошуку і, моментами, творчої самоіронії Махно надто добре розуміє, що поетичний поступ є самоілюзією, але ще більшою самоілюзією є відмова від нього. Він приречений іти. Він приречений мати близьких, рідних, знайомих, і бути – самотнім. Це його вибір. Це не тільки втеча від свободи. Це втеча до вибору свободи.

Поезія В.Махна мені нагадує лісове озеро, яке живиться джерельними водами: повнота, прозорість, глибина. Але ніхто так і не зрозуміє, не зможе пояснити своєї тяги до нього. Се таїна, якою сповнює нас поезія. Якою сповнена поезія. Се Рільке, Антонич, Герберт... Се лютневі елегії Василя Махна, се – “божих слів нерозгадані коди”...

Березень 2000

НОВІ ПОВІСТІ СТЕПАНА ПРОЦЮКА

Критичний диптих

1. Про людські драми, аристократів духу і шибениці для ніжності.

(Степан Процюк. Шибениця для ніжності (Сповідь сорокарічного) // Кур'єр Кривбасу. – Травень 1999. - №113. – С.3-38)

Своєю новою повістю Степан Процюк ніби свідомо викликає критичні закиди з тим, аби тут же їх спростувати. Це вже стає традиційною формою Процюкової прози. Зрештою, він просто відбирає хліб у критиків, і їм не залишається нічого іншого, як прочитавши, залишатися на одинці зі своїми претензіями:

“Голос. Патетика – це різновид невротичного альтруїзму, котрий цією хитрою маскою вимагає до себе надуваги, котрий, щоби ви знали, має глибоке психологічне, а, може, й медичне коріння – претензію на винятковість.

Знову голос. Чого вони ще хочуть? Що ще їм треба віддати, аби змогли побачити Всесвіт у сумній помороженій душі?”...

Процюк свідомо публіцистичний, свідомо патетичний, інколи до непристойності сентиментальний. І все це у час репортажу, в якому цинізм й байдужість виражені міщанською

формулою “Не верю!”. Попри все, сьогодні можна стверджувати про цього автора ще й таке: наскільки неорганічним був для нього “дегенеративний епатаж”, настільки органічною є для нього національна патетика. Так, можна звинувачувати його у “тестаментарно – рустикальному дискурсі”, і це наприкінці ХХ століття! Як вам не соромно, пане Процюче?! А як же Джойс, Пруст, Кафка? Як же наш спасений обітований Захід?! Що це за неонародницькі “манси”? Якого народу шукаєте? Забулись, що “народом тут і не пахло” (П.Вольвач)? На всі ці постмодерні, навіть, до певної міри, доречні естетичні закиди, своєю прозою Процюк близький до юнацького категоризму польського поета Анджея Бурси: “Мав я в дупі малі міста!”. Полеміка вічна, особливо на українському ґрунті. Пригадуємо суперечку двох братів Тютюнників про форму і зміст писання, про дві крайності: Ремарк і народ. Гадаю, нехтувати не можна жодною із них. Але як знайти для себе цю “золоту середину”???

Степан Процюк в останній час все більш яскраво заявляє про себе як про виразно національного літератора. Не бачити цього не може хіба що сліпий. Надто гостро, надто болоче проблеми національного буття, відверта денаціоналізація і обездуховлення стають глобальними для української суспільності наприкінці ХХ століття. І вкотре український літератор не може позбутися залежності від цього “дамклового меча” української літератури. Не може і вважає своїм обов'язком повторити “шлях на Голготу”. Якесь замкнуте, прокляте коло. Відповіді немає і не може бути. Принаймні, зараз.

Сповідь Дем'яна в своїй основі банальна. Причини, які спонукали до неї, сентиментально – невиразні: колишня кохана (коханка?) через двадцять років пише листа. Про ЩО, - ми так і не дізнаємося. Автор переконує, що це основа для іншої сповіді, іншої історії. Сей сорокарічний “інзінір” на диво філологічний сентименталіст. Такий собі Квітка-Основ'яненко кінця ХХ століття. Але аж ніяк не є банальним життєвий досвід Дем'яна, його батьків, дядька Петра, що став жертвою тоталітарної системи, брата Сашка, такої ж жертви, тільки безглуздішої, цинічнішої, жахливішої.

Процюк, як на мене, надто нетерплячий як на прозаїка. А можливо, певний стереотип “прозаїка” тяжіє наді мною, і я ніяк не хочу повірити, що сучасна проза має право бути і такою, як у С.Процюка. До речі, свого часу від тяжіння подібних стереотипів застерігав Е.Межелайтіс: “Класика у

багатьох відношеннях є неповторною. А намагання уподібнитися їй (переважно зовнішньо) небезпечно”.

“Всі жанри гарні, крім нудного”, - цей афоризм Вольтера як ніколи доречний у розмові про повісті С.Процюка. Так, всі його повісті читаються цікаво, легко. Але ця легкість ілюзорна. Це насичене, заповнене до країв (“кров з м'ясом”) письмо. Це постійна напруга думки, це постійний, наскрізний діалог з читачем і самим собою; це дискусія, настільки банальна і глибока, наскільки банальною і глибокою (трагічною) є національна історія...

Композиція повісті традиційна для Процюка: колажність, фрагментарність картин, полеміко-публіцистичні авторські відступи, репортажність подій. Хоча зустрічаємо дещо нове: в окремих епізодах маємо пластичність викладу, більшу увагу до художньої деталі. Форма спогадів дозволяє авторові довільно компонувати сюжет: розповідь від першої особи, напластування часів: давньоминуле – минуле – сучасне (іактично відсутнє), елементи епістолярію, діалогічність подієвого пласту. Той самий принцип розкриття образів, його внутрішнього роздвоєння, сумнівів. Однак, було б несправедливим звинувачувати автора у самоповторах чи самокалькуванні. Це аж ніяк не є авторськими штампами і прийомами. До певної міри такий спосіб творення є органічним для світосприймання письменника. Є його способом життя. Є його формою боротьби із цим життям (його відразливими формами). Бо Процюк ніколи не буде ностальгійно – байдужим споглядачем життя. Він завжди активно втручатиметься у нього. Прагнутиме змінити. Інакше цих відразливих незаживаючих ран він нікому б не показував. Тому що поважає і довіряє тим, перед ким сповідається...

2. Чи обов'язкове кінцетунельне світло?..

(Степан Процюк. Там, де поплутані кольори (Громадянські картинки) // Кур'єр Кривбасу. Квітень-Травень 2000. - № 125-126.

Вкотре собі говорю, що більше не буду писати про творчість Степана Процюка. І вкотре ламаю власні обіцянки. Винен той же Процюк, бо умудряється писати ТЕ і ТАК, що не залишає мене байдужим. Я злюся на нього і на себе, але

поки що цей парадоксальний тандем (критик – письменник) залишається дієвим.

Нова повість С.Процюка виразно соціального звучання. Дуже прозового, незакамуфльованого, водночас, сповнена художньої типізації. Цього разу маємо трьох антиподів: непродажного журналіста Х., продажного журналіста У., звичайного пересічного журналіста Z. Звідси запрошується, як мінімум, три варіанти закінчення твору. Якщо перші два варіанти - антиподи між собою пересікаються, навіть є колишніми однокурсниками, то третій зринає в кінці твору, непомітний для них і всезнаючий. Його сіризна найбільш безпечна і продуктивна. До речі, у дебютному романі Т.Зарівної “Каміння, що росте крізь нас” зринає подібний персонаж, чернець Кирик (“Він ні гарний, ні поганий, ні товстий, ні худий, ні гучний, ні тихий, ні чорний, ні рудий, - він ніякий. Ніякий чернець без ознак віку, зело розумний, але ніколи цього не показав, бо добре знав, що найдовше живуть ніякі”). Тривожний симптом чи закономірність вловлена авторами? Здається, одне й інше.

Місце дії – Київ. Хоча у прозі С.Процюка (принаймні, до цієї останньої за часом написання повісті) місце дії не мало суттєвого значення: Київ, Львів, Палашівка – це тільки тло для душевних борінь його героїв. Хоча географічний простір однозначно чіткий – Україна.

Герої чітко розмежовані. Чимось нагадують український вертеп, в якому кожен персонаж грає свою роль. Знову ж таки, це те, що лежить на поверхні. Обидва персонажі підвладні сумнівам: трагічне роздвоєння у журналіста Х., й номінативні сумніви у журналіста У.. Журналіст Z. не сумнівається, тому майбутнє за ним (чи він у майбутньому?).

Процюк публіцистичний до непристойності. Він говорить про відомі речі. Шкода, що він не народився у часи Троянської війни, його б чекала доля Лаокоона (“Коли вже не могу ні у що вірити, вірю своїм синам...”), а так він приречений на вічні компроміси, вічні сумніви. Чи віритимуть у нього його сини – немовлята?.. Риторичне питання. Воно стосується кожного із нас, у тому числі й мене.

Читаючи його твори, я хочу плакати як зачудований величною панорамою журналіст – непродажний! – Х. (“Але то вже не були колишні істерично – надривні сльози відчаю. Тиха крапля нової сльози падала на землю, вивищуючи його

душу до сонця”). Признаюся, інколи я дозволяю собі подібні сентименти, переглядаючи давні фільми радянських часів (фільми молодості моїх батьків); так, я інколи плачу, можливо, за батьком, якого вже нема... Картини ж створені (?), зліплені (?), сфотографовані (?) – синонімічний ряд може продовжуватися, зацікавлених відсилаю до Словника синонімів української мови С.Караванського – Процюком у мене особисто викликають злість, внутрішній спротив. Можливо, це одна із читацьких реакцій, якої добивався автор. Зрештою, Процюк хибує на бажання суспільного резонансу його творів, причому сам розуміє ілюзорність такого (“Нікому не потрібна Твоя поранена правда, Х..”). Але він “довбатиме сю скалу”, поки суспільству (“безликий натовп”, - так у Процюка, мовби не відаючи, що нема нічого страшнішого за безликий натовп) не обридне сеся шпичка, і не вирішить позбутися її. Так і хочеться запитати: Старий, а можливість відходу ти собі забезпечив? У тебе ж сини?..

З погляду форми Процюк збагачується, чого вартують оті перетасовані, мов колода карт, розділи повісті (Кортасар це робив на матеріалі більш абстрактному); відкритість закінчення – вибирай, що кому подобається. Особисто я раджу після напруженого робочого дня переглядати сентиментальні кінострічки радянських часів. Я не здивуюся, якщо це порада самого Процюка, бо він такий, “голуб сизий”, - розчулить до сліз, а тоді казатиме: “Хіба я сторож брату своєму?”...

Володимир КУЗНЕЦОВ

ПОХВАЛА ІСТОРІЇ ЧИ КОДЕКС УКРАЇНСЬКОГО МАЙБУТНЬОГО?

(Дмітро Білий “Басаврюк ХХ”// Кальміус 2(6) 1999 - 3-4 (7-8) 1999)

Читаючи твір, не одразу, але ловиш себе на думці, що якось несподівано і раптово зникає прямолінійне зображення історичних перипетій, починаєш повільно розуміти індивідуально-авторське тлумачення моментів нашої історії

та містичних, але, і це треба помітити, - малофантастичних ситуацій, трохи завуальованих традиційною для відповідних часових меж картиною, з необхідними, підкресленими вкрапленнями здорового, але нічим необтяженого патріотизму.

Пересічному читачеві важко уявити, про що міг думати автор твору, то змушуючи кремезного Кожуха долати жахливого вервольфа, то з підкресленою і обґрунтованою необхідністю повертаючи події на Кубань. Але всі події твору зовсім не можна тлумачити, поділяючи на ті, що відбулись в реальності, й на ті, що зображені з містичним присмаком митця. Це все - наша реальність. Хай часом жахлива, а місцями - обнадійлива. Це те, що існує поза нашим бажанням щось змінити.

У творі не лунають заклики, не висловлено ідеологічних канонів, але зразок все-таки є. І до речі не один. І хай кожен сам вирішує, що йому ближче до серця. Чи то сором'язлива українська дівчина з паранормальними можливостями, чи то наскрізь символічна молитва-медитація вмираючих за ідею козаків, чи то прісне, але закономірне змалювання загибелі героїчної особистості - Кожуха. Чи не з навмисним натяком завершується роман саме смертю останнього захисника.

Незаперечним для нас є одне - твір важко, навіть неможливо, повністю осягнути без підключення своєї уяви, свідомості, та без деяких ключових пояснень автора, бо не все індивідуальне, що ним висловлене, стає одразу загальнозрозумілим. Візьмемо картину потойбічного світу. Без вкладеної ідеї - це слова важкого маразматика. В цьому випадку необхідним є викладення ідеї. Проблема в тому, чи зміг читач осягнути й помітити всі знімілі натяки, що допоможуть йому вкласти єдино можливу ідею з незначним варіюванням в межах індивідуального сприйняття.

Коли перший раз читаєш про відвідування козаками місця темряви, до якого вони прагнули потрапити все свідоме життя, дуже важко впіймати центральну ідею, але незмінно відчуваєш якусь незрозумілу, на перший погляд, реакцію взаємопорозуміння, яка закріплюється зціпленими і прирослими до реальності містичними фактами, котрі чомусь виявляються до болю знайомими. Найбільше вражає обґрунтування подій, що розвиваються у творі. Окрім лінії, що підкреслює корисність і необхідність існування здорового патріотизму та необхідність вміти вирішувати проблеми не

інстинктами, а розумом, підкріпленими ціми інстинктами, є дуже важлива лінія, яка стає провідною. Це те, від чого ми завмираємо, затамувавши подих, - не що інше, як процес долання перешкод, як метод самовдосконалення на шляху до храму жахів. Як дивує це прагнення змалювати сюжетну лінію як процес праці, що спрямована на досягнення мети, результат якої втілено й зашифровано з перших рядків "Басаврюка". Нас дивує цей процес відбору добровільців, що приречені чи то на смерть, чи то на безсмертя.

Дмитро Білий наполягає, що ми, свідомі українці, не повинні зараз припуститися помилок, які за нас і для нас вже пройшли герої, хоча могли цього і не робити. Ціну вже сплачено героями, що постали у творі. Тепер треба отримати те, за що сплачено.

Марія ХАТКІНА

ЖИТТЯ БЕЗДОМНЕ

(Еліна Свенцицька. Пустельні риби. - Донецьк: Юго-Восток, 1999. - 60с.)

Ті, що цінують справжню літературу, напевне, пам'ятають прозову книжку Еліни Свенцицької "З життя людей". Безумовно, не обмине їх уваги і книга її українських віршів, що вийшла у донецькому видавництві "Юго-Восток".

- У таких віршах говорить дещо більше і глибше, ніж власна особистість, - відзначив у передмові відомий київський поет, лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка Леонід Вишеславський.

Це справді так. Книга Свенцицької - це не просто збірка окремих віршів. Це - цілий світ, хиткий та химерний, це окреме "хворе на смерть життя", таке жорстоке і так пекельно схоже на нашу териконну повсякденність. Вже сама назва книги бентежить, не дає спокою. "Пустельні риби". Як це? Спливає картинка (з якогось екологічного фільму? Або підсвідомість монтує свої "Спогади про майбутнє"?): море зникло, а риби лишилися. Лишилися, але. . . не помітили катастрофи. Або призвичаїлися до неї. Та існують собі. Існують

там, де існувати не можна. Навіть читачу газет легко прийти до цієї метафори - ми всі давно вже існуємо у передчутті світових катаклізмів. І тут автор підштовхує нашу свідомість до певного фактичного (і, водночас, дуже логічного) зрушення: як риби в пустелі, так людина животіє "у всесвіті вологому", де "так важко дихати через вологу вату". Звичайні прикмети убогого життя: "Там стіл і два стільця, цибуля на столі", - зі страшною простотою поєднуються (як у Андрія Тарковського) фантастичні видіння:

І мертві риби сплять під мертвою водою,
І мертва вода тече у світ сама.
Риб'ячі кістяки стоять над головою,
І окрім кістяків нічого вже нема.

Ця вода, напевне, - вода Великого потопу.

Але ці вражаючі згубні видіння, на мій погляд, у книзі Свенцицької ще не головне. Найбільш вражає те, що трагізм її віршів - трагізм повсякдення, їх вологе та згубне пекло - пекло звичайного життя "бідних людей, що жили і по світу ходили".

Підкреслена буденність деяких віршів занурює читача у світ злиденного передмістя з його аж ніяк не вишуканим, непоказним стражданням:

"Чим мені жити?
Тридцять три копійки в кишені,
На підлозі - брудна одежина. . ."

У цьому світі найбільш вразливі істоти - це діти. Мотив сирітства пронизує всю книгу. Зворушуюче наївно звучать у цьому мотиві фольклорні ноти:

"Ой вранці - ранесенько
Сивий хрущ летить.
Не бий, мамо, Телесика,
Голівка болить".

Лірична героїня збірки ніби двоїться. Ось вона безпомічна мати. Її любов не зробить дитину щасливою, як не бийся, як не колотися, а із зачарованого кола страждань виходу нема. І мати - щоб не так боліло! - навмисне намагається зробити своє серце байдужим: "Котись, моя дитинка білоока, котись як хочеш і бозна куди. Котись, котись, мій чахлик невмирущий!"

А в іншому вірші мова йде вже від особи кинутої дитини. Вона вже виросла, а все ніяк не може себе переконати, що "мати - це проста жінка, що в світ породила і не знала навіщо".

Це страшне роз'єднання дітей та батьків, це одвічне сирітство зумовлене жорстокістю “смертельного животіння”. Що можна зробити? Тільки плакати:

“Сорочку білесеньку
В куточку схова.
Не бий, мамо, Телесика -
Іншого ж нема”.

“Іншого ж нема”, - отакий стриманий і холодний вирок виносить Еліна Свенцицька цьому світові. М. Черняк у рецензії, що вміщена у альманасі “Кальміус”, стверджує: поезії Свенцицької пронизані “мотивом шукання Ханаану, землі обіцяної”. Невже й насправді у збірці йдеться “не про Україну, а про дідизну - Ханаан”? Це ствердження здається логічно необгрунтованим. Чому це мудрі риби опинилися у пустелі? Невже тому, що вирішили тікати з обжитого водного простору у пошуках чогось невідомого? Ні, це не “риби”, не люди втекли, це “дідизна” залишила їх гинути у просторі, непристосованому до життя.

Але й у цьому просторі лірична героїня збірки згідна хоч якось побудувати своє гніздечко. Батьківщина кинула свою дитину, але оця приречена бути сиротою дитина прагне відновити відчуття спільності, родинного тепла будь якою ціною:

Крихту до крихти,
Слиною, глеєм -
Зламани іграшки
якось зібрати докупи...

“Бачили очі, що купували, їжте - хоч повилазьте”, - ця зірка народного гумору світиться у “Пустельних рибках” дуже моторошним кольором. Кольором безпорадності. Такої вже глибокої, що вона не тільки не просить допомоги, але і не вірить у неї. І крок за кроком привчає душу жити у середовищі, де ніхто нікому нічого не винен, і ніхто нікому ні на що не потрібний. Усі ми сироти у цьому дикому вирії і єдине, що ще можливо, це - “навчитись просити, навчитись мовчати, навчитись хилитись додолу”.

Але, як не хилитись додолу, а все ж таки знаходиться те, що не може схилитись. Це - високий самотній жіночий голос, який у плачі звертається до своєї долі, окликаючи її дитячим ім'ям:

“Павлику-равлику, де ти ходиш?
Павлику-равлику, де твоя хата?”

Любов і надія у віршах цієї відважної жінки (бо потрібна неабияка відвага, щоб дивитися у холодні мертві очі пустельних риб наприкінці ХХ століття) тиняються, не маючи затишної домівки. Нема у них хати - хіба що “фарбовані бараки” та “кімнати в притулку”. І хоч цілий розділ у книзі має назву “Pho domo mea” - це не в останню чергу гірка розповідь про відсутність міста, де “чисто та світло”.

Ця загальна бездомність більш, ніж усім відоме “квартирне питання” - бо навіть у тих, хто має хоч якийсь дах над головою, нема сподівань на його непорушність. Бездомні коханці, бездомні діти, бездомні душі. . . Душа Еліни Свенцицької все ж таки звилася собі гніздечко - у віршах. А що ж робити іншим?

“В нас нічого нема, окрім снігу,
Окрім снігу в чужому подвір'ї. . .”

ЛІТЕРАТУРНА ПРЕМІЯ ІМ. АНДРІЯ КОКО- ТЮХИ

Редакція літературно-мистецького альманасу “Кальміус” з радістю повідомляє про першого лауреата в галузі літературної критики та есеїстики.

Ним став **Олександр Яровий**. Премія надається йому за активні виступи з проблематики сучасного літпроцесу, зокрема за кумедний прогноз літмайбутнього життя України (“Смолоскип України”, число 6, 2000) і за не менш прикольний виступ в анкеті критиків журналу “Слово і час” (число 5, 2000), маємо на увазі передусім пасажи, присвячені Олесю Ульяненкові.

Щиро вітаємо, бажаємо здоров'я, подальших творчих успіхів у нелегкій боротьбі за українську літературу.

Оргкомітет Премії,

серпень 2000

Райнер Марія РІЛЬКЕ
(1875-1926)

СКЛЕПИ ГЕТЕР

Вони лежать в обіймах довгих кіс,
землисті лики вглиб повернені до
себе, а погляд - там, між далечей
численних. Скелети, губи, квіти.
Між губами, як та слонова кість
дорожніх шахів, лискочуть матово
ряди зубів. Суцвіття, перла жовті,
ніжні кості, і руки, й сорочки –
ткання зів'ялі над серцем, що давно
запало. Тільки під сявом каблучок,
оберегів і лазурових каменів (дарів
кохання) -причаена безмовна
Крипта Статі, аж по склепіння
сповнена пелюсток. І знов –
розкочені жовтаві перла, і дзбанки з
глини, в вигинах чиїх розпізнаєш
кокетство тіл одійшлих, зелені
черепки горнят з-під мазей,
квітковий дух, божниці, статуетки,
кімнатні неба для божків
кімнатних. Зотлілі пояси, і
скарабеїв зображення, і пам'ятники
Статі, цей усміх губ, змагун і
танцюристкі, і злотні петельки –
маленькі луки для полювань на
оберего-птахів і -тварей. Лиск
начиння, шпильки довгі,
червоноглинний амфори останок,
де чорно, наче літери над склепом,
шаленої квадриги ноги зяють. І
знов - суцвіття, й перламутрів
розсип, і ліри стегна витончено-
світлі, й між запинал, що осідають
димом, ця щиколотка - полохкий
метелик, проклонутий із лялечки взуття.

Так спочивають, сповнені речей,
коштовностей, каміння, забаганок,
розбитих іграшок - (чого лиш можна),
тьмяніючи, неначе дно ріки.

Вони й були руслом,
куди згори в малі поривні хвилі
(так кваплячись піти в життя наступне)
звергались юнаків тіла численні,
шуміли там потоки чоловічі.
А часом навіть хлопчики зривались
із круч дитинства, і ніяковіли,
і забавлялися на дні речами,
аж доки вир їх не стинав зусім.

Так рівною і світлою водою все ложе
річки сповнювалось раптом, в
глибинах зроджувались коловерті, і
вперше береги відображались, і дальні
скрики птаства,- Водночас стозорі ночі
теплої країни зростали вусебіч - і не змикались...

ЧОРНА КІШКА

Об примару очі, ледь одверзті,
даряться, немов об щось тверде,
але в цій безгучно-чорній шерсті
погляд, розтопившись, пропаде.

Так, буває часом, біснуваті,
хто за мить собою тряс,
в повстяній гамуючій палаті
раптом заспокоюються враз.

Зачаїть нутро її химерне
тьму очей, яким справік
досяжна,заяріє, застрахає вічно –
ніби світ реальний сном оберне.

Та зненацька визиркне в півтьмах
гордий вид її - з твоїм у надрах,
і тобі тебе подасть, поважна,
в кругло-жовтих бурштинових ядрах
замкненого глибоко-незвично,
мов якусь із вимерлих комах...

З німецької переклав Юрій Бедрик

Едвард Естлін КАММІНґС

AMORES

1.

твій малесенький голос

Прийшов на його ескапади і

захмелів

раптово

З гамором і веселощами квітно

твій голос немов перестрибував через вогнище

граційно перед моїми очима

або ж миготливо обабіч

глянула

нахабно і витончено

плаваючими долонями доторкнулась мене

Спопелила мене закружляла в яскравому танці

над

Над

Бліде самолюбство

зірок і Усміхнений

місяць

о дівчино

Яким я був дурнем як плакав як серце

упало

і чисто і смерть

ескапади

Солодкий

твій голос

2.

темнавим

дощем, призахідним

сонцем сиджу я і

думаю тебе

праведне
місто твого обличчя
маленькі вулиці твоїх щік
сміються
і ці очі трішки
дрозда
трішки янгола і ці сонні
губи де плавають квіти цілунків

і
ці солодкі лякливі піруети
твого волосся
і ці

твої танцеспіви
душі. і зірки
що опадають
досконали, і я

думаю
тебе

3.

п'ята
місяця
в синьому
небі
кохання води
тремтливе
засліплене з мовчання
небесних хвиль де

в тягучім беззір'ї
натирається жаром
жовтий коханець

стою в темноті
стрункій
і
нагальній

(знову
я повільно кохана
зриваю
твого обережного рота

збуджену квітку)

4.

істинно
жінко це
моє тіло.
воно

лежить
саме
на височенній горі
снить тобою,

прикуте до
одержимих
очей
приречених бачити

німий карнавал ночі
темноту
намальовану
метеорами

грайливий потік
віковічних рук
що вибухає
відлунням зір

(прийшовши ти
запам'ятаєш цю ніч цей кайф цей
екстаз повільно,
перенасичено

серце зміліле
квіткажахливо

пам'ятати буде
підніматись, повільно
повертатися до
червоних обранців губ
омріяних)

5.

як дивовижне море
із божих
долонь зійшла вона
заснути у світ

і земля зів'яла
місяць викришився
одна по одній
зірки обернулися в пил

але море
не змінилося
і вона зійшла з долонь і
вернулась в долоні

і суцця в сні...

кохання,
ламання

твої
душі
в мої
губи

6.

всередині зрушення
небо напру
жене
мінить

ся
де
рево губи
пожорсткли загострились
я
чекаю солодкого
знищення потуг
м'яса

я суворішаю
твоею чарівною силою

О квапливе
нищення
моїх пожадань тебе чарівна
утікачко

7.

якщо я вірю
в смерть
то вона дійсно
існує

бо ви любили мене,
місяць і сонце
зорі і квіти
золоте крещендо і срібну тишу

морських припливів
яким я не довіряв,
якось вночі
коли в мої долоні

опустилося ваше сяюче тіло
коли мое серце
співало поміж ваших досконалих
грудей

темнаво красиві зорі
на моїх вустах пелюстки танцю

і очей
відплив

співи протяжні
моєї душі
мова
зелено-

привітна бліде
відпливання безповоротного
моря
я пізнав твою смерть

і коли
я випробував запахи кожної
ночі, коли всі мої дні
означені наперед

обличчя стає
лише
білим
ароматом,

з попелу
тоді
ти повстаєш ти
приходиш до неї виймаєш

скелі з її очей і складки
її
губ
заквітчуєш

своїми неймовірними
крилами, напоєними живим подихом
усіх впертих зірок

8.

слава це останній

гріх віковічних небес
а листок
це

смерть і золотий
вік
самодержавних судорог
поміж

праху
це випадкове осяяння
тому ми так
толерантно

сприймаємо
землю, О дозволь
нам
зійти з небес

до цього
мінливого вітру
чия тендітна розкіш
злущила з нас усі накипи

увійти в твій подих
у безвість
де ми
заночуємо

це випадкове осяяння
не зупинятися не по
вертатися бути
собою О

душе, чесно
і радо переступи страх смерті
і оповиті славою
лиця

введи
нас

у
прірву

темнаву

9.

мені подобається
думати про
квітку що залишилась після нашого
кохання

відда
лені губи солод
кі побачення.

якщо цей дивак

побачить спрагу моїх губ
поміж мертвих думок
я вчитиму його ні
моту стати

пошуком
твого обличчя

і
благатиму, о ідіотська досконалосте

часу

смерті,
якщо він прийде
коханцем твого розкіш
ного буття

добре

бо я довіряю йому
твою грацію, і відпускаю тебе
в його землю

бо смерть він

10.

після п'ятої ранку
поезія
твого спогаду
дивується зі стриманої

абсурдності літа
небайдужого
до заскорузлих доріг
якими мое тіло обертається довкруг

тебе
знову зорі закін
чуються в благородних деревах і
мова відходу повторюється

досконало
і коли сонце бризне
я лежатиму дихатиму
причинивши очі
солодка земля в якій ти еси

11.

О Неповторна
Леді мого розхристаного поклоніння
якщо я спроможуся
на тендітну

пісню під вікном твоєї душі
жодна інша її не доскочить
(інші співці
придворні

численних думок про
смерть
моя ж пісня це
Велике Ніщо яке насправді живе

вони знайшли красу
місяця не відаючи що хворі
їхні чарівні зірки а без
хмарність незрозуміла

тож очевидно
що вони придворні
і я зневажаю їх,
щиро

допускаючи що їхня какофонія
має право на існування.
колись за кращих часів
під примхливим сонцем)

Неповторна Леді
сприйме
мою тендітну пісню
і ми дивитимемося разом

як позаду приречено
сміється життя
безтурботний і темний
карнавал звичайних

мелодій тривіальний танець скрипок
площа благодійно протяжних пісень
досконало
жестикулює

сильним губам непідкупного
Ніщо під рясним
сонцем під недоречним
небом під гамір хробачні

З англійської переклав Іван Андрусяк

ПОЗАДЕСЯТНИЦТВО ЯК ВИКЛИК

Звичайно, кожен виклик є викликом собі. Не виняток названий. Дев'яності закінчилися, є спроба такого-сякого підсумку. Навіть наймудріший підсумок є “таким-сяким”. Надто дистанція незначна між 1990-ими й 2000-м, конкретним роком. Ми хочемо бути мудрими, оригінальними, в результаті виглядаємо, як завжди, ніякими. Нічого не поробиш. Колись треба миритися із своєю ніякістю. Якщо тобі сорок років чи біля того, маєш знати, хто ти, який ти, і, взагалі, чи ти є. Література не для слабодухих. Тим більше не для слабодухих українців. Цікаво, чи п'яний українець боявся себе тверезого? Якщо ні, то чого він пише вірші? А якщо пише, то чого хоче бути не таким, як усі, наприклад, позадесятиником?..

Все виглядає жартом, або й зовсім не жартом. Жартом - не жартом, дурнем не дурнем. Як правило, вибирається нейтральне поняття – український поет. Може, не поет, але якщо є декілька десятків таких-сяких (у попередньому абзаці це, здається, звучало) віршів, то ти маєш право називатися поетом. А ще якщо українським? Плакати хочеться. За епігоном (чийм?) Сосурою хочеться повторити: “Так ніхто не кохав!” За винятком Н. Але він не кохав. Він (хлопчик) гвалтував... Самого себе. Бо українець. Як і кожен із нас. Тільки сміливіший перед тим... Перед цим... Перед ніким... Перед... Перед...

Відчуваю втому. Щастя моє, що не є. “Щастя моє, що неє”... На жаль, є. Українцем. Українським читачем. Українським поціновувачем. Хто сказав, що розпусних будинків в Україні немає?.. Економіка. Політика. Наука. Мистецтво. Побут. Все є суцільним будинком розпусти. Я готовий продатися. Наприклад, Білу Клінтону. Якщо він любив (“любив?”) Моніку Левінські, то чого б йому не полюбити українського літерата?.. Це вульгарно звучить? Хто мені тикне пальцем, що я вульгарний?.. Калашніков? Якщо він ще живий.

Українська література вмерла. Напевне із смертю Шевченка. Все інше сурогат. Крашій. Гірший. Крашій – гірший. Сурогат він і є сурогат. Брехав Коцюбинський у “Цвіті яблуні”. Принаймні, був хворим. Бо коли дитина вмирає, то

думаєш не про літературу. Мав її в дупі. Думаєш про дитину, якій не можеш допомогти у цій дурній країні, яка чомусь називається твоєю батьківщиною. А може це я, дурень, є батьківщиною цієї дурної країни. Де всі крадуть, спихаючи на москаля. Де крали, коли москаля ще й не було. Де зраджували. Бо між Христом та Юдою, віддавали перевагу останньому, молячись першому. Се релігійне перелюбство карається по сьогодні. На нього не зважають, бо самодостатні у своєму злі. Зло самодостатнє у них. У мені. Я готовий його спалити, але який це стосунок має до літератури. Бо це завжди криве дзеркало. Твоя душа – вовк, а дзеркало малює тебе безневинним ягням. Глібов був би генієм. Якби викликав на дуель Куліша. А так був і вмер українським байкарем. Що тобі залишається, коли ти добровільно робишся моральним “рогоносцем”.

Літературні дев'яності. Українські літературні дев'яності. Анекдот. Пелевін і Чапаєв. Порожнеча чи то, пак, Пустота, випарилась (- вся). Ми забрехалися у собі. Хочемо, аби наша брехня приймалася іншими, ще й приносила нам користь. Кожен із поетів хоче бути вибраним. Запитайте кожного з них: готовий вибрати Голготу, а цим, можливо, й безсмертя? Живий не дасть позитивної відповіді. Мертвому байдуже.

Випадає не говорити про літературні дев'яності. Та ще й українські. Можемо й промовчати. Бо говорити не маємо про що. Читайте різного роду антології, поетичні авторські збірки. Читайте сім'ю Шевченківських лауреатів, що вирішили у суцільному маразмі своїх правнуків, як донедавна у англійську палату лордів, вибирати у такі. Тобто у Шевченківські лауреати. Сумно, братіє.

Літературні дев'яності у своїй брехні й ніякості були подібними до попередніх епох. Що нового додала українська ситуація? Цинізму, цинізму, цинізму...

Що таке “позадесятиництво”. Насамперед “поза”. Спроба перетягнути ковдру, якої ніколи не існувало. Упорядник, Олександр Гордон, все мислив себе категоріями української поезії. Де він бачив таку після Шевченка? Але. Те що він вибрав як оптимальний варіант української поетичної сучасної ніякості заслуговує уваги, бодай, тому, що воно у своїй ніякості є чимось. Подекуди й кимось.

Вольвач Павло. Зринув з нізвідки. Із запорізьких степів. Так гарно говорить. Така правда звучить у його віршах, яка

зовсім не подібна на правду. Але. Ге, знову зринуло “але”. Шевченківська премія йому забезпечена, якщо наші шістдесятилітні лжекласики проживуть ще років двадцять. Бо він, Вольвач, добре відчуває кон’юнктуру східного українського маргінесу. А ще сосюро-симоненківські інтонації (“Любіть Україну!”) додають патріотичного шарму. Якби український електорат “вообще”... й вибрав мене “в...”, то “Герой України” Вольвачу я б забезпечив.

Бондар-Терещенко. Княже ім’я Ігор все’дно не робить його князем чи княжичем, лише “Гігієною”. Він мені нагадує воїна, себто, Вернигора, Вернидуба, Крутивуса й, частково, Котигорошка в одній особі. Так багато хоче, так багато бере на себе. Б’ється, мов безсмертний у серіалі “Горець”, де живим має залишитись тільки один. Бондар-Терещенко чомусь вірить, що се буде він. Хто йому таке дурне сказав? Останнім із безсмертних залишиться СТЕЦЬКО.

Гордон Олександр. Гарний хлопець. Хоче бути безсмертним. Забув про Бондаря - та ще й – Терещенка. Але кон’юнктура за ним. У своєму бажанні зреалізуватись з нічого, залишається ніяким, але світлим. І це обнадіює. Що українська поезія матиме своїх Ньютонів, себто Гордонів.

Павлюк Ігор. Волиняк. Впевнений, що поет. Міг ним бути, якби не Єсенін. Сей рязанський хрунь перемолотив не один таланти, у тому числі й Павлюка. Більше не маю чого додати.

Процюк Степан. Експериментатор. Досить талановитий. Якби не повірив, що геніальний, міг би зреалізуватись як поет. Але живе літературою. Майже фанатично відданий їй. Забув, кому це? Любить Бажана, Маланюка, Вишенського, котрий Станіслав і котрого ніхто не любить. Гадаю, Процюк не втече ні від себе, ні від долі. Вишенського?

Слапчук Василь. Сей має той досвід, який не дозволяє мені іронізувати. Хоча і у цього поета мені не усе подобається. Його побутовізм, інколи, дивний. Цей бік урівноважується одкровеннями. Майже біблійними. Я вдячний Слапчуку, що він частіше за інших “поза – десятників” нагадував мені про “Святе письмо”.

Знову читачі скажуть, що я і цей “опус” написав ні про що. Скажу вам, шановні читачі: “Мав я в дупі малі міста”. Брешу. Це сказав не я, а такий собі, зовсім не поганий, шкода, що поляк, Анджей Бурса. Добре сказав, бо чого б то помирати

(уточнювати не буду) у 25. Я не “кошу” під Бурсу хоча б тому, що дотягнув, з божою поміччю, майже до сорока. Тобто до віку, коли ейфорія юності минула, а драматизм зрілості осягнуто на початковому зрізі: коли вмирають старші за тебе, можна було б і плакати, якби наступним не був ти сам.

“Поза – десятиництво”. Особисто я – “десятник”. Ці хлопці зі мною, поки вони – “ПОЗА”. Подобається це комусь чи ні...

КРИТИКА ЯК ДІАГНОЗ

Старий, ти дурень, за це й вип'ємо, сказав би я А.Кокотюсі, якби він був моїм приятелем, але ми навіть не знайомі. Тому скажу інакше: старий, тобі не можна писати про поезію, бо ти на ній не розумієшся. Пиши краще свої бездарні детективи та гуморески, доростеш (допишешся?) до рівня Марініної чи Чорногуза – дадуть тобі Шевченківську премію, а на твоїй селянській батьківщині поставлять прижиттєвий пам'ятник. А для прийдешніх поколінь – літпремія ім.А.Кокотюхи... Твори, старий, але не ліз до чужої парафії зі своїми тупими приколами. Бо тоді кепський із тебе була гуморист.

А втім із гумористом Кокотюхою все ясно, до нього питань, власне, немає. Більше питань до редакції “Літературної України”. Як можна було друкувати подібний “матеріал” деінде, окрім останньої сторінки, яку Ви, як правило, віддаєте під некрологи та гуморески. Цікаве, до речі, поєднання, Вам не здається?

Відчуваю, що треба дещо пояснити, бо не лише редакція, але й сам А.Кокотюха не зрозуміють причину моїх, так би мовити, інвектив. Пишу я наразі, ознайомившись із “літературним оглядом” А.Кокотюхи в “ЛУ”, число 23 від 22 червня цього року – “Що ми знаємо про місто, суспільство, кохання, Україну та вічність?”. Ясна річ, уже сама назва прогнозує гумористичний стиль розмови. Але в “огляді” гумориста фігурують кілька реальних поетичних книжок, а саме – антологія “Цех поетів” і три збірки молодих авторів. Ясно, що правдивий огляд сучасного літпроцесу не може ґрунтуватися на такому кількісно обмеженому матеріалі, але справа навіть не в кількості. “Огляд” А.Кокотюхи не витримує жодної критики саме в ракурсі підходу, чи пак методології. Повторюю, якщо це гумореска, то її місце, за традиціями “ЛУ”, - на останній сторінці, поруч з некрологами. Тоді б усе було зрозуміло, гумор так гумор, хоч і неймовірно тупий і нудотний. Але, що ж, маємо – що маємо. А що це саме гумор, не може бути й сумнівів, прочитавши підпис під гуморескою: “Думку гурту експертів-аматорів підсумував та висловив Андрій Кокотюха”.

Отож, питання до редакції: чи варто друкувати на шпальтах “ЛУ” “експертів-аматорів”, чи не забагато аматорства, графоманії і квазігумору в часописі, що є органом НСПУ?

Із книжок, що їх “гурт аматорів” на чолі з А.Кокотюхою узяв за об'єкт “літературного огляду”, я не знаю лише одну – збірку Ігоря Луб'янова “Світанок”. Два рядки, які цитує експерт Кокотюха, говорять самі за себе і, мабуть, дають підстави для подальшого кепкування. Але чому ця книга, на думку А.Кокотюхи, репрезентує так зване “патріотичне слово” – “один з трьох типових напрямків, характерних для української поезії, зокрема літератури, й навіть публіцистики – загалом”. Саме так і пише “експерт” Кокотюха, якщо не вірите, подивіться на шосту сторінку згаданого числа “ЛУ”.

Ще один “типовий напрямок” сучасної “поезії, зокрема літератури”, за класифікацією А.Кокотюхи, - “модерна” поезія, яку автор статті ілюструє книжкою Олени Степаненко “Передчуття Авалону”. Хоч автор і взяв у лапки слово “модерна”, а проте йдеться про реальні естетичні принципи в літературі. Дивно, що він ілюструє модерний напрямок у поезії саме названою книжкою, бо є багато цікавіших зразків. А втім, це ж усе не всерйоз, це тільки гумор, і не більше.

Сантиментальний напрямок у сучасній поезії А.Кокотюха вирішив проілюструвати згадкою про книжку Анни Білої “Відбиток”. Що більш, ніж дивно, як і висновки “критика” щодо поезії А.Білої: “більшість текстів написані, безперечно, під враженням пережитого процесу вагітності, народження дитини та перших місяців її життя”. Можливо, гуморист не в курсі, то з приємністю повідомляю (якщо це для нього важливо), що всі тексти книги “Відбиток” написані А.Білою тоді, коли “процес” вагітності був далеко позаду. Виявляється, за А.Кокотюхою, “вірші, що склали згадану книжку – типовий зразок “жіночої” поезії, забарвлення якій надає тема тотальної вагітності”. І на останок в розмові про “сантиментальний” напрямок така рекомендація для читача: “Шанувальникам сантиментального слова – ця збірка на книжкову полицю”. А я допіру і не підозрював, що є прихильником сантиментальної жіночої поезії, хоча цю книжку люблю, але за інші чесноти – інтелектуальність, філософічність, вишуканість, чітку лаконічну фразу, яка часто наближає поезію А.Білої до неокласицизму. При цьому “статеві ознаки” поезії відходять

на маргінеси сприйняття. Хоча ці вірші чуттєві й живі, важко сказати про них, що вони просто “жіночі”. Чи варто нагадувати, що один рядок, цитований А.Кокотюхою, не дає жодного уявлення про поетичний світ А.Білої, як, зрештою, і у випадках з іншими об’єктами так званого “літературного огляду”. Дещо краща ситуація із антологією О.Короташа, але й про неї скласти якесь уявлення з такого “огляду” навряд чи можливо.

“Літературний огляд” А.Кокотюхи, між іншим, є досить симптоматичним і знаменним фактом нашої літсучасності, так званого укрсучліту. Не здобувши особливої слави у гумористиці, бо він може бути автором хіба що якогось “Чернігівського листка”, і так само не знайшовши слави на детективній стежі, навіть будучи активно підтримуваний С.Павличко і видавництвом “Смолоскип”, А.Кокотюха наразі пробує себе в жанрі літературної критики. Певно, думає, що це простіше, аніж намагатися переплюнути яку-небудь Марініну. Відтак є серйозна загроза наразі уже не лише для вітчизняного гумору та детективу, але й для критики. Бо, незважаючи на усі приколи – від назви до підпису, стаття А.Кокотюхи кимось може бути сприйнята за правдиву літературну критику. Крім того і сам Кокотюха з усім своїм колективом аматорів може одного ранку всерйоз побачити в собі критика, як це вже сталося з О.Яровим та іншими. Бездарну плеяду шістдесятників у критиці цілком повноцінно замінить не менш нікчемна хвиля дев’яностиків. І будемо друкувати, і будемо дарувати премії, а потім чухати потилиці і розп’якувати, мовляв, усім, навіть ляхам, дають Нобелівську, а нам – ні фіга. Чому? По качану! Друкуйте більше аматорів – буде вам Нобелівська премія. І, між іншим, скільки б презирливо ми не ставилися до цієї премії, а вона все-таки й сьогодні є певним лякмусом, що засвідчує стан національних літератур. Літератури, які мають цю премію, стають літературами світовими, навіть, якщо їх поетам не ставлять пам’ятників у Вашингтоні.

30 червня 2000 р.Б.
м. Донецьк

НАЙКРАЩА КНИГА 1999 РОКУ

Питання нашої анкети

Яка книга або твір в періодиці 1999 року (не обов’язково укрсучліт) Вас найбільше вразила?

Найкращі твори 1999 року в номінаціях:

- а) поезія;*
- б) проза;*
- в) критика, есеїстика;*
- г) літературознавство.*

Що б Ви сказали сучасним українським письменникам, якби їх усіх разом зібрали перед Вашими очима?

Якщо можна, прокоментуйте результати останньої Шевченківської премії в галузі літератури та літературознавства.

Олег Соловей, Місто-на-Кальміюсі

1. “Вибрані твори” та “Щоденник” Аркадео Любченка. Нарешті, і дякую всім причетним.
2. а) “Фібруарій” ІБТ.
б) “Басаврюк-ХХ” Д.Білого.
в) міні-шедеври ІБТ, друковані в періодиці.
3. Будьмо собою, і, перепрошую за банальність, шануймося!
4. Як свою власну перемогу, сприйняв звістку про Ю.Шереха, бо він того вартий, от.

Олег Кажан, м. Донецьк

1. Я дещо заскочений цим питанням, навіть і не знаю...
2. а) Я зранку трохи того, тормоз... мабуть, “Фібруарій” ІБТ.
б) Роман Дмитра Білого “Басаврюк-ХХ”, це однозначно.
в) Численні і прецікаві критично-есеїстичні виступи ІБТ, зокрема і в “Кальміюсі”.
3. Їм що не скажи, все буде по фіг. Хіба що закликав би їх заради майбутніх школярів українських, якщо вже п’ють, то хай п’ють щось якісне, ну хоч би й “Шустова”, аби не

труїлися і не вішалися по-п'яні... А ще – хай і надалі пам'ятають, що поет у цій країні – більше ніж поет. Хоча сього вони вже не почують.

4. Тут і без моїх коментарів прикро. Звичайно, це не стосується Юрія Шереха, який би давно вже мав отримати цю премію. Принагідно вітаю його і всіх, хто його любить. Бай-бай.

Анна Біла, Лівий берег Кальміюса

1. “Фібруарій” ІБТ.

2. а) Олег Соловей, “Рух у напрямку Еспанії”.

б) Дмитро Білий, “Басаврюк-ХХ”.

в) ІБТ, “Базаре, ти?!”, “Гендер як тендер” та інше.

4. Якщо нагороджувати мерців, то живим не буде стимулу.

Щодо літературознавства (Шерех) – дабл-есс!

Вальтер Драг, м. Донецьк

1. Після “Перверзії” 1996 року мене важко чимось здивувати. А сам Андрухович окрім бездарної статті про “Вогнем і мечем” та не менш бездарних полемік у “Критиці” нічим у минулому році не запам'ятався. Одним словом, “дезорієнтація на місцевості”...

2. а) “Пепсі “ Жадана, хоча на титулі і стоїть 1998-й, але, здається, до читача ця книга потрапила уже 1999-го року.

б) “Конотоп” Кожелянка, от лише “непойнятно”, як сказав би ІБТ, чому премію “Сучасності” отримав “Ключ”... Деградуємо?

в) Ясна річ, статті та есеї ІБТ, альтернативи немає, бо есеї Забужко або навіть і Андруховича – відпочивають, допоки буде ІБТ.

3. Най Бог дає Вам гроші, і як додаток – сни хороші.

4. Нарешті серед лавреатів бачу Шереха. І слава Богу, що не посмертно. Хоча б одна приємна звістка за останній час. А поза Шерехом – усе спокійно, мертво, як усі ці роки після самогубства Хвильового. А взагалі – будь-яка премія – це фігня, премія – це коли читачі стоять в довгій черзі до книгарні, де подається твоє лайно...

Олесь Гордон, м.Львів

1. Якщо чесно, то те, що я читав у рукописах, мене більше вражало, ніж твори, що публікувались. На жаль, наші видавництва та часописи “клюють” на якісь химерно-модні імена та твори або ж з різних кон'юнктурних причин публікують відверті “одноденки”. Таке враження, що література сьогодні застигла у якомусь середньому стані: помежи епохою радянського маразму і епохою Бу-Ба-Бу та інших вісімдесятників. Часом за цими змаганнями редакторів та видавництв в естафеті проштовхування на Олімп тих чи інших імен просто немає бажання слідувати, бо в них відсутній усіякий об'єктивний погляд, і випадають цілі покоління письменників, що не йдуть в ногу з відомими літературно-чиновницькими та літературно-бізнесовими угрупованнями або ж кланами.

2. а) Вірші “позадесятників” – не тому, що я упорядник їхньої антології, а тому, що ці 6 поетів дійсно представляють сьогодні основні напрямки розвитку поезії; сюди б я додав вірші В.Махна, рукопис збірки А.Охримова та твори ще 2-3 поетів з числа дев'ятдесятників; на жаль, вісімдесятники в 1999 році не проявили особливої творчої активності в жанрі поезії.

б) Знову ж, на жаль, я не встигаю читати навіть ту прозу, яку б мені хотілось; власне тому я не можу відзначити найкращі твори, але безумовно заслуговують уваги дві прозові антології, оприлюднені в “Кур'єрі Кривбасу”, п'єси І.Бондара-Терещенка та повість Д.Білого “Басаврюк-ХХ”.

в) Критика та есеїстика І.Бондара-Терещенка; також мою увагу привернули статті А.Білої та О.Солов'я (не лише тому, що вони постійні автори “Кальміюсу”); вразила відвертістю і не зовсім прийнятною для мене грубістю окрема есеїстика Ю.Андруховича.

3. Сучасним українським письменникам я б сказав: “Пишіть правду про Україну, панове: “постсоветський бардак політиканів, чиновників, придурків, злодіїв-бізнесменів та іншої наволочі і досить таки ілюзорна незалежність”, “неспроможність народу щодо виокремлення і сформування в єдину поважну силу власної працюючої та інтелектуальної (а не модно-мітингової) еліти” – оці теми і мають бути об'єктом Вашої творчості”.

4. Практично всі члени журі Шевченківської премії повинні накінець усвідомити, що цю премію не можна присуджувати лише пенсіонерам та покійникам. Творчий розквіт припадає переважно на вік 30-40 років. І премію треба давати вчасно і власне за творчі досягнення, а не за кількість або ж час протирання штанів у чиновницьких кабінетах чи за домашнім столиком. Всі базикають про незалежність і Україну, а насправді всі не можуть позбутися советських стереотипів. І, до речі, Шевченко – був поет, прозаїк і художник, але аж ніяк не актор чи виконавець різноманітних арій... Не викликає сумніву те, що Ю.Шевельов ще декілька років тому заслуговував цієї премії; зрештою, як і дехто з вісімдесятників (і не обов'язково прозаїків).

Ростислав Мельників, м.Харків

1. Чомусь чим далі, тим менше книг, що “найбільше вражають”. Але навіть за таких обставин все ж залишаються критерії виміру: ну, хоча б, - “стійкість враження”. З-поміж таких – “Хозарський словник” Мілорада Павича, який через 15 років нарешті окнижився в українській версії. Між іншим, якщо раптом ці слова траплять на око представникам видавництва “Класика”, - книжковий ринок Сходу має ніші для вашої продукції.

2. а) Не буду занадто скромним: мені найбільш до вподоби “Мій Боже Подорож почнімо Рівноденням...”, оприлюднений у червневому Кур'єрі К.-99.

б) “Станційні пасторалі” Гр.Гусейнова (Кривий Ріг, 1999). Також хотілося б виокремити “Басаврюк-ХХ” (“Кальміус”-99.-2, 3-4) Дм.Білого, хоча є певні зауваження до прикінцевих пасажів.

в) “Дезорієнтація на місцевості” Юр.Андруховича.

г) “3 історії української літератури XVII-XVIII ст.” Леоніда Ушкалова (Харків, 1999). Коли хочете – то, за ледь зловленим висловом автора, це “роман у новелах”, а якщо серйозніше: потужне за “формою і змістом” та чи не найперше – духом, - відтворення всесвіту давнього українського слова, що аж ніяк не увібаєш у рамки двухсотлітньої історії нової української літератури”.

3. Як це не дивно звучатиме: у різних варіантах подібні нагоди час від часу трапляються і -, повірте на слово, що ні

на “мораліте”, ані на різні “нарації” і таке інше, - їх зовсім не хочеться витрачати.

4. Різноманітні премії, як відомо, обов'язково враховують суспільно-політичні та кумівсько-горілчані інтереси тих або інших груп. І дуже приємно, коли зрідка лауреатство отримують гідні люди.

Ігор Бондар-Терешенко, м.Харків

1. Не вразила, а, мабуть, найпереконливіше вставила “Краткая книга прощаний” В.Рафеєнка (Донецьк: Кассіопея, 1999).

2. а) Марія Кривенко. Споглядання вогню (Львів: Аз-Арт, 1999).

б) Євген Пашковський. Щоденний жезл (Київ: Генеза, 1999).

в) –

г) –

3. Що путнього можна сказати одразу УСІМ сучасним українським письменникам, яких разом зібрали перед очима? Хіба що – очі б мої вас не бачили!.. Натомість дешиці непросвітлених з тієї маси, напевно, буде вільно вирікти те, що й завжди: уникайте колгоспу. Офіційного, жанрового, настроєвого. Навіть ліберально-демократичного, в якому півтори сотні одурених виступають добровільними статистами на бенкеті “Обраної” п'ятірки. І де ідеологічні принципи інтелігенції, що мають вигляд “кругової поруки” по здавалося б, незалежних редакціях,... видавництвах, журі, виглядають часом страшніше за будь-яку “тоталітарну” цензуру.

4. Результати роздачі останньої в часі премії ім. Т.Шевченка вкотре довели, що вона не збирається бути актуальною. Політична, посмертна та ідеологічна оцінка текстів все ще переважає в ній над естетичною, живою і активною.

До того ж статус премії, яка відверто ігнорує сучасну літературу, у сьогоднішньому літературному середовищі не дуже високий. Механізми її надто офіційні та неповороткі (це ж скільки треба не випити, щоби у “доброму здоров'ї” та “тверезому розсудку” підтвердити свою згоду на отримання премії – обов'язкова процедура, яку ввели після вікопомного Андруховичевого “відмовляння”!), натомість результати...

Скажімо, цілком другорядна російська премія Аполона Григор'єва складає 25 тис. доларів, натомість найвища державна відзнака в Україні визначається всього лише чотирма з половиною тисячами (25 тис. гривень). Що робити сучасному письменникові за ці гроші? Ну, тисячу, припустимо, він роздасть за борги (квартплата за кілька років плюс обов'язкова шуба дружині). Ще на одну замовить пам'ятник з чорного лябрадору на майбутнє. Рівно стільки ж піде на видання такої ж книжки, як в Римарука. Залишається одна тисяча – на... ну, скільки там йому залишилося років?..

Степан Процюк, м.Івано-Франківськ

Спочатку застереження. Відповідаю не як критик, а як письменник, хоча деякі представники літературних і довокзалітературних кіл нав'язують мені чуже амплуа. Отже, ще раз і ще терплячіше: я не критик і ніколи літературним критиком не був (не плутати з есеїстикою). Тепер відповідаю:

Монографія львів'янки Ярослави Мельник “З останнього десятиліття Івана Франка”. Руйнування фальшивих табу, святобливе притому ставлення до надламаної Франкової величі, опис запізненого куріння фіміаму галичанами на франковому ювілеї... Хотілося чомусь плакати при читанні...

Будучи безпосередньо заангажованим у, як Ви означаєте, “Укрсучліт”, вважаю некоректним відповідати на це питання.

Якби уявити собі таку фантазмагорію, щоб всіх сучасних письменників, ще й українських, зібрали перед моїми очима, я би... не сказав нічого, будучи розгубленим і розхвильованим від різнополюсової енергетики – надзвичайно різних! – письменників.

У нас завжди твориться щось химерне при “розподілі” Шевченківської премії... Зрештою, я не компетентний коментувати ці речі, а плескати язиком на газетних та журнальних сторінках із будь-якого приводу не люблю...

Євген Баран, м.Івано-Франківськ

1. Публікація в журналі “Березіль” “Щоденника” Аркадія Любченка, що вийшов окремою книгою у видавництві М.П.Коця (Львів – Нью-Йорк, 1999) і роман

Р.Іваничука “Рев оленів нарозвидні” (журнал “Київ”, Ч.1-2, 3-4 за 1999р.), що теж вийшов у Львові окремою книгою. Кожна із книг говорить сама за себе, тому я не вдаватимуся у додаткові роз'яснення, тим більше, що кожній із книг планую присвятити окрему статтю.

2. а) Як на мене, найяскравішою поетичною книжкою року є збірка І.Римарука “Діва Обида”, хоча і датована 1998 роком;

б) У прозі-99 не бачу кращої книги за роман-есеї Євгена Пашковського “Щоденний жезл”;

в) У жанрі критики відзначу “Людина на крижині” Костянтина Москальця (Київ: Критика, 1999. – 255с.) і “Відоме й позавідоме” Остапа Тарнавського (Київ: Час, 1999. – 584с.). У жанрі есеїстики – “Наодинці зі словом” Андрія Содомори (Львів: Літопис, 1999) і “Хроніки від Фортінбраса” Оксани Забужко (Київ: Факт, 1999).

г) Найглибшим дослідженням в аналітичному і джерельному плані за 1999 рік вважаю монографію Ярослави Мельник “З останнього десятиліття Івана Франка” (Львів: Інститут Українознавства, 1999. – 207с.).

3. По-перше, я не хотів би збирати всіх українських письменників. По-друге, нічого не хотів би їм говорити. Я не комісар від літератури і не працюю в поліції моралі. Нехай мастять собі голову без моїх етико-дидактичних вправлянь. Також я не є оратором для маси письменників, я – читач окремих із них. Крім того, читання творів живих письменників і їхня хворобливо-амбітна реакція на мої міркування щодо прочитаного, спонукають мене (все – більше) читати твори мертвих письменників. Це спокійніше й безпечніше (до певної міри).

4. По-перше, я не сумніваюся в професіоналізмі й порядності членів журі та його голови. По-друге, кожен із відзначених письменників заслуговує премії. Погано, що не було відповідного розголосу. Але, Шерех є однією із найсвітліших голів в українському літературознавстві; Гнатюк власною долею підтвердив правоту своїх слів і не нам його вчити чи зневажати; Нечерда – на жаль, небіжчик, тому я утримаюсь від коментарів, хоча згоден, що на майбутнє потрібно утриматися від практики відзначення премією (тим більше Шевченківською) небіжчиків. Навчимося бачити заслуги живих людей. А від некрофільства, правду кажучи, я втомився. Інші нехай вирішують самі.

Петро Сорока, м.Тернопіль

1. “Великі лови” Василя Захарченка; “Уєдїнєнїє” В.Розанова, “Щодєннїковї записи” А.Камю.

2. а) поезїя: добїрки в журналєх Василя Слєпчука, Ромєна Бєбовєлє, Емми Андїєвськї, Тєдєя Карєбовїчє, Борїсє Щєвурськї, Пєтрє Корєбчука.

б) проза: “Ісїхїя” Юрка Гудзє, оповїданнє Ю.Мушкетїка (“КК”).

в) критика: критичнї єсє Євгєна Барєна і Бєндєрє-Тєрєщєнка.

г) Мїколє Мїрошнїчєнкє “Пєбєчїтї луну нєвїворїт” (“Сєвє”, №4).

3. Щє скєзєв бї усїм пїсьмєннїкам? – Вєлїв бї промєвчєтї.

4. Рєдїв зє І.Гнєтїукє, єкїє нєпїсєв спрєвдї вєлїку кнїгу. Прєво нє тєкї твєрї вїборїють усїм жїттєм. Нєгорєдє їєму – цє вєднєчєс пєшєнувєннє усїх рєзстрїєлєнїх і зємучєнїх пїсьмєннїкїв.

Прїкрє, щє знову нє прїєшєв В.Бєркє. Цє б’є пє прєстїжє дєржєвнї прємїї. І дєсїтє нєрєштї пєшєновувєтї нєбїжчїкїв, бє цє спрїємєєтєє єєк зєпїзнїлє і пїдлє кєєттє. Нєчєрдє зєслугєвувєв прємїї зє жїттє.

Прїмїткє:

Сєрєд журналїв вїдзєчїв бї “Кур’єр Крївбєсє”, щє стєв бєзпєрєчнїм лїдєром. Єкбї дєвєлєсє вїбїрєтї мїж “Сучєснїєстїю” і “КК”, нє вєгєєчїєсь вїбрєв бї “КК”.

Юрїє Бєдрїк, м.Кїїв

1. Йєгєнн Вєльфгєнг фєн Гєтє. Вїбрєнї твєрї (укрєїнськєю тє нїмєцькєю мєвємє). – К.: Юнївєрс.

2. Нєєкрєштї твєрї 1999 рєкє:

а) поезїя: Анєтєлїє Днїєстрєвїє. Нє смєрть Клїє. – К.: Смєлєскїп.

б) проза: Грїгорїє Гусєєнєв. Стєнцїєнї пєстєрєлї: Спєвїдь дїтїнєствє. – Крївїє Рїг: Вїдєвнїчїє дїм.

в) критика, єсєїєстїкє: нє вїдзєчївєсь.

г) лїтєрєтурєзнєвєствє: нє вїдзєчївєсь.

3. “Плєдїтєє єє рєзмнєжїтєєє...”

4. Пєбєжєв бї Шєвчєнкївськєму кємїтєтєвї чєстїшє пємїчєтї зєслугє дєстєєнїх зє їхнєгє жїттє.

Єтїлє Прєстєв, м.Кїїв

1. Джєєуї Дєнпхє // Сєул. – 1999. – №5.

2. а) Кєржє:

дївїнє!

нє вїнє дївї –

нївє дєв!

б) Бєсєврїєк ХХ.

в) Свїтлєнє Пїркєлє. Прє тє, єє одєгєтїєє. (в Лїт. + мїнєлєгє рєкє).

3. Вжє тєкє рєз бєлє, єє є змїг вїдкрїтї рєтє, бє гєвєрїлє бєз єпїнє вєнє.

4. А щє, є тєкє прємїє?

Івєф Рїщїбух, м.Кїїв

1. Кєхєнєць лєдї Чєттерлєє. – К.: Оєнєвї, 1999.

2. ———

3. Вєє.

4. Єкїє тєкї прємїї?

Вїд рєдєкцїї:

спєдївєємєєє, щє прє нєєкрєштє кнїжкє 2000 рєкє вїслєвїтєєє знєчнє бїльшє рєспєндєнтїв.

Анатолій ДНІСТРОВИЙ

МОЄ РОЗУМІННЯ КРИТИКИ (фрагмент)

Ідея поетичної критики, яка мене поки що цікавить найбільше, гадаю, повинна базуватися на своєрідній моделі пояснення світу. Іншими ж словами, повинна враховувати “панорамні” світоглядні основи, де б віднайшлося місце для спроби інтерпретації сучасного стану культури, її континуїтвної динаміки, врахування енергетичного та речовинного модусів епохи, в якій постали об’єкти націленості критики. А головне — про що, до речі, мало сьогодні говорять — в її природі повинна прочитуватися необхідність її існування, причина її виникнення. Критика, в такому випадку, передбачатиме принцип саморефлексії, займатиметься не тільки поезією (культурою), але й самопізнанням, осягненням своїх можливостей, осягненням своїм помилок і прогнозуванням альтернатив, якщо останні сьогодні мислимі.

Вона, крім того, — висуну доволі непопулярну на даному етапі тезу — повинна тяжіти до постійної *адаптації* до реального стану речей в цивілізації, суспільстві; вона, наче губка, має вбирати в себе усі зміни, що відбуваються у “зовнішньому” великому світі, тобто бути поруч речей, на відстані, якщо за Гайдеггером, досягання руки — *Zu-handenheit*. В жодному разі не слід це сприймати буквально: відбулася, мовляв, війна чи революція і критика *фактологічно* наситилася подібним матеріалом. Це є тільки банальною “поверхнею”, яка нічого не пояснює. Натомість реакція критики має бути енергетичною і відзначатися наповненістю *світу-довкола*.

Пізнання критикою своєї першопричини, якщо висловлюватися метафізично й по-старомодному, або ж свого призначення, без сумніву, — спонукає її до самоудосконалення, а це, в свою чергу, призводить до побудови світоглядної, інтелектуальної системи (способу та ієрархії пояснення), яка в такому разі є вже не стільки *критикою*, скільки *філософією критики* чи *філософією культури*, до якої зазвичай подібний стан критики прийнято відносити.

Не буду вдаватися до номінативного визначення цього “відрізку” еволюції критики (*критика, метакритика, пост-критика, філософія критики, філософія культури*), натомість зверну увагу на одну особливість, яка залежить — спробую висловитися влучно — від *горизонту* критики. Що я розумію під останнім? Без сумніву, кожна критика оперує певним матеріалом, поняттями, відомостями. Горизонт критики — це знання, яке перебуває в її (критики) інтенційності, яке в ній *оновлюється* через звернення критикою уваги на “зміст” цього знання. Відтак об’єкт — явище інтерпретації — по суті, стає рівноправним з іншими (раніше інтерпретованими) об’єктами чи знаннями і доповнює собою загальну панораму інтенційності критики. Але в такому разі критика б говорила про *все* і водночас ні про що. Отже об’єкт має статус — статус нового, що тільки з’явилося і на що звертається увага *цієї-миті*.

Цей пункт доволі важливий, бо пояснює, чому я відмовляю у праві називатися *критикою* такій критиці, яка сприймає об’єкт ізольовано, “відриваючи” його від “*передумови-інтенційності*” цього об’єкта, створюючи тим самим розрив між його сутністю “*зараз*” і його “*філософією*” як періодом формування змісту. Це, по-іншому, те ж саме, що аналізувати, приміром, поетичний текст, забуваючи якому авторові, якій національній культурі, якому часові й контекстові він належить, а головне — не враховувати “*перед-історію*” його творення, тобто забути про попередні, “*батьківські*” ланки культури (літератури). Такий підхід видається мені неглибоким, зрештою, навіть банальним. Це поточна, журналістська критика, яка, по суті, тільки займається порожнім маркетингом, базіканням і яку досить успішно було зруйновано ще Еліотом й усією *Новою критикою*. Чи не є ця діяльність локального схоплення культури (поезії) такою собі *критикою-в-культурі*, швидкоплинною даністю без власного обличчя, непомітною тінню, даністю самозменшення, самоізоляції, а може й сліпоті? Зазвичай вона зчиняє галас, обманюючи себе і ховаючи за ним свою неспроможність назвати речі адекватно до їхнього семантичного наповнення, якого вона в міру своєї поспішливості, а можливо й відсутності доброї освіти й традиції, не здатна побачити. Чи не втрачає ця “критика”, обравши подібний шлях, більш значущої альтернативи — стати *світом-у-критиці*, або ж, принаймні *культурою-в-критиці*, емансипувати свою *похідну* місію

стосовно об'єкта, перейшовши у ранг регулювальника об'єктами (хоча я свідомий того, що в цій думці криється загроза плюралізові критики).

Цією тезою я справді вимагаю рівноправного статусу для критики разом з оригінальною художньою творчістю, бо можна згадати безліч інтерпретаторів, більш талановитих і проникливих за тих авторів, на чию творчість вони звертали увагу. І, зрештою, повертаючись до попереднього абзацу, чи не є подібні критики-марнослови “пенсіонерами” культури, живими привидами з минулого? Вони мені нагадують ремісників, які не бачать далі від свого глечика, вони роблять з об'єкта критики своєрідного манекена, якого потім виставляють, як *своє* надбання, а це призводить до кон'юнктури і, звичайно, до *омани* свого часу, до вдалої (і неусвідомленої!) фальсифікації історії літератури.

З іншого боку – це породжує інший ефект: призводить до перманентної *зацікавленості* літератури самою собою, призводить до постійних “сенсацій” і “відкриттів” (які раніше через подібну критику були немислимі), приміром, Гельдерліна, Е.Дікінсон, середньовічної метафізичної поезії та іншої екзотики. Це призводить – не менш інтенсивно – до перманентної *нецікавості* літератури самої до себе, призводить до постійних “стирань” і “перереформатувань” своєї історії, до постійних “забувань” чогось другорядного, непевного, малохудожнього: Кукольників, соцреалістичних текстів, соціологічно-заангажованих та ідейних книжок; хоча все це також має бути “громадянством” літератури, оскільки *було*, існувало. Чи має критик право говорити про Паунда, не згадуючи Єйтса; говорити про Бажана, не згадуючи бароко; говорити про Аполлінера, не згадуючи вплив на нього Сандрара?..

Але я повернусь до горизонту критики. Чи не укріплюють об'єкти-знання цього горизонту естетичну й ціннісну тканину критики? Чи не створює в такому разі критика трансцендентальної єдності між сучасним як несхопленим і неосяжним станом культури (літератури) і минулим як *іншим*, що мало свою конституцію та свою свободу? Чи не підносить подібна критика знамено “інтелектуального” почуття *поваги*” (Левінас) до того, що безповоротно минуло, замкнулося в “архів”, до тих численних імен поетів і драматургів, літераторів-критиків, які *виховували* своєю участю в світоглядному,

мистецькому, суспільно-політичному контексті Катуллів, Петрарок, Шекспірів, Байронів? Чи не звертає подібна критика на давно минулі епохи як на неймовірно насичену художню інтенційність, не менш значущу за сучасну, за її “шаленство й галас”, задля ґрунтового осягнення того, що відбувається *зараз*? Бо критика, певно, *самообманюється*, якщо замикається виключно на синхтонічному схопленні культури, говорячи про репрезентацію, рекламу об'єкта, забуваючи про його генетику і періоди формування, забуваючи про довгий процес визрівання аналізованих нею художніх явищ. Адже подібні періоди тривають не “короткий людський вік”, а континуїтивно, — “живлять” *розвиток* культури, наче підземні води ґрунт. Але в даному випадку не слід вдаватися до крайнощів, бо надмірна діахронічність за час аналізу критикою тих чи інших художніх явищ також нічого не пояснює. Натомість більш доречнішим, сподіваюся, буде принцип діахронії-синхронії, який розглядатиме об'єкт в генетичній та контекстній перспективі.

Тут варто з'ясувати аксіологічний вимір сучасного (художнього явища), на яке звертається увага. Вибір нового об'єкта цією критикою робить його *вибраним* стосовно інших, на тлі непомічених, що застаються за межами інтенційності критики (*інтенційності-в-мисленні*), тобто такі, до яких критика не тільки рецептивно *не торкається*, але й не має жодної інформації про їхнє існування. Це, закономірно, також шлях суб'єктивного, фальсифікаційного “вписування” в історію літератури сприйнятих критикою художніх явищ. Аби цього уникнути і разом з тим залишити за критикою право *більше говорити про краще*, їй необхідно розширювати горизонт своєї інтенційності, в першу чергу, інформативно насичуватися. Це є сприятливим чинником для процесу “вирівнювання” між тим, *що* критик знає про художню епоху, яку він намагається інтерпретувати, і тим, чим насправді ця епоха *є*, об'єктивно й незалежно від численних кліше, нав'язаних галасливою “критикою”. Іншими словами, це є своєрідне наполягання на дискурсивному чи “наповненому” розумінню часу, який критика намагається *прописати*, надати йому право класичної чи канонічної легітимності, тяжіючи тим самим до об'єктивної “повноти”.

Це, певною мірою, стосується ще й необхідності знайти доступну для подібної епохи мову, якою б змогла користуватися

критика. Бо не секрет, що в неї цього важливого семантичного й комунікативного інструмента зараз немає, вірніше він є, однак не настільки функціональний і адекватний по відношенню до сьогодення, аніж, скажімо, мова мас-медіа й телебачення, яка перебрала на себе функції *носія* “істини”, оскільки користується підвищеним попитом, тотально забираючи *увагу-на-себе* людського дозвілля. Але над цією проблемою потрібна окрема розмова. Тож, на завершення, спробую висловитися дещо непереконливо: сьогодні сутність критики полягає не стільки в реагуванні на явища літератури (культури), скільки в здатності створити власний новий *дизайн*, який би максимально наближував її іманентні можливості до тієї ситуації, в якій вона є зараз, в якій вона б набула причини необхідності й доречності. І критика повинна турбуватися, в першу чергу, собою, можливістю свого адекватного втілення. Отже йдеться про її доцільність як єдину умову привернути увагу читача.

Ігор БОНДАР-ТЕРЕЩЕНКО

ЛІТЕРАТУРА ЯК (НЕ-ЯК) (Триптих)

ІДЕОЛОГІЯ ЯК ЦЕНзуРА

Заява для преси “відомого літератора” Ю.Покальчука (“День” ч.34), в якій він закликає до заборони на ТБ телесеріалів тоталітарної доби, дивним чином перегукується з контраверсійним твердженням І.Драча у нещодавньому інтерв’ю (“День” ч.42). Новообраний голова Держкомітету з інформаційної політики, телебачення і радіо також, згадаємо, зазначав, що краще подивиться американський бойовик, ніж “Народжену революцією”. Дивне у згаданому перегуку полягає у тому, що обидві заяви несамохіль були зроблені від імені конкретної верстви нашої інтелігенції, яка називає себе шістдесятниками.

На початку 90-их, як пригадує в інтерв’ю І.Драч, представники української інтелігенції з вищеназваної славної когорти, масово увійшовши до парламенту, поклавши початок

Народному Рухові України і т. ін., вирішили поступитися місцем решті національних меншин. Мовляв, щоби євреєві жилося в Україні краще, ніж в Єрусалимі, росіянину - в Москві, полякові - у Варшаві і т.д. І що з того вийшло? “Сьогодні ми відчуваємо приниження й утиски української етнічної нації,” - чувач в потилиці вищезгаданий промовець. Виявилося, по подібній “інтернаціоналізм” у міжетнічних стосунках тягне за собою відповідні ідеологічні зрушення, і то не в бік “розбудови держави”, а швидче вбік відродження - реанімації духу “єдиної і неделімої”. Як з цим боротися? Так само, як боролися свого часу з шістдесятниками: заборонити, викреслити, скинути з корабля Революції.

Загалом державні заборони і диктати - це все, звичайно, трагічно для культури й мистецтва, але хоч якось зрозуміло: держава вимагає ідеологічного підкорення власним смакам. Але коли в ролі “диктаторів” і “гонителів” виступають самі представники культури, мусимо говорити про особливу українську ситуацію, при якій творча інтелігенція не тільки створювала духовні цінності “тоталітарного періоду” (в якому, до речі, цілком комфортно почували себе і поет І.Драч, і письменник та перекладач Ю.Покальчук), але й топтала інші духовні багатства, непридатні для нових політичних гасел.

І найстрашніше у даній ситуації те, що наразі об’єднуються зусилля держави й інтелігенції. Правляча ідеологія і головуючий ліберальний напрям в особі новітньої номенклатури шістдесятників однаково загрожують і культурі, і мистецтву. При чому в цих сьогоdnішніх відмовах інтелігенції від своєї історії вражає якась Фанатична несамовитість - ані крихти співчуття, ані проблеску сумніву: мало не садистська радість вбачається у цій “лівій” політиці забороняти, що сполучується з “правим” ухилом офіційного шістдесятництва. Ідеологічні принципи інтелігенції виявляються страшнішими за будь-яку цензуру.

Скажімо, чому назва однієї з лєнінських статей - “От какогo наследства мы отказываемся?” - зробилася символічною і перспективно, і футуристично настільки, що навіть сьогодні літературний оглядач “Дня” М.Рябчук ставить її у наголовок свого антиспілчанського памфлету, друкованому в “Літературі Плюс” (ч.17-20'99), офіційному органі Асоціації українських письменників (АУП)? Ретроспективно ця назва веде до політичної думки націонал-

большевицьких часів, яка постійно відмовлялася від будь-якої культурної спадщини. Футурологічно вона тягнеться вже до нашого “незалежного” сьогодні, яке також скидає з рахунку весь попередній духовний крам. “Хто не з нами - той проти нас!” — вчувається давня погроза у нинішніх закликах шістдесятницького люду: а чи руйнувати НСПУ і вступати до АУПу, а чи не дивитися “Сімнадцять миттєвостей весни” і налягати натомість на “День народження буржуя”.

В такий нехитрий спосіб подібна позиція нашої інтелігенції що при владі, яка не відає ані плюралізму, ні альтернативи, поступово стає наповненням демократії. І знову під загрозою може опинитися свобода вибору, творчості і слова, і знову - ворогуючі табори, і знову - істеричні вимоги “не друкувати”, “викинути з культурного процесу”, “не дивитися”... Між іншим, вже сьогодні, не будучи членом АУПу, літераторові в Україні майже неможливо надрукуватися у таких, здавалося б, незалежних і неаупівських виданнях, як “Сучасність”, “Критика”, “ПК” (дається взнаки членство в АУПі редакторів згаданих часописів). Хоч подібні тенденції, що належать до атавізмів минулого, також нагадують нам про “славні часи” тоталітарного періоду, від яких нас застерігає экс-президент АУПу Ю.Покальчук.

СЛАВА ЯК СЛИВА

Парадокси репутації, як стає нині зрозуміти, - “річ, по цікавить ХХ століття набагато більше, ній власне творчість. З чого снується слава, звідки приходять забуття, яке відношення до популярності має доля... Сьогоднішнє анкетування, що його проводить “Літературна Україна”, і в якому присутнять повище згадані злободенні питання, підтверджує одне: історія українського письменства переписується, мабуть, ще не - раз.

Отож на основні питання зазначеної вище анкети “ЛУ” - “Наскільки об’єктивним у наш час може бути імідж популярності?” та “Чи можна її (з огляду на сьогоднішню комерціалізацію культури) купити?” - вже встигли відгукнутися провідні наші літератори з молодшого, себто неупередженого щодо можливості “купити” покоління. Це зокрема Ю.Андрухович (“популярність можна було купити завжди”),

Р.Кухарук (“можна купити критиків, організувати публікацію, видати книжку, проте купити популярність неможливо”), Є.Кононенко (“популярність - це не обов’язково створене на потребу низьким смакам”) та С.Процюк (“письменнику шкідливо думати над такими питаннями”).

З одного боку, розумієш, що подібне анкетування - це цілком правильний і своєчасний жест збоку “ЛУ” - країна повинна знати своїх героїв, популярних і не дуже. А самі герої, у свою чергу, мають ????? на прижиттєве визнання і глоріфікацію. З іншого боку, загальновідомо, що будь-яке з сучасних мистецтв в Україні актуалізується сьогодні зовсім іншими речами: політикою, грошима, криміналом. У цивілізованому суспільстві подібну роль беруть на себе профспілки, психотерапевти та літературні агенти. Але то у цивілізованому, тож до чого тут якесь анкетування?

Формальні приводи на проведення подібного опитування можуть бути, річ ясна, найрізноманітнішими (від бажання “залучити молодь” до звичайнісінького забивання газетної шпальти чимось “актуальним”), одначе все це - не більше, ніж casus belli. Причина, що подвигає офіційні речники СПУ на усіяке “анкетування”, як правило, одна-єдина: нестача місця під сонцем Літфонду. Тіснота, що завше породжувала гостру квартирну недостатність, яка з часом переходила у хронічну.

Здавалося б, що для сучасної безквартирної літератури в Україні - Гекуба. І що вона - Гекубі? Так собі, суцільні докори в соліпсизмі та есгибіціонізмі нинішніх наших відчайдухів-письмаків. Але, по-перше, вражає майже поголовна переконаність представників літературного істеблїшменту в тому, що значущість письменника вимірюється його місцем в офіційній ієрархії. Навіть у повищезгаданих, “невинних” опитуваних “ЛУ” подібна парадигма будується достатньо чітко: Шевченко, Малкович, Кафка. А, по-друге, що таке, зрештою, слава і популярність? Марнота, звичайно, марнот і духовна нудота, але без цих речей важкувато бувай не те щоби “продатися”, а навіть бути запрошеним до анкетування в “Літературній Україні”.

Якщо ж до правди, то у теперішнім нашій літературній підсонні, що переживає складний процес реструктуризації, популярним, як правило, буває ім’я письменника, а не те, що він написав. Оскільки більшість з написаного сьогодні

не сприймається ані письменниками, ні читачами за предмет оповіді. І йдеться, отже, про перехід до казок іншого типу, з яким пов'язане також поновлення способу їх розповідати. Себто відбувається нормальний процес впровадження літератури до життя, її, мовити б, олюднення.

При тому заскочене “суспільство” все активніше намагається визначити межу між літературою для заробітка (тобто для масового читача) і літературою заради творчості (тобто для премії ім.Т.Шевченка). Хоч потяг до писання, як показує досвід читання, ще не гарантує якості написаного, натомість масова література може служити полігоном для нових форм національного продукту. Що ж до попиту на нього, я загалом і слави для його виробника... “Слава - слива, - писав Б.Слуцький. - Спершу зелена, опісля чорна, потім гнила”.

Зрозуміло, що соціальний ефект видавання літератури за продукт, а жорсткого механізму літфондівської боротьби - за популярність, можна описувати як дію зляканої пухлини часів постмодернізму. Хоч насправді, стаючи особистою справою небагатьох пишучих і читаючих, сьогоднішня література розриває свої солов'їні стосунки з традицією пророцтва і навчительства, яка довгий час вважалася найхарактернішою рисою національної культури.

При подібній соціальній реалізації не ходить про жодну постмодерну зляканоість, а радше про своєрідну дію мікробів ГРЗ. Спершу вони викликають різку ідіосинкразію - наприклад, попит на еротичні писання О.Забужко та Ю.Покальчука. Потім відбувається адаптація. І вже згодом виникає імунітет і розуміння того, що популярність - це лише одна з форм мистецького життя, а “невідомий письменник” - типова аберация часів розвинутого соціалізму. Не більше того.

КЛЯУСТРОФОБИЯ ЯК УРБАНИСТИКА

(Юрій Андрухович. Мала інтимна урбаністка. - Критика ч.1-2. - 2000. Богдан Патриляк. Я ????? Київ. - Знак ч.І. - 2000. Оксана Забужко. Монополія і провінція. - Столичные новости, 14.03.2000. Квітка Цимис. Лист до Редакції. - Критика ч.4. - 2000.)

Несподіванкою для читацького загалу стало те, що історію діагностики і лікування “провінційного” синдрому вирішив написати не медик, не історик, не психіатр, а відомий

літератор. Його резони, як стає бачити, розподілялися при тому на особисті й філософські. Це якби, знаєте, “Малу інтимну урбаністику” взявся б написати не М.Фуко, а, скажімо, Ж.Жене. “Як тут страшно, - прислухалися б обидва до Тесленкової бабусі, - під залізом усе, та пани усе...”

Отож, з одного боку, як значить Ю.Андрухович, “були на це свої особисті підстави - це місто по-звірячому вбило мого друга”, і “це було настільки по-київськи”, що одразу нагадало нашому провінціялові про його законне місце. А також про те, що, окрім потреби вдаватися до всіляких неруських штучок - платити з кредиток, телефонувати з картонок, кататися під землею з магніток - існує ризик, що всі ті столичні культпоходи можуть закінчитися “як мінімум провалюванням черепа”.

З іншого боку, при написанні згаданого тексту також була любов з інтересом, якої не спостерігли усі заскочені Андруховичевою зухвалістю зоїли. Свідоме звернення станіславського мандрівника - зайди до автсайдерського міту, очевидно, дозволяє йому зберегти дух відмови від культурної асиміляції. Це ніби шось на зразок тиражування його нещодавньої вихватки з відмовлянням від Шевченківської премії. Адже письменник - це майже діагноз, а його тексти - історія хвороби, написана самим хворим.

У випадку з “Малою інтимною урбаністикою” Ю.Андруховича маємо приклад творчості, яка підживлюється ще советськими фрустраціями і травмами її автора. З роками все нібито згасло, але страх нікуди не дівся, і він є, як і колись, продуктивним. Наш герой, річ ясна, не хоче визнавати справжніх причин подібного побутового герметизму, але підсвідоме він розуміє, що, як значив М.Павич, один з вірних шляхів до істинного майбуття - це йти у тому напрямку, в якому росте твій страх. Ось він і йде - малою урбаністичною стежкою, хоч “за цим виходом назовні чаїться небезпека”.

Причому свій страх Ю.Андрухович хоче зрозуміти не сам по собі, а як фактор, що перешкоджає або допомагає йому бути письменником. В принципі, це діло похвальне, хоч і широко практиковане в історії письменства: хтось полював на левів, хтось експериментував з опіятами чи алькоголем, а хтось вибирався до Москви. Або до Києва. “Я вже бачу той київський асфальт, всипаний моїми зубами,” - солодко

здригається Ю. Андрухович. І що з того? Автор сих рядків взагалі бачив некролог на свою власну, київську смерть, зготований для друку в “Літературній Україні”, і нічого! А тут – гіпотетичний асфальт, череп, зуби... Простіше треба бути, і до тебе потягнеться люд, “інколи помилково званий народом”.

І не те щоби в подібних “столичних” ситуаціях нічого не відчуваєш. “У Києві завжди відчуваєш це Ніщо”, – справедливо завважує галицький абориген. Інша річ, що мало хто розуміється на істинному походженні того феномену. Скажімо, коли в столиці було вбито Андруховичевого друга, дехто закинув, що, мовляв, одним пацюком стало менше. Хоч пізніше його самого знищило те саме Ніщо, в цивільному і без нагород. З нічого нічого й виходить, продукуючи натомість компактні групи: станіславські, харківські, перебіківські. Тема подібного явища назагал мало розроблена. Настільки мало, що її назва у нас умовна, тупа, запозичена: ундергрунт, альтернатива, герметизм. Або УПА. Або АУП. Або СМЕРТЬ. Інтим не пропонувати.

м. Харків, травнем 2000 р.Б.

Володимир ЄШКІЄВ

ЛЮДИНА БЕЗ ТИТУЛУ

Літературні сні, тексти есейних намагань

“О сестро моя, ти не знаєш, Атено, хто цезарем буде в майбутній імперії нашої?” – запитує харківський брат-письмак, а я, засинаючи, шепочу йому: “Терешагін, уході с баркаса! Бері **синьожовтих мишенят** і уході с етого баркаса!” Так відбувається пролог літературного сну, першого за рахунком.

1.

...Вечірня декорація. Непереконливо яскраві зірки. Жовті та зелені неонові ковбаси під дахом бензоколонки. Спосіб центрування кадра нагадує *Idioterne* Ларса фон Трієра. Тільки замість Йенса Альбінуса в кадрі виникає постать молодого київського прозаїка, Андрія Кокотюхи. Він у чорному блейзері з написом WATCH GO CLOCK IS FAST і білих кросовках.

Його очі сумні і проникливі – так докірливо вмiла дивитись з глибин голівудівської кіноплівки одна лише Бетсі Расселл. Тихо грає музика, голос Зіброва наспівує Your gaze let no sorrow obscure – In this life of ours dying's not new... Я розчулений музичкою і видовищем. Виникає несамовите бажання зробити Андрієві щось літературно приємне, котримося робом літературно втішити молодого прозаїка. Бажання – людське, занадто людське (занадто літературне?) – опановує мене і стається диво: як тільки я наважуюсь на відгук, на рецензію, на оду, з вогнів бензоколонки матеріалізується щось бузкове і пласке. Воно наближається і я впізнаю 104-е число “Курьєру Кривбасу” (для літературно сплячої людини фонетично майже неможлива назва). З обкладинки часопису невмотивовано шкіряться портрет графомана Осьмачки і потвора з сімома пальцями. Книжка розгортається на Андрієвому оповіданні “Тінь”. Потвора з сімома пальцями раптом вилазить з корінця і показує мені язика. Не звертаючи на неї уваги, я починаю сновидну деконструкцію “Тіні” методом народного лото. Роблю з нічого кубик і елегантно (принаймні мені здається що елегантно) кидаю його на 28-у сторінку криворізького часопису. Потім обмальовую фломастером кубик і ковалок тексту, кубиком накритий. Залишок тексту поза периметром щезає. Можливо його з'їдає потвора з обкладинки. Залишається ось такий виєм текстової маси: “ На / ся, в кожн / за старе взявся / вили команду. І назвали / На рівні області вас визнали/ ви провалились на “Червоній руті”! / ректором ви всі пили з горя в поїзді, а я / Нарешті тобі вказали на місце! От впертості / хлопців пішли після того, ти” Тут деконструкція зазнає перерви: іззаду хтось дивиться на мене. Обертаюсь. Бачу постать (свят-свят!) подібну на відомого більярдмена Штона. Постать дивиться на мене і мою деконструкцію вкрай осудливо і крутить побіля вуха пальцем. Я відчуваюсь заскоченим і завстидженим, але, згадавши, що всі ми не без гріха, говорю з повагою до реципієнта у кожному інтонаційному мелізмі: “Чоловіче! Не треба писати “надвисокий дискурс стегон”, і оце: “між Деррідою і Потєбнею я до скону буду обирати Потєбню” теж не треба. Бо прочитає ці розмишлізми та грамотна молодь, котра вже знає, що модернізм не був “органічним дітищем позитивізму” і, не дай Боже, вважатиме Вас за кумедного обскуранта. А ви ж посадовець. Вам, на відміну від нас, сплячих, бути смішним

ніяк не можна”. Тут постать зі словами: “А де ваша духовність?!” зсезає. Немов привид батька Гамлета з п’єси Подерев’янського. І всередині мого сну залишається лише “Тінь” Кокотюхи. І якийсь прив’язаний до меблі його персонаж. І музичка, і Ріта Марлей Who feels it, knows it... Ритм. Той ритм, якому вчить нас своїм нескінченним стаккато невтомний друг американських негрів і Варлама Шаламова політкомісар Пашковський: “Рвучко і навскіс, мов рубаючи шиї зневір, переконуючи Господа, що не все втрачено...” І тут, переконаний політкомісаром, я починаю розуміти, що всі ці “тіні”, всі ці шлюбні ритміща ропух – метафізичні мишенята в шампанському, і шампанського там набагато більше, аніж мишенят. У сон влітається фіброзна тема від І.Б.-Т.: “Ось мишеня мале / випоркує мені з руки, ой. Нене, / таке рухливе, падає додолу / і насмерть забивається, диви...” Потвора з сімома пальцями підморгує мені: купи, мовляв, джинси Diesel, послухайся розумної дівчинки, попустить... Як там в кінці оповідання? “І лишишся таким, аж поки не підеш за мною.” Гарні слова. Для коди поганого сну, поганого оповідання і поганської музички це незла тема. Вау! Прокидаюсь...

2.

Другий (ранковий) сон починається шофером Горвіцем. Втаємничені радили мені не читати “Воццека” проти ночі. Не встояв. Перечитав “Прихід героїв” і заснув у момент з’яви братів-лісорубів. А тут бородатий Горвіц. Цей сон передбачає наявність голомозих іграшок “міріам”, привезених Горвіцем для Воццека (або Воццеком для Іздрика, або Іздриком для бородатого Горвіца, що зовсім вже кумедно). Хто і коли мав сумнів у тому, що Воцcek – це галицький Голден Колфілд, переселений Іздриком з останньої парти на першу і наповнений перцівкою? Незримі радикальні монстри дають мені уві сні підлу настанову: “Екстраполуй та експліцируй. Воцcek – Колфілд, Іздрик – Селінджер, Калуш – Корніш...” Все королівське військо. Тобто вісімдесятницька відрижка на шістдесятницьку рефлексію ностальгії п’ятдесятих за двадцятьма. Вона ж – стратагема, стара, напівсонна, викинута (може дарма?) з чернетки “Воцкекуртії”. Тут небесною карою з мороку і запустіння виникає автор, і зовсім не той реальний автор, якого я (ми) щиро люблю (любимо), а чергова

вертепова, бадьора, міленіумна, реланіумна, медазепамна, віртуальна потвора (потвора? чому ізнов потвора?) з пляшкою мінеральної води “Поляна квасова” у правиці та портретом Карпа Любанського у лівій руці. Бачили б ви той портрет! І музичка така контркультурна – чи то Dead Kenniedys, чи то Dressed Up Animals. А я кажу всім тим голомозим і бородатому Горвіцу теж: “А покажіть но мені того наукового співробітника Хоменка, що спромігся в часописі “Сучасність” на такий перелік: Іван Ле, Натан Рибак, Вадим Собко, Іздрик?! Покажіть його мені”. Не показують. Кажуть: охолонь, заспокійся, не ламай цінні меблі. І щось теревенять про академічний дискурс, Інститут літературознавства, маньєризм. Ні, я краще порозуміюсь з тим вертеписьком, що допиває пляшку “Поляни”, прочитаю йому поезію Бондара-Терещенка, ексорциста (може вона розсмокчеться з переляку і я успадкую півлітри мінеральної вологи):

Ах ти, сказав, альте захн,
за пазуху фарес запхав,
і текел він мене і словом,
і ділом. Такий партизан!

Воно слухає, допиває “Поляну”, тріскує зминає на плячок пляшку і каже мені перед тим як розсмоктатись: “Отож бо. То є гасло всього вашого когутячого ман’єризму: чем дальше в лес, тем толще партизани!”. А шофер Горвіц – клятий пияцюра – непомітно витирає слизьку долоню об штани (бачили б ви ті штани!) і цитує раптом п’яту главу “Вінні Пуха”: “Що таке цей Neffalump? Чи є він небезпечним і лютим? Чи з’являється він на свист? Як він з’являється? Чи любить він пестити Поросятко? Якщо він любить пестити Поросятко, **то дивлячись яких Поросятко?**” О, my Lolita, які втомливі ці шпенглерівські оперті-на-грунт слонопотами. Чи не варто негайно прокинутись, бо у віртуалі літснovidинь завжди чигає на тебе небезпека – або з глибин Кальміусу впливе якийсь напівписьменний релікт і назве тебе страшним космічним циніком, або знов матеріалізується броватий дописувач до спілчанської малотиражки і грізно запитає: “А це що, хіба не витребенька? Де Дух? І де духовність?” І як ти поясниш номенклатурному достойникові, що жоден з нині діючих п’ятнадцяти національних першосвященників не обтяжив НСПУ монополією на текстові прояви Духу? І котрим робом зілюструєш ті способи доторку до трансцендентного і

справжнього, що не потребують шаманських камлань із стократними повтореннями слова “духовність”? Зрештою, я мешкаю у Домі Літератури недовго і фундаментальні праці на штиб опусу “Становлення нової людини і літературний процес” не виснуть червоними гилями на моєму досвіді, і до істин про “комунізм як вищий розквіт людства і людської особистості”(с.58) я не підносився. Може тому у найстрашніших літературних снах не відчуваю потреби вклякати на капищах опереткового каяття. Але далі, далі, сновидцю! Тут сперте повітря... А біля хвіртки мого сну стоять Воццек і чабан Горпищенко. Обидва веселі. “Я – давній!” – гордо каже чабан Воццекові. Той витримує належну павзу і хитро так відповідає: “Ніхто не уникне піску у шкарпетках...” Вони обіймаються і регочуть. Так гучно, що я прокидаюсь...

3.

Сповідальницький сон – найкоротший. Майже повністю складений з маніфестацій, поезій, зойків. Постаті невиразні, від текстів тхне віртуальною трансформаторною будкою. Колір – яскраво зелений. Трапляються камерні поети. Ось трапився Богдан Смоляк з поезією “Корова”. Потужний креатор: одним катреном цвяхує усіх сущик до ганебного стовпа:

Усміхнені, живісінькі й здорові
довкола ходите собі, як ті
напашені, та з жуйкою, корови
біля розіп'ятого на хресті...

Незнищена постмодерністська звичка раптом пробуджується у надрах мого сплячого ества і породжує дзеркалисько: “Насуплені, мертвесенькі та хворі...” Стоп! Беспредел! Йдемо далі, уникаючи некамерних поетів. Ті найагресивніші: на презентаціях споживають перші сім канапок, а потому лізуть куди не треба з питаннечком: “А, перепрошую добродію, то раптом не ви енциклопію написали?” Відповідаю, рятуючи нещасну шпротну восьму канапку від трафленої карієсом ротової печери некамерного: “Етот стіх убиот тебя ночью, пріскакав на степном жеребце!”

...Неосповідальники, метасповідальники, реліктові сповідальники, навіть постсповідальники – ціле юрмище письменців. Всі подібні між собою як тридцять три богатирі. Всі з віршами. Читають піднесено і статечно. Степан Процюк найголосніше:

Переварйований люд
ниркою ластівки світиться.
Кожен собі робін гуд
в хижій комуні місяця.

Люблю модерну за безвідповідальність: нирка ластівки, січовий міхур горобця, дупкова кістка валюшня. Ха-ха. Тут би і випірнути незабутньому Штоневі і возопіть! Так нема. Ганяє за геніями естрадного шалапутства. Виводить на чисте загумінкових дерридістів... Натомість виникає тінь Лотмана і нагадує: “Насолодження сповіддю дорівнює насолодженню самоспогляданням, тобто насолодженню егоїзмом, злочином. Спраглисть до “відвертості” у Достоєвського властива хтивим персонажам на штиб блазня Фердищенка з “Ідіота””. Ну і не переконав. Коли він помер, той Фердищенко? За сто років до Горпищенко! Застарілий дискурс. Прокидаюсь від обурення.

4.

“Ти спробуєш заснути – затулиш вуха долонею і втиснеш голову в подушку, а спіднизу по стінах, до самого неба, здається довихриплюватиме, догавкуватиме “у-б-ь-ю-у-у!”” – так знов (і доречно) підкотився під руку напівсплячого літератора “Щоденний жезл” Пашковського. Вже ранок і, наповнена гнилим мотуззям та брудними простирадлами з щойно засвоєного наративу, уява ліберально мандрує кудись на Схід, в блакить аріософії. Мандрівник піднімає срібну фану хрестоносного воїнства, що на ній рунами вишиті рядки Оксани Забужко: “Вічна станція Нуд, скільки їдь, – вічна станція – Тут...” І тут, на Сході, в благословенних долинах зустрічаю, нарешті, заблуканий сон, у якому мешкає монастир з кам'яними стінами. І вчитель Лін-цзи повчає: “Існує певна справжня людина без титулу, що ховається за оманливою рожевою плоттю речей сущик. Вона увесь час входить і виходить крізь ваші отвори чуття: ті, хто не знайшли її в собі, дивиться, дивиться”. Учень виходить і питає в Лін-цзи: “Хто ця людина без титулу?” Лін встає зі свого солом'яного стільця, і, схопивши учня, говорить; “Кажі, кажі!” Учень не знає, що казати і вчитель відпускає його і звертається до всіх присутніх: “Який цурупалок ця істинна людина без титулу”.

5.

“Я обідел его, я сказал: капітан, нікогда ти не будеш майором” – співає хтось уві сні проникливо та ностальгійно. Ізнов виникає віртуальна тінь сумного Кокотюхи, але швидко щезає, вивільнюючи місце новим сновидінням. Щось кельтське. Дерев, дерев, здебільшого дуби... З лісу виходить Мерлін, син черниці, і говорить: “Відбулось згіршення часів. Навіть назви стали якісь пацаваті”. Я погоджуюсь із ним. Раніше навіть овочі колективної неспроможності найменовували красиво. І мешкали ці благозвучні назви у втраченому плебейськими часами життєзможному форматі називання: “періпсіма” або “ксафарма”. Звучить! А тепер: “Творчий маргінес ЛОМ”, “позадесятники”. Такі назви могли виникти хіба що в головах письменників, котрі у дитинстві гралась серед артефактів техногенних катастроф. А в дорослому віці читали критичні статті Євгена Барана. Кожного разу, перед засинанням, обіцяю собі, що на світанку, пообтрисивши салонний пил з підшав, почну теж писати критичну статтю, котру назву: “Баран як свічадо української літератури”. І буде ця глибока компліментарна праця починатись якимось народолюбним кунштюком, наприклад: “У славному місті Івано-Франківську (яке вороги нації іноді сміють називати Станіславом), серед збудованих вкраїнських трударів Доби Безчасся, живе безстрашний лицар стилосу та стилету (якого вороги нації іноді сміють називати “гонфалоньєром реліктового сповідальництва”) старший викладач Прикарпатського університету Євген Баран, єзуїтоборець та оборонець Духовності”. На жаль, кожного ранку починають дзвонити телефон, пишати e-mail, накочується хвиля дрібних несонних справ, і гине у вирі провінційного мого життя актуальний сновидний концепт. А коли засинаю, то знов бачу обкладинку донецького літературно-мистецького альманаху, зроблену Олегом Солов’єм у ненав’язливій естетиці преїскурантів радянської робітничої їдальні, бачу під обкладинкою свою статтю про свічадо нашої літератури, і, навіть, встигаю прочитати кілька абзаців (кілька повних абзаців!):

“Саме Баран знаходиться сьогодні на вістрі запеклої боротьби здорових сил вітчизняної літератури проти бубабістського балагану, боротьби за Великий Азіатський ренесанс арійського світосприйняття. Потужно та щиро

побиває він галицьких містечкових космополітів, пишучи: “Я згоден із “тими ще не мертвими душами”, що кожне ствердження “феномену” (будь-якого) є ствердженням провінційності власної душі. Людині як правило бракує грошей. Якщо вона називає цей брак – феноменом – наскільки дріб’зковою є її душа”. (Євген Баран. **Станіслав? Фе-е... ноу мен!** “Кальміус” 3-4(7-8)'99, с.43.) Тільки людина, сповнена духовності (яку вороги нації сміють вважати рафінованим комплексом неповноцінності), може так відверто писати про свої фінансові проблеми, екстраполюючи їх на всі негаразди, невідповідності, неузгодженості, упослідження, уможливлення, коннотації, аперцепції, трансформації, упрофетації, преференції та референційні рефлексії Доби Безчасся, що породжує монстрів з т.зв. “станіславського феномену” (котрих вороги нації сміють вважати за літераторів, письменників, прозаїків, поетів, екзегетів, редакторів, головних редакторів, свідомих українців арійського походження), і, не зважаючи на брак грошей, все ж таки не називати феномен феноменом”.

Так би написав я, якби клята Доба не відволікала мене від літературних снів. З іншого боку, завжди є небезпека, що, як тільки надрукують твою глибокомудру бараноцентричну розвідку, впливе один з вічно несплячих (І.Б.-Т., наприклад) і, з ширною посмішкою Харкшірського Кота, назве весь твій народолюбний ілюзіон чимось складно-підрядним. А може не назве? Може на партійних теренах актуальної української літератури вже виникла нова коаліція аграрно-регіональних блоків? Тремти, бомонде: йдуть гнані рустикали! Але тут виникає небажана перспектива поринути у вельми революційний сон, побачити у ньому віртуальний з’їзд НСПУ, повсталі лави “дев’яностиків”, проголошення Олександра Гордона найпершим поетом Батьківщини, канонізацію графоманії як питомо національного способу письма і... прокинутись у Часі Бика, о п’ятій ранку з головним болем та зіжмаканими простирадлами.

Важка то робота – бути літсновидцем у бадьорому з похмілля, ранковому вітчизняному літпроцесі. Шукати Людину без титулу набагато легше. Принаймні, поки триває пошук – ти в дорозі...

Вальтер ДРАГ

“КАЛЬМІЮС” В ОПІНІЇ СУЧАСНИКІВ, або НА ФІГ ВОНО КОМУ ТРЕБА

Спілкуючись із видавцем і редактором альманаху “Кальміюс”, я зрозумів, що це число може стати останнім. І добре, бо на фіг воно кому треба, якщо бути чесними із собою. А справді, будьмо щирими, на фіг воно кому треба тут у Донецьку, чи навіть там – у Місті-на-Кальміюсі, де мешкає носферату Олег Соловей, або, патетично кажучи – “поет гетто”? Тим більше воно на фіг нікому не треба у якому-небудь Києві а чи Станіславові.

Якщо це число альманаху буде останнім, то хай цей істеричний мій шкіц буде йому епітафією. Бо він того вартий, як ми тут на маргінесах собі міркуємо, хоча, з іншого боку, повторюю, на фіг нікому він не потрібний.

Чому непотрібний? Себто, навіть на фіг? Тому, що літературний журнал є складовою частиною складного процесу, що зазвичай зветься літературним. Це нормальний вияв літературного життя. Такого життя у Донецьку немає. У Місті-на-Кальміюсі його також нема, є лише кілька ненормальних, яких, мабуть, можна назвати українськими літераторами. Ну а якщо немає процесу, про що я шойно повідомив, то на фіга нам журнал? Аби тиражувати давно вже видані переклади О.Гордона, чи так само вже видані речі Дністрового, Білої, Бондаря-Терещенка, Жадана? А на фіга? Для якого такого чительника? Чи уявляє собі наш “редактор Карк” свого пересічного читача?

У москалів, наприклад, у Донецьку немає повноцінного літературного життя, і відповідно – немає журналу. І це нормально, це зрозуміло. Хоча, дейкують, що “Кальміюс” надихає їх останнім часом на подібний “подвиг”, себто, на видання свого журналу, можливо навіть двомовного, від чого категорично свого часу відмовився редактор “Кальміюсу”. Отож, я вкотре стверджую: немає жодних підстав видавати в Донецьку український літературний журнал. Спитаєте, де б тоді я висловився з приводу? Сказав би я вам, де... Але на кожний наш вивих, як сказав С.Жадан, існує стаття. А втім скажу: у приватній розмові за чашкою чаю. Шутка. Але за

чашкою, себто, шклянкою. І наш редактор погодився б зі мною відсотків на 90. А проте, все одно б видавав свій журнал, незважаючи на. Отакий редактор. А ще б він закинув мені при тій розмові: дивись, мовляв, уже і літугрупування в Донецьку, “OST” називається. Все, мовляв, як у людей. Себто як у Станіславові зразка 1992 року. Отакий редактор-ОСТарбайтер.

Оце придумав таку “вумну” назву для свого “відкритого листа”, а що воно за слово таке – “опінія”, хоч убийте – не знаю. Буває. Десь колись на очі потрапляло, от і вигулькнуло у найнесподіваніший мент. Отож, про сучасників, і про те, наскільки їм справді по фіг цей “Кальміюс”. Досі щось узнати про існування цілком матеріального “Кальміюсу” можна було лише з “Критики”, “Літератури-плюс”, “СіЧ” і та тижневика “Політика і Культура”. Да, забув ще про саморекляму редактора у сумнозвісному “Смолоскипі України”. Оце і все. Чи не замало? Або: чи не забагато для українського літературного журналу з берегів Кальміюсу? Хай це питання буде риторичним, себто, “повіснет в воздуху”.

Анонси в “Критиці” дуже симпатичні, себто, кумедні. Особливо ж у числі шостому цього року. Хто читав, той знає. Анонс у журналі “Слово і Час” неможливо запіздився, варто б “січовикам” хоч зрідка звертати увагу на той годинник, що віднедавна з’явився на їх обкладинці. “ПіК” прохопився двома реченнями в контексті чогось глобальнішого (стаття ІБТ про сучасний самвидав). Якщо згадати про цілком пристойний анонс у “Літературі плюс”, то це, мабуть, і все.

Чи сам я зрозумів, що хотів сказати у цій епітафії на адресу донецького самвидаву? Мабуть, ні. І не треба. Бо все це, панове, нікому не треба. Будьмо щирими. Пам’ятаєте Винниченка? Що з нього дивувався сам Каменяр. А Кобзар – не дивувався. І Єфремов Серьога не дивувався. Але це тема іншої епітафії.

Якщо ж бути щирими, то варто ще пригадати ту сотню передплатників, яку лише й змогла зібрати досить пристойного рівня “Література плюс”. І все вам уже ясно, чи не так? І питання: а на фіга – вже не буде риторичним.

Сумно, панове, а проте жити треба. А на фіга? – запитаєте. А просто так. Навіть якщо немає своєї літератури, навіть якщо немає свого читача, навіть якщо вас уже нудить від мене... І ще одне риторичне питання: цікаво, чи хто помітить зникнення “Кальміюсу” з наших літературних теренів?

Анна БІЛА

ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО МАС-РОМАНУ

Історія українського мас-роману корениться у совковій добі. Оскільки головним гаслом соціалістичної культури був вигук “Мистецтво для народу!” (“Мистецтво – в маси!”) і акцент був перенесений на адаптивний рівень, то соцреалізм широко експлуатує питома кітчеві, легко вживані, сюжетні схеми і жанри. Кітч у соцреалізмі виконував функцію ложки меду в діжці з дьогтем, бо підсолоджував важко стравлений антураж виробничого роману і бравурно-оптимістичну тональність творів на колгоспну тематику.

Проте, незважаючи на наявність кітч-компонентів, “романи для мас” (“Правда і кривда” М.Стельмаха, “Собор” О.Гончара, “Я, Богдан” П.Загребельного) не стали мас-романами – через свою ідеологічну заангажованість і збереження як провідної дидактичної настанови (яку, між іншим, і сьогодні підручники з ІУЛ ХХ століття розцінюють як інтелектуалізм авторів). Відомий суспільний устрій дозволив літературі опанувати такі теми, як виробнича, воєнно-історична, філософсько-моральна і тема інтернаціональної солідарності трудящих в боротьбі за мир [1, С.20]. Але читач утомився від “головних героїв людського буття” – Особистості, Історії, Боротьби, Часу, Моральності [1, С.21] і потребував розрядки і відпочинку.

Тотальна відсутність мас-роману у 70-80-х роках в Україні зараз може також сприйматися як інфантильність, фіксація української літератури на попередній стадії розвитку (на основних положеннях літературного народництва 70-80-х років ХІХ ст.). Потреба цього різновиду словесності з'являється у 90-х роках як прагнення публіки водночас поглинути всі розкоші “саду задоволень” демократичного суспільства і прагнення здобути психологічну стабільність в умовах політичних зрушень.

На 90-ті роки, коли читацька публіка готова була споживати палп фікшен, українське письменство не змогло заповнити ринок українською ж читабельною мас-продукцією. Культура (вживемо тут метафізичний і метафоричний образ) перебувала у стресовому стані, що зручно передається відомою фразою: писати можна все, але ЩО писати? Спрямувавши

свої зусилля в екстенсивному напрямку, не шукаючи плідно-концептуальних гуманітарних шляхів, українська література змогла б у цю павзу сформувати жадібного і “широкого” споживача українського читива. Проте далась взнаки атрофованість (за останні 70 років, якщо врахувати потуги авангарду 20-х у цьому напрямку) навички самостійного продукування мас-літератури. Всі зусилля було кинуте на створення так званого “справжнього мистецтва”, яке не знає жодних зобов'язань перед юрбою з її “духом пересічності”. Як наслідок мала постати самоізолювана література для філологів (із виразним синдромом постколоніального мистецтва і з “ляпасами” старій культурі). Елітарна філологічна проза з її дисгармонійною тональністю і, часто, низько-вартісного стибу модернізмом не змогла дати середньому читачеві впевненості у стабільності нового суспільства, до створення якого він, пересічний бюргер-читач, додавав усіх життєвих зусиль. Українська література відмовила цьому читачеві у праві вижити. (Напрошується іронія: сьогодні він відмовляє в існуванні українській літературі).

Варто, втім, осмислити пошуки дев'яностих у царині мас-роману, осмислити, тб. мовити, набутки, втрати і перспективи. Найпростіше це здійснити за жанровим принципом, залучаючи твори, що претендували у свій час на роль роману “широкого споживання”, і твори з виразними кітчевими компонентами.

Кримінальне читиво. До цього жанру є надзвичайний потяг читачів – від наймолодшого до найбільш кваліфікованого, оскільки він може давати як інтелектуальне задоволення, так і сприяти психологічній розрядці в умовах ненадійності існування – через причетність до особистої авантюри [2, С.23].

Завдяки невтомному продукуванню А.Кокотюхи детектив, безперечно, є найвиразнішим жанром сучасної розважальної української літератури. Автор “Шлюбних ігрищ жаб” іноді надто буквально застосовує шаблони детективного жанру (в стилі “Десяти негреньт”). Проблематичною постає також якість інтриги в повістях А.Кокотюхи: навіть пересічний читач з другої сторінки розуміє, якою буде розв'язка. Отже, акцент має бути перенесено читачем на те, ЯК розгортаються події, – на динамізм та інтенсивність сюжету. Знову-таки, “Шлюбним ігрищам” цього бракує.

Більш якісним в аспекті жанру мас-читива (як нам здається) може бути твір “Лють жіноча”, що поєднує жанрові ознаки антифеміністичної і кримінальної повісті. Цікавим є

той факт, що А.Кокотюха більш рельєфно окреслює характери своїх персонажів у невеликих за обсягом творах. Найкращими в цьому ряді постають власне оповідання, в яких сюжет цікавий, динамічний, мова доступна, характери і вчинки увиразнені, розв'язка несподівана. Отже, дотепер можна говорити про А.Кокотюху як творця яскравого кримінального оповідання. Сучасна українська література завдячує Кокотюсі тим, що він визначив одну з площин “низу” культури [3, С.6], один із смаків сучасного читача, водночас не протиставляючи на цьому жанрі (як Доценко або Марініна).

Еротичний роман. Українська словесність настільки пронизана еротичним, часто невербалізованим, струменем, що постає спокуса висновку: може, їй не потрібно викристалізувати жанр еротичного роману?.. Проте сентиментальність і цнотливий еротизм стали чи не найбільшим бар'єром у розвитку української еротичної прози. Величезна сфера людського існування опинилася за буфером українського письменства 30-80-х років. Навіть авангард 90-х опановував її обережно і якимось боязко (“Рекреації”, “Московіада” Ю.Андруховича), не кажучи вже про старе “хімерне” покоління (“Місяцева зозулька...”, “Двері навстіж” Вал.Шевчука і, в аспекті цього жанру, “Початок жаху”). Природно, що роман О.Забужко викликав шаленство і осуд, адже до цього твору українська література не заходила далі “благопристойного вирішення”. Проте “Польові дослідження” не стали масовим романом, але сумішкою феміністичного, філологічного і містичного, словом, романом для гурме.

Лакуну порно-продукції почали заповнювати твори Ю.Покальчука, щоправда, із не досить розмаїтими сюжетами: педофілія, молоді українські альфонси, гомосексуальне кохання (найкраща у своєму роді мікроповість “Блакитне сонце”). Ю.Покальчукові, на відміну від А.Кокотюхи, варто було б розробити обширні “романи-еродроми”, не об'єднуючи їх під однією обкладинкою (аби читач не відчував повторюваності сюжетів). У смислі “ЯК” автор зміг оминати жанр класичного еротичного роману, ступивши одразу в напрямку порно.

У цьому жанрі, як і в попередньому, недостача обумовлена браком осіб, а отже, художньої альтернативи і елементарної конкуренції.

Історичний роман. З огляду на те, що цей жанр був найбільшою продукцією для українського письменства в совкові часи, можна було б очікувати його стабілізацію як масового. Натомість романи П.Загребельного, І.Білика,

Р.Іваничука так і залишаються “продуховиною” для старшого покоління.

Перспективним виходом в адоптації історичних сюжетів може бути створення романів-коміксів або конвертування постмодерних повістей В.Кожелянка в масові.

Гітійоль. Жанр готичного роману в українській літературі має всі підстави бути найпотужнішим, враховуючи багатющий спектр українських архетипів, гоголівську, квітко-основ'яненську і кулішівську традиції опанування фольклорного матеріалу і супернасичений історико-культурний простір. Оновлення жанру знаходимо в химерному романі і повісті, проте останні завжди баланують між морально-філософською, інтелектуальною прозою і соцреалізмом. Елементи готики простежуються в Шевчукових медієвістичних творах і навіть в Ю.Андруховича. Водночас жоден з авторів не є творцем мас-літератури (обом бракує простоти, доступності та “однорівневості” як психологічної гарантії для читача, що загалом характерно для письменників постмодерну). На жанр готичного роману претендує твір Д.Білого “Басаврюк-XX” з виразним аспектом історичної містифікації. “Басаврюк” має всі шанси бути прочитаний як мас-роман, хоч і містить набагато глибші культурні концепти, крім автентично-пригодницького і апокаліпсичного.

“Відшарування соціальної тематики” [4, С.90] принесло загибель і химерній прозі, і, особливо, жанру *науково-фантастичного роману*, котрий не зміг посутньо увиразнитися в українській літературі. Також нерозробленими лишаються жанри політичного детективу, або *шпигунський роман*, і читива “для Марії та Фанні” (вираз К.Чапека) [5, С.21], звужуючи поняття, – нормальна, посередня, *феміністична проза*.

Підходимо до цілком закономірного висновку: українські “творці красного письменства” мусять більш реалістично і прагматично підійти до потреб сучасного бюргер-читача, інакше останнього буде втрачено за вежею зі слонячої кіски. А втрата читача є більшою за втрату творчих амбіцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наєнко М. П'ятиліття українського роману. Літ.-крит. нарис. – К., 1985. – 268с.
2. Адамов А. Мой любимый жанр – детектив. Записки писателя. – М., 1980. – 312с.
3. Павличко С. До читачів // Кокотюха А. Шлюбні ігрища жаб. (Кримінальні повісті та оповідання). – К., 1996. – С.5-7.
4. Черная Н.И. В мире мечты и предвидения. Научная фантастика, её проблемы и художественные возможности. – К., 1972. – 228с.
5. Шабловская И.В. История зарубежной литературы XX века (первая половина). – Минск, 1998. – 382с.

Олекса ГОРБАЛЬ

ПРОСТІР СМЕРТІ (фрагмент роману)

“...Тридцять років без війни...”
С. Жадан

“ Ми знали, що зірвемося у прірву, але ніхто не знав, що нас там очікує...”

сотник Оберст

“ ... І загинула Україна, але це тільки здавалося...”

М. Костомаров

Дизайн зали вміло поєднував у собі класичну європейську вишуканість, не позбавлену певного аристократизму, і останні досягнення стрімких технологій початку третього тисячоліття. Величезна кришталева люстра, стилізована під вікторіанську добу, заливала присутніх м'яким світлом. На стінах між gobеленами ненав'язливо блимали монітори, які передавали останні новини від двадцяти провідних світових телекомпаній. З балюстради, задратованої темно-зеленим оксамитом, тихо награвав барокові мініатюри струнний квартет. Добре вишколені гарсони, тримаючи срібні таці з бокалами шампанського, віртуозно маневрували між натовпом запрошених. Чорні фраки дипломатів, суворі мундири військових, діамантові кольє на шиях жінок, тиха музика і стриманий гул розмов — все це створювало урочисту картину, яка свідчила, що прогресивні традиції європейської і американської дипломатії незмінні, як ліберально-християнські підстави західної цивілізації.

Музика припинилася, і на трибуні під аплодування присутніх з'явився посол Сполучених Штатів Америки. Декілька секунд він, широко посміхаючись, привітно махав рукою спалахам фотоапаратів чисельних журналістів, потім його обличчя прийняло урочистий вираз — і посол розпочав промову:

- Шановні представники дипломатичних місій і гості!

З почуттям глибокої радості дозвольте повідомити, що нам вдалося знайти шляхи вирішення найбільш глибокої кризи, яка на початку тисячоліття реально поставила людство перед загрозою Третьої світової війни!

Бурхливі оплески примусили посла ще хвилину позувати перед телеоб'єктивами, але тепер вже з почуттям державної суворості і тягаря усвідомлення відповідальності за долю людства. Він продовжив:

— Як відомо, Російська держава вимушена була прийти на допомогу російськомовному населенню, затероризованому українськими націоналістами на терені Лівобережного Дніпра за його прагнення вийти зі складу так званої України...

На обличчі російського посла з'явилася і шезла посмішка, що примусила з десяток кореспондентів замислитися про ціну, яку Росія заплатила за прийняття такого формулювання причин початку війни.

— В той же час світова спільнота була вкрай занепокоєна ескалацією напруження, яке переросло у широкомасштабний збройний конфлікт. Тільки рішучі дії західних країн змогли запобігти втягуванню у війну інших країн. Виходячи з реальної ситуації та інформації, наданої об'єктивними спостерігачами і посередницькими місіями, після довгих консультацій Конгрес уповноважених представників більшості держав, прийшов до наступних висновків, що мають обов'язковий характер для всіх згаданих країн...

Посол зробив багатозначну паузу. Здавалося, можна було почути, як булькає шампанське в келихах.

— Частина Лівобережної України входить на правах автономії до складу Російської держави, контроль за збереженням прав людини на цій території буде здійснюватися спеціалізованими місіями ООН. Враховуючи той факт, що Західна Україна, включно із Волинням, історично відрізняються від решти українських земель, там зберігається держава — Галицько-Волинська Республіка (ГВР), форми устрою якої будуть визначені на референдумі. Контроль за демократичністю проведення референдуму і відповідальними за стабільність внутрішньополітичної ситуації ГВР призначається член НАТО — Польська Республіка...

Погляди присутніх миттєво звернулися до представника Польщі. Обличчя посла було непроникливе. Тільки в очах

майнула надія на відпочинок після довгої і невдячної трьохсотрічної праці.

— На території Кримського півострова утворюється Незалежна Татарська Держава під тимчасовим спільним протекторатом Туреччини і Росії. Севастополь залишається головною базою Росії на Чорному морі протягом найближчих двадцяти п'яти років...

Російській посол на мить спохмурнів, але, в цілому, зберіг досить витриманий вираз обличчя.

— Що стосується суперечливої території Центральної України, то там тимчасово (термін ще визначається) встановлюється нейтральна зона, війська повинні припинити бойові дії і бути розведені, українські частини відійти на терен ГВР, що ж стосується мирного населення, то воно, в більшості своїй, вже покинуло межі цього терену. Решту, вважаючи на фактично повністю зруйновані засоби для проживання, пропонується виселити на терен ГВР і Катеринославської губернії. Зобов'язання над охороною кордонів Зони беруть на себе країни — учасники Конгресу, керівництво НАТО і миротворчий корпус ООН. Таким чином, ми сподіваємося, що ці заходи приведуть до стабілізації у регіоні і дозволять країнам розвиватися цивілізованим і демократичним шляхом. Деталі ми пояснимо на прес-конференції, яка відбудеться шойно після виступу прес-секретаря НАТО.

Хвиля оплесків і новий вибух фотоспалахів не дозволили більшості присутніх побачити, як із зали вийшов високий сивий чоловік. Він спустився по мармурових сходах, підійшов до вікна і притиснув палаюче чоло до прохолодного скла. За вікном, під морозним сонцем, над дахами будинків затишного європейського містечка блищали шпилі готичних соборів. Гарсон нечутними кроками підійшов до чоловіка і торкнувся його плеча:

— Вам допомогти, сер?

Той розвернувся — худорляве обличчя було спокійне, тільки занадто бліде, і куточки рота трохи посмикувалися.

— Дякую, мені нічого не потрібно, — увічливо відповів чоловік. Він постояв ще трохи і твердою ногою повернувся до зали. На лацкані його бездоганного фракту блищала ламінована картка. Гарсон встиг побачити лише три літери — "GVR".

Мегаполіс

...Зелена армійська вантажівка з відкритим кузовом і відкинутими бортами дуже повільно їхала по центральному проспекту напівзруйнованого міста. З обох боків і позаду машини йшли люди у військовій формі. Обличчя їх були приховані під чорними вовняними шапками з прорізними отворами для очей, носа і рота. Кожен тримав півзігнутою правицею автомат, спрямований стволом вгору. На рукавах людей можна було побачити чорно-жовті емблеми. Ритм їх ходи задавали одноманітні удари у барабан. Барабанщик йшов попереду вантажівки. Нечисельні перехожі, побачивши машину, зупинилися і застигли, приголомшені її зловісним вантажем. Приторочена сталевим тросом до кабіни, над кузовом, височила дерев'яна шибениця. На перекладині повільно розгойдувалося тіло повішеної людини. Русаве волосся мерця злипалося від чорних плям крові і бруду, а опухле темно-синє обличчя було покрито червоними і жовтими плямами. З розчахнутого рота висолопився багровий язик. Голова мерця, перехоплена під горлом товстою, змащеною солідолом мотузкою, неприродно перекошувалася вбік, і тільки напіврозкриті очі з залитими кров'ю білками дивилися вперто і непримиренно. На повішеному була подерта камуфляжна куртка із зідраними шевронами і такі ж штани. Під курткою жовтіло виснажене тіло, покрите чорними синцями і бурими шрамами. Руки, вивернуті ліктями за спину, були скручені колючим дротом. Коли вантажівку підкидало на одній з чисельних вибоїн, тіло кидало вбік але, врівноважене двома цеглинами, прив'язаними до босих почорнілих стоп, воно знову приречено обвисало. На грудях мерця висіла велика біла дошка. На ній був криво намальований тризуб, перехрещений жирною лінією, і чорніло нерівними літерами єдине слово — "САВУР"...

...Холодна вулиця, незважаючи на початок березня, заметена іржавим снігом. Стіни фабрик і копалень давно розбиті, і з-за них похмуро виглядають довгі цегляні труби. Але сніг сиплется, і через добу — незрозуміло як — покривається рудим наносом, немовби весь промисловий комплекс Мегаполісу продовжує наполегливо викидати у повітря безкінечні тони переробленої руди і вугілля. Але копальні давно затоплені відступаючими куреннями смерті, а фабрики, потрапивши під прицільну канонаду армії ССНР¹,

давно вже перетворилися на місце бою між здичавілими собаками і бомжами.

Хоча іноді на небосхилі зблискує у нічній темряві висока червона заграва, немов привиди виробничого Молоху очікують нової поживи.

Мегаполіс поступово вмирає. Дичавіють і обезлюдніють околиці, населення яких або загинуло під час Великого Возз'єднання², або вимерзло чи повтікало до сіл, де можна було хоч якось прожити за рахунок городів. Решта поступово збивається до центру, рятуючись від банд собак—люджерів і голоду.

Я йду центральною вулицею. Березень, як і належить першому місяцю весни, холодний і вологий, — під ногами хлюпають калюжі, вітер пронизує старе пальто наскрізь, забираючись крізь светр, і я марно намагаюся піднімати комір і опускати голову нижче — клята степова погода дістає мою горлянку. Напіврозвалені будинки не стримують вітри, які несуться зі степу. Дикого Степу...

Чорні провалля вікон розтрощених будинків непривітно дивляться на вулицю. Досить густа юрба нестримно несеться, штовхаючись і розходячись на декілька напрямів. І я підлаштовуюся під скуті кроки зустрічних людей зі стурбованими і помертвілими від холоду, голоду і вічного страху обличчями.

Саме страх, більше ніж голод і холод, виганяє мешканців міста з холодних квартир у пошуках їжі і тепла на вулиці. Повсюди миттєво виникають і блискавично зникають імпровізовані базари, де продають що завгодно. Розмінною монетою слугують яскраві папірці рублів з двоголовими орлами. Більшою повагою користуються сірники та шматочки мила з пакунків гуманітарної допомоги. Але основою основ торгівлі на чорному ринку є долари і набої. Не дивлячись, що за таку валюту кара від влади одна — куля у потилицю.

Патрулі бригав³ похмуро розсікають натовп, їм не треба штовхатися — зелені бандани з червоними стрічками відштовхують перехожих на край дороги — досвід останніх років переконливо свідчить: з цими хлопцями краще не жартувати. Брига йдуть повільно, байдуже вдивляючися в обличчя людей. Але раптом скляні очі можуть ожити на якомусь перехожому, і тоді все — переляканий громадянин

ССНР летить у сніг, автомат впирається у потилицю, з кишень витрушується різний мотлох, і не дай Боже особисте посвідчення не має вчасного штампубо просто здається підозрілим. Що далі, — якщо поблизу торохтить зелений патрульний БТР, або вантажівка з комендатури, — закинуть туди невдачу з потрошеними ребрами і скривавленим писком. Якщо ж транспорту нема, і настрої у патрульних погані, а під березневим холодним вітром він завжди поганий, — то трісне одиночний з Калашнікова і тіпнеться востаннє бідолаха біля паркану. Закон є закон, або ж на війні як на війні.

Понад шляхом час від часу, приморожені останнім похолоданням, скорботно темніють декілька таких зігнутих постатей, і чорні цівки з голів лоба ясно вказують на причину їх сторонності від великої справи об'єднання всіх слов'янських народів.

Сьогодні брига налаштовані мирно. Тим не менше я, намагаючись найприродніше дивитися собі під ноги, відчуваю їх відморожені риб'ячі погляди, і тоді рука сильніше стискує в кишені маленьку картонну обкладинку фальшованого посвідчення.

Я йду на явочну квартиру.

Взагалі, розумніше було б просто вибратися з міста і замішатися у таборі біженців, які щільно оточують це місто. Те, що на мій слід напали, я відчуваю вже з тиждень. Я не бачу спостерігачів, я вмело заплутую сліди, я поведжуся за вимогами всіх конспіративних принципів, але вони мене вистежили — і це я відчуваю всіма своїми почуттями людини, яка вже п'ять років виключно на практиці вчиться уходити від гонитви. Хто вони, я не знаю — контррозвідка військ ССНР, спецслужба бригав, агентура охорони Простору⁴, — в цілому досить байдуже, причин шукати мене у всіх більш ніж достатньо. І це втішає. Але мені конче треба прийти на цю квартиру. Там, можливо, вдасться перечекати певний час, відіспатися, знайти нові документи і зібрати інформацію про останні події, там просто тепло і гаряча їжа. Після не зовсім вдалого нападу на губернське відділення контррозвідки я провалявся з прострєленою рукою всю зиму на надійній квартирі.

А потім я отримав це божевільне завдання.

Божевільне навіть для цих скажених часів.

Тому я вперто йду на явочну квартиру. Втім — чи існувала за всі ці божевільні роки хоч одна квартира, де мене не могла очікувати засідка? Я продовжую свій шлях, очі мої спрямовані під ноги, втім я бачу все навкруги, — будь-яку деталь — зелений корпус БТР, всіяний солдатами, двох жебраків, безногого солдата на тачці у камуфляжній куртці з медаллю “За взятіє Харькова”, похнюплену бабусю, яка мовчки протягує порепану чашку до перехожих, хижий злодійський погляд приземкуватого верткого чоловіка.

За напіврозваленим будинком колишнього університетського корпусу (добре пам'ятаю, як його розвалили декілька залпів з гаубичних батарей), знаходиться будинок з явочною квартирою. Законсервованою ще два роки тому, останньою, яка ще може бути непроваленою в цьому районі. Декілька днів тому мені ледь вдалося відірватися від погоні. І я вирішив ризикнути.

Тепер треба, не зменшуючи ходи, уважно відсканувати навколишню публіку.

Я проходжу повз продавця сірників, трьох занадто замальованих дешевими фарбами дівчат, які досить відверто посміхаються до перехожих, божевільного з виставленими на загальний огляд босими ногами, заляклого на вітру городского — кожен з них може бути одним з агентів контррозвідки.

Неначе все як завжди. Я трохи заспокоївся. Майже відразу за БТР по дорозі гуркоче величезний фургон — над дахом повільно крутиться сірий флюгер антени. Це пеленгатор. Засікає роботу будь-якого електронного засобу. Взагалі, подібний прилад може вміститися у кишеню агента, але фургон з пеленгом явно призначений поселити жах у серця тих відчайдухів, які забажають послухати свої переховані радіоприймачі.

До призначеного часу залишається ще п'ятнадцять хвилин. Щоб не тупцюватися підозріло на місці, я зупиняюся біля листка паперу, що тріпоче на вітру — білий лист з напівзмитими літерами на пошарпаній стіні. Цівка пощерблених вибоїн над начепленим повідомленням нагадає про Велике Відновлення, курені смерті, залпи важких батарей і маршові батальйони. Я уважно перечитую давно знайомі рядки:

Наказ № 1 Великої Думи ССНР

Відповідно до побажань громадян нашої держави і відновлення історичної справедливості, наказуємо:

1) Визначати громадян ССНР як русичів, вживання термінів “малорос”, “хохол”, “українець” вважати антидержавними.

2) Вживання так званої “української мови” розглядати як спрямовану на підрив державності диверсію.

3) Будь-яку спробу вийти на контакт з мешканцями “простору” і “позапростору” вважати антислов'янською акцією.

4) Персон, що називають себе українцями або галичанами, вважати поза законом ...

Я не встигаю дочитати завчений напам'ять за ці роки наказ:

— Хто такий, — жорсткий голос вдирається у мої роздуми.

Я повільно озираюся. Тут головне не видати виразом обличчя свої справжні почуття.

Здоровезний бриг, шурячі розкосі очі, переконливо пхає мені у спину чорний ствол скороченого акеему.

Я щиро, як можна ширіше посміхаюся і дістаю посвідчення. Може, трохи швидше, ніж прийнято.

— Так, доброволець, був у допоміжних ротах, — бриг пильно дивиться на мене. В його очах занадто чітко проявляються наслідки бурхливої ночі. Йому треба зігнати злість і головний біль.

— Що, хохол, своїх мочив? — в його занадто презирливій посмішці відвертий виклик.

Тут вже не рипайся, друже! Нехай твій батько перебрався на Донбас в етапному вагоні з Пензи, а мати по комсомольській путівці з Вологди, сам ти щиро прагнув об'єднання зі східними братами, ненавидів цю мову, нерозумів впертих і зрадливих малоросів, а потім у роті добровольців воював з націоналістами — для визволителів ти назавжди залишишся хохлом обриганим. І не сперечайся! Бо винен, — жив під українсько-галицькою окупацією.

Я заповідливо зазираю у вічі солдата, мій голос тремтить, а на обличчі розгублена посмішка:

— Що ти, воїне, ми ж разом Схід визволяли!

— Для кого Схід, а для кого і Захід... Ладно, зьома, хилляй далі...

Я беру посвідчення і дрібними кроками тупцюю далі. Бриг проводить мене примруженим поглядом. Вміють вони так дивитися! В цьому погляді суміш блатняцького презирства та солдатської зневаги до чужого життя.

Ну що ж, побачимо, як ти будеш посміхатися трохи при іншому розкладі сил. Доводилося і мені бачити, як такі посмішки перетворюються на чорну провалину благального відчаю...

.....

Ось і чорне подвір'я. Немов розщеплене у реготі спечене напалмом обличчя мерця. Я добре пам'ятаю такі обличчя. Чомусь мені завжди здавалося, що вони зберігають якусь важливу таємницю, тільки треба прислухатися до них, знайти у собі божевільне бажання побачити істину у чорних спотворених обличчях. І тоді ти почувеш... Але що? Наша цивілізація чомусь чекала одкровення від мерців. А може, для того, щоб зрозуміти або сказати істину, спочатку треба вмерти?

...А там вже танки запеклу роту з донецьким чорноземом, вугіллям та породою перемішують. А по снігу залишки чоти, на ходу трасерами по федералам луплячи, за терикон відходять. З тактичного погляду, справа кепська. Добре, що зимове небо чорним димом затягнуте і гелікоптери зверху птурсами по нерозумних українцях не гатять. І між уламками закинutoї копальні рій випав на короткий відпочинок. А ти застиг біля чорного остову спаленого "Непрядовою" бетееру і уважно дивишся на скоцюблене тіло. Чий бетеер, хто з нього, марно вогонь на собі гасячи, бігав — вже тільки Господь Бог відає. Може, національний гвардієць, а може, визволитель. Але стоїш ти над ним і істина, єдина і неповторна істина, готова відкритися тобі з розвернутого чорного рота. Але чуєш тільки далекі постріли і вітер, степовий вітер з Савур—могили...

...І вхожу я, старанно обминаючи в'язки іржавої арматури, у чорне подвір'я. Серед калюж коптить у небо розпечена бочка. Біля неї зібралася юрба. На мене ніхто не звертає уваги. Я схожий на них. Голодний, задимлений чадом

квартирних грубок з ламінатними дровами. Може, шахтар або робітник після п'ятнадцяти годин роботи на відбудові Комплексу, просто один з безкінечних черг на біржу праці або за мискою гарячої баланди. Я такий, як всі. Може, занадто. Коли під час переховування досягаєш абсолютного ототожнення з більшістю громадян західних кордонів ССНР, стаєш занадто підозрілим. Тому під час облав контррозвідка забирає занадто стандартних. Може, у фільтраційці і вираховують серед таких стандартних якогось з боївкарів "Савуру"⁵.

Вікно на третьому поверсі, як і більшість вікон, потрошених під час бомбардувань, старанно закрито картонною коробкою з-під гуманітарної допомоги. Для переважної більшості мешканців мегаполісів Донецького Кряжу картонні коробки — це єдине, що залишається від розкрадених західних благодійних фондів. І то не зле — непогано допомагає від пронизливих вітрів щасливцям, будинки яких дивом не перетворилися на порох під час Великого Визволення.

Відвертих слідів провалу явки не помітно. Їх ніколи не помітно, бо всі ці домовленості про чорні хрести на вікнах, зірвану штору та інше — до одного місця! Хоча і ми дечому навчилися за останні роки.

Гостре відчуття того, що явка провалена, раптом тисне на череп. Біжи, заховайся серед бомжів, безкінечних черг, знайди схованку у шурфах закинутих шахт, цвинтарях мертвих заводів, *стань нарешті таким, як всі!*

Я хвилину дивлюся на небо — воно починає темніти. Ненавиджу небо у березні. Особливо під вечір, коли воно починає всмоктувати в себе вологе повітря дня і кидати тобі в обличчя сльоту, коли час хитається на межі між холодом зими і свіжістю весни, коли запахи стають пронизливими і чутливими. Саме тоді почуття небезпеки стискує твоє горло як сталеву струну — удавка імперського спецназівця.

Але йти треба. Занадто багато явочних квартир було вже провалено, і це остання.

Я вперто нахилляю голову і заходжу до під'їзду.

Там в обличчя різко вдаряє запах диму, темряви, сечі, холоду і страху. Я починаю підійматися сходами, обережно торкаючись долонею крижаної стіни. Мені здається, що через неї я зможу почути, як б'ється серце у грудях тих, хто очікує

у засідці. Я перетворююся у слух – кожен мій тихий крок здається нечуваним гуркотом, я чую шарудіння у підвалі, але занадто гучне для засідки, скоріше за все це пацюки догризають якогось захожого kota.

Стримуючи дихання, я підіймаюся на другий поверх. Крізь розбите віконце слабе світло ллється на чорні стіни і слизьку підлогу, залиту густою рідиною, про походження якої я намагаюся не думати.

В цій темряві скоріше можна нарватися не на засідку контррозвідки, а на бандитську заточку. Вдень у місті намагаються керувати імперці, вночі владно вступає у свої права Його Величність Кримінальний Світ... і шури.

А ми посередині. Між світлом і темрявою. Ми вже не світло, але ще і не темрява. Одне слово – “Савур”.

...Третій поверх.

Пошарпані двері на вузькій і спертій площадці. Я марно озирваюся навкруги – темрява сильніше тисне на обличчя, у скронях набухає кров. Досить. Або пан, або пропав!

Я щосили грюкаю у двері...

---

1 ССНР (Союз Слов'янських народів Русі), в просторіччі “Імперія” – державне утворення, яке виникло на початку 21 століття після розпаду СНД.

2 Велике Возз'єднання – війна, під час якої частина Лівобережної України увійшла до складу ССНР.

3 Бригі – (сленг від “червоних бригад”) – збройні формування комуністичних осередків.

4 “Простір” – пізніше будуть надані детальні пояснення.

5 “Савур” (Східна Армія Визволення України) – повстансько-террористична організація, утворена серед українського населення Лівого берега після Великого Возз'єднання.

Леся ДЕМСЬКА

*Земля була красива та чужа.
Тюльпани проростали крізь каміння.
Холодний вітер напинав вітрила
корабля, що йшов на південь...*

Л. Демська

КВІТИ СВЯТОГО ЯНА

Вперше я почала думати про нього там – у країні вітряків, тюльпанів і скупого сонця. До того часу змінила вже не один дім та не одне місто, а про той, де вперше почала розуміти, що світ чудовий, навмисно ніколи не згадувала. Чому це сталося саме тоді?

Гадаю, це все трапилося через Яна і той його новий будинок з кучим садочком позаду, але з такою незмірною гордістю господаря. Адже в країні тюльпанів земля для них безмежно дорога, і не кожен може дозволити собі таку розкіш. Постійно споглядаючи це кам'яне нещастя (якому господарі однак ухитрилися надати доволі пристойного вигляду), насправді бачила неосяжні гуцульські полонини із прямовисними смереками та столітніми травами. І земля там, дарма що покривала камінь, була м'якесенькою. Такою м'якесенькою, що можна було просто на ній спати. Тут, я б ніколи не наважилася на таке божевілля.

Ян, з походження дан, був архітектором та дизайнером в одній особі. Чому він жив саме тут – ніхто не знав. Чи то він сам ніколи не пояснював, чи то просто, ніхто не цікавився. Про те, що Ян хоче збудувати власний дім я знала вже давно, ще коли вперше сюди приїжджала (ми тоді й познайомилися). До їхніх будинків відносилося доволі скептично (ці низькі стелі мене просто вбивали) й тому не особливо вникала в деталі його тодішньої натхненної оповіді, вщент пересипаної архітекторською лексикою. Поза тим, і що найголовніше, ніколи не сподівалася, що ще колись приїду сюди. Так, мабуть, саме тоді почалася моя довга дорога до дому.

Вільного часу було повно. Він засмоктував з головою, а я нічого не могла зробити. Тобто – нічого не хотіла робити. Якось дивна апатія паралізувала мою волю, бажання і, взагалі,

будь-які емоції. Одна думка, що мені доведеться прожити у цій країні дев'ять безконечних місяців (в які входила й нестерпна для мене зима), викликала стан загального отупіння.

У перший же вихідний, коли я безцільно швендялася Амстердамом, в одній малесенькій індійській крамничці на площі Дам натрапила на величезний відривний календар. Проблема була тільки в тім, що він починався аж з наступного року, а мені ще було потрібно доіснювати три місяці цього.

Власниця крамнички (більше схожа на малазійку, ніж на індуску) була широко подивована моїм бажанням придбати старий календар. Спершу, вона сказала, що у неї такого немає, але коли я пообіцяла докупити до нього ще й новий барвистий наплічник – погодилася. Жінка урочисто зняла зі стіни свій власний календар й подарувала його мені. Хоча наплічника я, все ж таки, купила.

Календар повісила у себе над ліжком. Кожного вечора, відриваючи перед сном чергову сторінку, записувала на її зворотньому боці все, що трапилося зі мною цього дня, але рік, два, три тому. Далі десяти я не йшла. Не тому, що не пам'ятала – не хотіла. За тією межею починалося інше життя, яке я, здавалося, назавжди викреслила із своєї пам'яті. Це вже тільки тепер розумію, наскільки абсурдно заперечувати те, що трапилося одного дня, вже безвідносно скільки років тому. Воно постійно буде визначати тебе майбутнього, навіть коли ти сам цього не помічаєш.

Коли їхала сюди, добре знала, що буду сумувати, але що аж так?! Дивним виявилось те, що сумувала не за домом, не за близькими мені людьми чи коханими місцями – я сумувала за всім, що лежало поза межами цієї країни. Що мене у ній так дратувало? Абсолютна свобода – пий, скільки хочеш; кури, що хочеш; спи, з ким хочеш і як хочеш, – чи незашторені вікна, коли всі готові виставити на показ приватне життя? Погляд, який постійно впирався в горизонт, злітаючи понад абсолютно рівною поверхнею землі, а поодинокі шпилі костелів та крила вітряків ще більше підкреслювали цю пуританську рівність? Усе було таке делікатно мізерне й витончене, що складалося враження, ніби й твій дух дрібніє, підлаштовуючись під довколишній світ. Часами видавалася собі незграбним велетнем, якому достатньо одного необережного руху, щоб потрошити усе довкола.

Часто ходила на пристань дивитися, як відпливають кораблі. Закривала очі, чула шелест вітрил й швидше за них летіла понад різьблені хвилі до порога свого дому. Усміхалася сама до себе – було б цікаво потрапити до Львова на кораблі. Поверталася у порожнє помешкання і знала, що не буде ні листів, ні дзвінків, адже друзі не мали достатньо часу, щоб писати листи й достатньо грошей, щоб дзвонити до Голандії. Я їх розуміла, то робила це все сама. Але так вперто чекала одного дзвінка...

Десь через місяць мого перебування в Голандії (якраз на день Всіх Святих), попиваючи пиво в якомусь Богом забутому ірландському пивбарі, не без задоволення, порпаючись у власній депресії, зрозуміла, що далі так не можна. Якщо я й далі буду так вперто й самовіддано падати на дно власного безсилля що-небудь змінити, то швидше всього поїду мозгами, й архидосконало змарную усі дев'ять місяців свого життя.

Проводити вільний час із співробітниками мені не хотілося, достатнього того, що вони маячать у мене перед очима по вісім годин кожного дня. Поза тим хотілося поспілкуватися з кимось, хто знає мене трохи більше, ніж місяць. І власне це виявилось найскладнішим.

Спершу подзвонила Гельзі в Гаагу. Гельга займалася міжнародними урядовими програмами і кілька років тому, якийсь час, мешкала в Києві. Тоді ми й заприятелювали й намагалися по змозі підтримувати наші стосунки. Замість Гельги відповів автовідповідач. Він ввічливо попросив перетелефонувати на Різдво, коли господиня повернеться зі Штатів.

Потім згадала про свого старого львівського приятеля Маркіяна, який навчався у Роттердамській Академії Мистецтв. Та одразу ж пригадала, що цього року Маркіян поміняв свою адресу, а нову не встиг подати до мого від'їзду. Отже, і він відпав.

Ще я мала знайомих в Алькмарі – Лиду та Норберта. Виявилось, що тиждень тому у них народилася дитина – було не до мене. Залишалися тільки Лукас та Ян, але ні одного, ні другого я, взагалі, не хотіла бачити.

Минув тиждень. У листопаді почалася північна ніч, і на вулиці були постійні сутінки. тепер я не швендяла містом, а цілими вечорами просиджувала перед телефоном з книжкою

на колінах. Далі вперто чекала одного дзвінка. Чомусь не вірила, що наш розрив перед моїм від'їздом міг бути остаточним. І це була ще одна реальність з якою ніяк не хотіла миритися.

До відривного календаря купила сім кольорових горнят, що мали символізувати кожен день тижня, із фанатичною пунктуальністю виробила ритуал пиття кави чи чаю кожного дня з іншого горняти. Щовечора я старанно мила й витирала сьогоднішнє горня, ховала його до шафчини, а на стіл ставила завтрашнє. Скоро я перестала розрізняти дні тижня за календарем, а робила це виключно за кольорами: фіолетове, червоне, зелене, помаранчеве, біле, синє, яскраво жовте. Таке перетворення часу на певну ознаку шалено мене розважило. До горнят докупила тарілки, склянки, салфетки і навіть фрукти теж намагалася добрати наближеного кольору. Проблема була тільки з п'ятницею, бо знайти білі фрукти було досить складно, й умовно заміняла їх білим виноградом.

За тиждень після дня Всіх Святих нам виплатили зарплату. Це була значна сума й спершу вирішила відкласти її для подальшого життя в Україні. Та потім, прикинувши, що для цього в мене буде ще вісім місяців, вирішила зробити дещо інше. Я купила собі машину. Стареньке потріпане "Чінквіченто" ідіотсько салатого кольору (воно виявилось найдешевшим). Вирішила трохи подорожувати у вільний час і, хоча б таким чином, збороти свою депресію та добути у цій вишуканій холодній країні.

Дивно вився цей ланцюг до дому. Які несподівані речі доводилося мені здійснювати, щоб знову повернутися туди, звідки одного разу вийшла раз і назавжди. Тоді ще не знала, що немає нічого страшнішого, ніж дорога від чогось й до нічого. Не розуміла й не хотіла розуміти, як це важливо мати до чого повертатися і не тільки у просторі, а й у часі. Це неправда, що ми народжуємося з корінням — воно може з'явитися тільки згодом, і то за умови, якщо твоє серце й розум спроможні досягнути справжню сутність доріг, що ними водило тебе життя.

Машина виявилася справжнім порятунком. У кінці листопада країна почала готуватися до Різдва. Та чим сильніше спалахували барвисті ліхтарики, тим різкіше підкреслювали вони темряву й холод полярної ночі. Стан отупіння поволі минув, залишилися якась незрозуміла апатія

та відчуття внутрішньої порожнечі. Цю холодну пустку заповнювала дорогами. Найнестерпнішими були ті хвилини, коли виходила з роботи й до моменту, коли йшла з дому на роботу. Не могла заповнити цю порожнечу якимось корисним заняттям, бо ніщо не рятувало руху думок у строго визначеному напрямі.

Вечірні дороги вимагали постійної уваги, і я, на щастя, не мала можливості тоді думати. За дня об'їздила околиці, а вночі — возилася Амстердамом. Мені подобалося миготіння пейзажів й вогнів за шибками мого "Росінанта" (так називала свою машину). Ці видива напрочуд заспокоювали й, буквально, загіпнотизували мою свідомість. І що з того, що поруч були музей Ван Гога і Рембрандта, салон Мадам Тюссо й королівська філармонія, червоний квартал й квартал торговців маріуаною (та дечим сильнішим), що з того, що були канали, ліхтарі, театри і навіть свідомість того, що це все може бути востаннє в твоєму житті... Господи, ну нашо мені ці славетні мальовані "соняшники", коли готова півсвіту віддати за ті, справжні й теплі у себе в дома!

Починала розуміти, чим мене дратує ця країна — відсутністю сонця, що пригнічувала серце й заморожувала будь-які бажання та пристрасті. Насправді, ці люди Півночі були строгі й мужні не тому, що сильні духом, а тому, що не знали пристрастей спроможних спокусити дух. І що їм до якихось пісень "прекрасного Сіда", коли суворий Зігфрід спуститься у кам'яну печеру, шукати холодних скарбів Нібелунгів...

Двадцять другого листопада я здалася. Сьогодні був його день народження, і це виявилось достатньою причиною, щоб подзвонити першій. До телефону довго ніхто не підходив, але я добре знала, що він там є.

— Привіт. Це я. Вітаю.

Мовчанка.

— Ти чуєш мене? Я вітаю тебе з днем народження.

— І що ти мені бажаєш?

— А що ти хочеш?

— Я вже говорив про це перед твоїм від'їздом.

— Але ж це безглуздо! Я не можу залишити роботу тільки тому, щоб варити тобі їсти й виховувати твоїх дітей.

— До речі, це були б і твої діти.

— Вибач, все одно не можу. Ця робота надто багато значить для мене.

— Більше, ніж я?

— Господи, для чого ці порівняння! У тебе феноменальна здатність робити неправильні висновки.

— А в тебе феноменальна звичка робити тільки те, що ти хочеш.

— Зрозуміло. Всього найкращого.

Телефонний апарат з тріском відлетів у протилежний кутку кімнати. Коли це скінчиться? Чому він не хоче зрозуміти, наскільки мені потрібна ця робота? І чому це я повинна завжди поступатися? Досить! Маю цього досить! Він хотів, щоб я вибирала — і я вибрала. Завтра ж подзвоню до Варшави й підтверджу свою згоду працювати над новим проектом! Несподівано пригадала, що ще так недавно ради нього залишила свій дім, рідне місто, дорогих друзів і скривдила іншого. Сумно...

Тої ночі випав сніг. Оскільки була субота, вихідний, встала досить пізно. Відсунула штору (так і не змогла призвичаїтися до життя з відкритими вікнами) й побачила, що все довкола просвітліло. Навіть білі човники в каналах від снігу стали абсолютно чистими. Світило сонце. Радісно підставляла спрагле обличчя під сонячне світло, задоволено мружачись й муркочачи мов кошени. Дивно, але це несподіване тепло справило не мене ефект холодного душу. Вчорашня розмова видалася такою далекою й непотрібною, що тепер сама собі дивувалася — для чого я взагалі йому дзвонила? Пробувала пригадати його голос, натомість почувалися світлі звуки “Грудня” з “Чотирьох пір року” Антоніо Вівальді. Мені видалося, що ця музика непомітно змиває з моєї пам'яті увесь дріб'язок та непотріб минулого. І вперше, у теплі цього несподіваного сонця, моє буття у цій досі нелюбій країні видалося вже не таким й нестерпним. Здавалося, що вчорашня розмова нарешті прорвала ту рану, що так довго нагнівала взаємними образами та болем. Я почала виздоровлювати. У мене знову з'явилися бажання.

Пригадала, що з двох попередніх приїздів у мене залишилася одна незавершена справа. Взяла фотоапарат, заправила його новою плівкою і вже за пів години Амстердам залишився у мене за плечима.

Я приїхала на пристань стародавнього містечка Горн. Кишенькові канали витягувалися у таку ж кишенькову затоку. Кам'яні сходи, кам'яний мур, дерев'яний причал... Тут нічого

не змінилося від часу моїх останніх відвідин. І ті ж бронзові діти, що давним-давно видерлися на невеликий підмурівок та так й застигли з поглядом у вічність, нетерпляче зустрічали прадавні каравели, фрегати та поодинокі човни. Закривала очі й виразно чула шелест невидимих вітрильників по невагомим летючих хвилях.

Це вже вчетверте приїжджала на цю пристань. Кожного разу хотіла сфотографувати її, проте шоразу щось заважало мені це зробити — то фотоапарат забула, то батарейки не спрацювали, а одного разу була така жахлива злива, що я навіть не наважилася вийти з машини і підійти до причалу. Цього ж разу вирішила, щоб не сталося, зробити ці світлини. Знала, що потім не матиму спокою, аж поки знову доля чи провидіння не заведуть мене у цю чужу красиву землю. Тому усі кадри випустила тут, на кишенькову пристань, кишенькові канали і бронзових дітей, яким сто років байдуже до моєї присутності й моїх світлин.

Можна було повертатися, але неймовірна спокуса ще раз пройтися вуличками цього майже казкового містечка, потягнула мене у зовсім протилежний бік від машини.

Я йшла на площу Френсіса Дрейка, легендарного пірата-мореплавця, майже злочинця і майже лицаря, прямувала до дому з однорогом. Одноріг стояв на фасаді середньовічного будинку, якраз там, де в позосталій Європі ставлять фігурки Богоматері та інших Святих.

У будинку з однорогом була кав'ярня “сотні кав” (так називала її я). Там, на ваших очах, з найвідбірніших й ретельно просмажених кавових зерняток, завжди усміхнена мадам готувала божественний напій із будь-якого куточка земної кулі. Це було чи не єдине місце в Голандії за яким постійно скучала, і до якого завжди хотіла повернутися.

Зручно вмостившись за дерев'яним столиком край велетенського вікна, попивала свою улюблену каву, спостерігаючи за людьми на вулиці. Кава була класичною — з віскі, хоча я, особисто, завжди воліла з ромом, потім не так боліла голова і був дещо інший, специфічний присмак далеких тростинових полів. Але тут подавали ірландську каву виключно з ірландським віскі, а на “блюзнірство” з кубинським ромом не годилася навіть усміхнена мадам.

Раптом на мій столик з гуркотом впала газета “Politick” та останній номер “Playboy”, а ще за секунду надо мною

нависла горда й величава постать Яна із дещо здивованою, та все ж самозадоволеною посмішкою. Господи, я ж зовсім забула, що можу зустріти їх тут з Лукасом. Ян всівся за мій столик, продовжуючи щиро посміхатися:

– Привіт, Александра, оце сюрприз!

Він й надалі називав мене найненависнішою для мене формою мого імені.

– Привіт. Скільки можна повторювати – я не Александра!

– Гарзд, Алекс, хай буде. Але чому ти постійно нервуєшся?

– Не постійно, а тільки коли бачу тебе.

– Значить ти мене любиш.

Я одверто й зневажливо скривилася.

– У тебе неправильна уява про почуття. А поза тим, хіба я схожа на самогубцю?

Ян заспокоїв мене тоном спеціаліста:

– Справжні самогубці ніколи не схожі на самих себе...

– Як і справжні вар'яти... – поспішила закінчити янову фразу.

Ян не образився. Зрештою, він ніколи на мене не ображався. Це я пам'ятала добре. Ввічливо посміхнувшись на моє доповнення, він перейшов до суті.

– Ти давно в Горні?

– Ні, сьогодні приїхала.

– А де зупинилася?

– В Амстердамі.

Ян здивовано звів брови.

– У кого?

– Ні в кого. Знімаю квартиру.

– Коли ти встигла?

– Я вже два місяці в Голандії.

Після цієї фрази Ян замовк. Я також мовчала, спокійно попиваючи свою ірландську каву. Погортавши газету й журнал, Ян втупився у мене своїми великими блакитними очима:

– Чому ти мені не подзвонила?

Посміхнулася. З ним я могла дозволити собі таку розкіш, як бути щирою.

– Я не хотіла бачити ні тебе, ні Лукаса.

Ян знову був змушений деякий час подумати.

– Ну, Лукаса я ще розумію, але чому мене? Невже ти справді віриш, що я мав відношення до тієї авантюри?

Тепер прийшла моя черга дивуватися:

– Яне, мені видається, що та авантюра була розрахована на дуже потужне почуття гумору, властиве виключно тобі.

Він сумно здвигнув плечима.

– Добре, здаюся. Але я хотів якнайкраще. До речі, ти одержала мою новорічну поштівку?

– Так одержала.

– І не відписала.

– Це було б занадто! Навіть не збиралася.

Ян досвідчено похитав головою.

– Я знав, що ти не відпишеш.

– Тоді чому посилав.

– Я, здається, за тобою скучив.

Після цієї заяви я мало не вдавилася кавою. Як видно, почуття гумору й надалі не зраджувало коханого Яна. Вплутати мене в таку ідіотську історію, а потім ще й скучати (!?) та його чомусь вразила така моя реакція. Мабуть, збирався сказати щось різкого, та передумав. Натомість сказав зовсім інше:

– Я нарешті збудував й облаштував свій новий дім.

Пригадуєш, я розповідав тобі про нього, коли ми познайомилися. Хочеш покажу?

Я заперечно похитала головою.

– Ні, Яне, мені пора.

З цими словами я встала з-за столика. Ян також встав.

– Де тебе можна знайти?

– В Амстердамі, – посміхнулася я.

– Амстердам великий.

– Можеш виключити “Червоний квартал” та зоопарк, а там – дивись і пощастить.

Я пішла. Залишила Яна, ірландську каву, будинок з одногомом, Горн. А ще мала надію, що ми більше ніколи не побачимося.

З того часу минуло кілька тижнів. Виробила собі чіткий ритм життя, і це допомагало виживати. Сині дні змінювалися зеленими, зелені – жовтими, жовті – білими. Знову приходили сині. Кілька разів намагалася додзвонитися до Гельги, але постійно натрапляла на автовідповідач.

Мені не дзвонили. Зате я подзвонила до Варшави й дала згоду на співпрацю. Навіщо повертатися туди, де тебе

ніхто не чекає? Поволі звикала не думати про те, про що не варто. Хоча інколи лапала себе на думці, що думаю про дім Яна. Цікаво, який він у нього? З пам'яті мимоволі виникав зовсім інший, — великий та просторий, з широкими дерев'яними сходами, запахом старовинних меблів, відблисками від дещо тьмяних від часу картин, що падали на корінці книг у дорогих палітурках... У тому домі я провела найпрекрасніші двадцять п'ять років свого життя. А потім нічого не стало... Гнала від себе спогади, слухала Джімі Гендрікса й кожного дня ставила у вазу свіжі квіти. Хай будуть, в дома я вже цього, мабуть, не зможу собі дозволити.

У переддень католицького Різдва на роботі влаштували вечірку. Я не хотіла на ній залишатися, але довелось зважити на прохання шефа. Почувалася якось напрочуд чужою серед цих чужих людей і на чужому святі. Поза тим, вчора була річниця нашого знайомства, а дзвінка з Києва так і не дочекалася. Значить справді — кінець.

Багато їли. Багато говорили. Ще більше пили. Десь через дві години відчула, що починає боліти голова. Ні, пора забиратися. Доведеться взяти таксі, а машину залишити на паркінгу. Швидше до хати, гаряча ванна і свіжа постіль — що ще потрібно для відчуття повного блаженства? Та зранку, мабуть, болітиме голова. Хороше ж почнеться у мене цей новий католицький рік. Нічого, заспокоювала сама себе, православний зустрінемо пристойніше, якщо взагалі буде бажання зустрічати.

Несподівано мене покликали. Вийшла у коридор і, на превелике здивування, побачила як завжди сяючого Яна.

— Що ти тут робиш?

— Приїхав за тобою.

— Для чого?

Але він не відповів на це запитання. Невідомо звідки у нього з'явилася моє пальто, у яке, незважаючи на мою спробу опору, швидко мене впакував. Це мені не сподобалося.

— Яне, що це означає?

Та Ян далі тільки посміхався, щиро демонструючи оточуючим свої міцні білі зуби:

— Алекс, ти мене дивуєш. Сьогодні ж переддень Різдва.

Я не хочу, що ти справляла його сама.

— А ти впевнений, що я хочу справляти його з тобою? І чи взагалі, я хочу його справляти?

Але це також ніяк не вплинуло на Янові наміри.

— Звичайно, що не впевнений. Та, все ж таки, маю надію вмовити тебе. Слухай, може пора зав'язувати з цими самотніми святами?

Тепер прийшла моя черга іронічно посміхатися.

— Цікаво, кого з нас це більше стосується?

Ян відповів мені тон в тон:

— Обидвох, любя, обидвох.

Я на якусь хвилю задумалася — а й справді, що мені втрачати? Ще один самотній вечір непотрібності, якого вже не порятують ніякі кольори? Чи ще одну ілюзію несподіваного дзвінка? А можливо, ще один напівпритомний ранок, коли сонячне проміння настільки кволе, що неспроможне розбудити ані найменшої надії в спорожнілому серці?.. Глянула на Яна. Його традиційна посмішка десь непомітно зникла, і він спокійно чекав мого остаточного рішення. А й справді — що мені втрачати?

— Гарзд, поїхали. Заодно подивимося твій дім. Кажуть це добра прикмета — якщо зустріти Різдво в новому домі, то й життя почнеться нове.

Ян посміхнувся.

Дорога плавно розмотувалася, час від часу мінячись під барвистими придорожніми ліхтарями. Ян був дуже добрим водієм, і складалося враження, що машина буквально пливе у нічному просторі. В салоні звучала тиха музика, і я відчула, що мене заколисує.

Пригадалася зовсім інша дорога — крута й серпантиниста. Вона виводила на Яблунівський перевал. Пригадався зовсім інший ранок. Сонце не встало, але туман вже плавно піднявся над горами, що парували. Звідси гірське повітря мало дещо сивуватий відтінок. Стою над самим краєм урвища, мерзлякувато кутаючись у довгу гуцульську верету. Там, під ногами, лежать вершечки смерек, через які легко перескакуюю поглядом і впираюся в іншу вершину, мабуть, також перевал. Ранішню тишу порушує лишень уривчастий та надривний крик беркута, який високо вгорі описує чіткі кола над тільки йому баченою жертвою. На якусь мить здалося, що ці кола призначені для мене. Та ось птах застиг, склав крила й каменем полетів у низ. Потім знову піднявся, вже з чимось у кігтях, й за хвилину зник з моїх очей за онтим перевалом. Починало підніматися сонце.

Ще довго стояла над урвищем, спостерігаючи за пробудженням гір. Тоді чомусь сказала собі: запам'ятай цю мить раз і на завжди, колись ти обов'язково її пригадаєш. І ось, через стільки років та ще більше кілометрів, цей спогад наздогнав мене у чужій далекій землі, на чужому Різдві.

Відкрила очі й поглянула у вікно. Ми проїжджали повз якийсь бар.

— Зупинися, — попросила Яна, — я хочу випити.

Він здивовано звів брови.

— Чому тут? Вип'ємо вдома.

— Ні, я хочу зараз.

Ян, який за довший час нашого спілкування, вже дещо призвичаївся до моїх сюрпризів, мовчки зупинився.

— Там, мабуть, вже закрито.

— Нічого, трохи погримаємо.

Ян скептично похитав головою.

— Нас пошлють.

— От тоді й поїдемо.

З цими словами я рішуче відщипнула ремінь безпеки й вилізла з машини. Янові не залишалося нічого іншого, як зробити те ж саме.

Бар справді вже зачинявся, але нам ще дозволили перехилити по склянці чого-небудь. Властиво, дозвіл стосувався виключно мене, бо Янові, як водієві, перехилити було не бажано.

— Одне подвійне. — Замовила я, що означало подвійну порцію віскі в одну склянку.

Ян запитально глянув на мене:

— А не забагато? Ти вже сьогодні пила.

— Ні, я вже протверезіла. — І, не приймаючи жодних заперечень, попрямувала до найближчого столика.

Зручно вместилися у масивне дубове крісло й стала чекати своє замовлення. У барі було порожньо. Він виявився традиційною європейською забігайлівкою. Звичні дерев'яні столи та крісла, така ж стійка за якою на невеликих підвішених полицях хизувалися найхімерніші бутлі з найрізноманітнішими напоями. Дерев'яна підлога, посередині більярдний зелений стіл і тьмяне світло, щоб не так були помітні п'яні обличчя відвідувачів. А пити у цій країні полюбляли.

Ян приніс віскі. Я почала поволі цідити свій напій,

повністю зосередившись на склянці. Мимоволі глянула на мовчазного Яна й спиталася:

— Яне, чому ти не говориш українською?

Ян не особливо здивувався, але цілком логічно перепитався:

— Для чого?

Безпорадно повела плечима.

— Не знаю, можливо тоді я б змогла закохатися у тебе й залишитися тут.

Ян докірливо подивився на мене.

— Алекс, давай без драматизму. Зрештою, для цього ти достатньо володієш англійською.

— Ні, не достатньо. Бо, як каже моя кохана сестра, тільки рідною мовою ми можемо по-справжньому любити й ненавидіти.

На це Ян тільки посміхнувся.

— Що ж, лишається порадіти тому, що останнє мені не грозить.

Та я пропустила повз вуха це зауваження, продовжуючи серію риторичних запитань.

— Ти давно в Голандії?

— Чому ти питаєшся? — відповів запитанням на запитання Ян.

— Хочу знати, чи ти не сумуєш за Данією?

— А чому мені за нею сумувати? Все, що мені потрібно, я маю тут.

— А люди?

— Що люди? Ти маєш на увазі кохання?

— Необов'язково. Люди, які тобі близькі.

— Близькі люди... — Ян на якусь хвилину задумався, — Хіба може бути хтось тобі ближчий, ніж ти сам?

— Зрозуміло. Поїхали.

Я одним ковтком допила своє віскі, і ми вернулися до машини. Помітила, що на дворі значно похолоднішало. Ян дістав з багажника великий індійський плед й дбайливо загорнув мої ноги.

Вже коли під'їжджала до його дому, він мене попередив:

— У мене гості.

Здивовано подивилася на Яна:

— Чому ти відразу не сказав, ми б не затримувалися у барі?

Натомість на обличчі Яна знову з'явилася задоволена посмішка.

— Я не хотів сперечатися.

— Яне, з тобою не цікаво!

Він обурено підняв до неба руки.

— Не розумію! Коли я годжуся з тобою, ти кажеш, що нецікаво. Коли ж сперечаюся — то я вже нестерпний. Ти хоч сама знаєш, що хочеш?

Мені стало його шкода. Здається я його, справді дістала.

Тому подалася вперед і ніжно поцілувала його у щоку.

— Ні, любий Яне, не знаю. Я тільки знаю, що ти чудовий друг.

На це він тільки ніяково відбуркнувся:

— Для цього не потрібно багато розуму. — І швидко виліз з машини.

Я розсміялася. Було щось кумедного у цій майже панічній втечі завжди самозадоволеного синьоокого велетня.

Хата й справді була вщент заповнена гостями. Я нарешті мала змогу побачити Ліду та Норберта. Був також і Річард, запеклий яхтсмен і власник невеликої крамнички із спорядженням для яхт. Були й брат Яна, Вілард, з дружиною Мартою, котрі по пів року мешкали то в Копенгагені, то в Амстердамі (хоча тоді мені чомусь видавалося, що вони повинні бути у Копенгагені). Був і "коханий" Лукас з якоюсь, незнайомою мені, дівчиною, судячи з того, що вона говорила англійською, здогадалася, що вона також іноземка.

Товариство не особливо здивувалося моїй появі, мабуть, Ян або Ліда встигли попередити. Не дивлячись на усі перепетії минулих разів, відчула, що вони таки раді мене бачити. У той момент я навіть відчула вдячність Янові, що майже силоміць забрав мене від мовчазного телефону та самотніх стін і привіз сюди, хоч і на чуже свято, але поміж живих людей.

Це молодіжне католицьке Різдво аж ніяк не скидалося на поважну православну Святу Вечерю. "Шведський стіл" був щедро заставлений салатами, рибою, солодощами та напоями, здебільшого пивом й віскі. Всі дружно розповідали веселі історії, колядували, згадували минуле й будували сміливі плани на майбутнє, танцювали та активно пиячили. З часом мій ніс вловив ледь відчутний запах маріхуани, — отже, свято в розпалі. Почула як з кухні Ян торохтить

посудом. Вирішила піти й подивитися чи ще можна чимось йому допомогти.

Допомога виявилася чисто символічною, бо каву готувала машина, а інша машина вже помила й висушила горнята. Посеред кухні стояв Ян із виглядом полководця наглядав за цими німими механічними рабами. Стала поруч.

— Це перше свято в твоєму домі?

Ян згідно кивнув головою.

— Новосілля вже було?

— Ні, я все справляю сьогодні.

Я дещо винувато здвинула плечима.

— А я навіть без подарунка.

Яна це видно мало хвилювало. Він урочисто вручив мені піднос на який почав виставляти поки що порожні горнята.

— Дурниці! Я взагалі не вірив, що ти погодишся поїхати.

Заперечила.

— Ні, дуже добре, що ти мене забрав. Я б знову витрачала час на невідомо що.

Ян, не перериваючи нашої розмови, забрав у мене повний горнят піднос, поставив його на стіл й почав розливати каву:

— Наприклад? Чим би ти займалася?

Чомусь знову винувато повела плечима.

— Точно не знаю, але, мабуть, чекала б нереального дзвінка, дивилася телевизор, раптом щось покажуть із Східної Європи, гортала б якісь дамські журнали, а у найгіршому випадкові писала б неймовірно "розумну" статтю про "трансцендентальність східних літератур" або щось у цьому дусі.

Ян скрушно похитав головою.

— Знаєш, Алекс, у мене є підозра, що ти свідомо марнуєш своє життя. Я з радістю звернуся до тебе за консультацією, якщо у мене виникне схожа потреба.

Я в'їдливо посміхнулася.

— Так, звичайно. Я навіть зможу зробити це для тебе за зниженими тарифами. До речі, що це за дівчина з Лукасом? Анна, здається?

Ян також в'їдливо посміхнувся.

— Ревнуєш?

— Аякже! Наскільки можу здогадуватися, це твоя нова жертва.

– Ну, чому відразу жертва? Так, я маю намір оженити Лукаса, і вона, видається, не проти, – а потім додав, – На відміну від декого.

Добре знаючи, що він має на увазі, останню фразу пропустила повз вуха. Натомість поцікавилася іншим:

– А чому ти сам не хочеш одружитися?

Ян цілком переконливо відповів:

– Бо не хочу.

– А Лукас хоче? – Продовжувала свій допит.

Ян почав дратуватися. Так часом дратуються люди, коли інші, на їхню думку, не хочуть розуміти цілком очевидних речей.

– Лукасу потрібна дитина. Він вже замахав мене із своїми проблемами! Хай морочить голову жінці.

Що не кажи, а аргументи доволі переконуючі. Але тепер мене цікавило інше:

– Слухай, а чому ти шукаєш йому жінку виключно серед іноземок?

Ян на якусь мить перестав розливати каву.

– Не іноземку, а дівчину із так званого “соцтабору”, – після цього він знову взявся за каву.

Така заява виявилася для мене цілковитою несподіванкою. Здається, я чогось не розумію. Про що відразу й запитала:

– Але чому?

Ян нарешті закінчив з кавою, тому повністю міг посвятитися відповіді на моє запитання.

– Тому що жодна голандка не захоче з ним няньчитися, в цьому я більше, ніж переконаний, а для тих дівчат – це можливість вирватися, як вони самі кажуть, із потворної дійсності.

Я відчула як у мене сіпнулася права брова (знову кляті нерви!).

– Яне, а ти не думаєш, що це дещо цинічно.

Ян здивовано подивився на мене.

– По-перше, це не моя думка, а їхня. А по-друге, якщо називати реальний погляд на речі цинізмом, то так.

Мені здалося, що я зараз заплачу. Ян також відчув, що перебрав, тому спробував обняти мене за плечі й заспокоїти, але я вирвалася. Ян знову спробував якось загладити свої слова:

– Алекс, не треба драматизувати. Ти не винувата, що ми так думаємо про вас. Боюся, що ти сама, тільки виняток, що підтверджує загальне правило. У кожному разі, я про тебе так не думаю.

– Дякую! – майже спокійно відповіла я, що прозвучало майже “а не пішов би ти...”

На якусь хвилю ми обидвоє замовкли. Потім Ян все ж таки взяв мене за плечі й подивився уважно в очі.

– Можна тебе щось запитатися?

Я мовчки кивнула.

– Це стосується нашої розмови у барі.

Нарешті до мене дійшло у чім справа. Спробувала відмахнутися:

– Яне, я пожартувала.

Та він не погодився, або ж не хотів погодитися.

– Ні, ти не жартувала. Та справа в іншому. Мене цікавить сама природа твого запитання. Чого ти насправді шукаєш – причини, щоб залишитися, чи причини, щоб не вертатися?

– А це має якесь значення?

– Так.

– Тоді, не знаю.

Ян відпустив мене. Мовчки взяв піднос і вже при виході з кухні додав:

– Я тебе дуже прошу, коли будеш знати то обов’язково дай мені відповідь.

Та я нічого йому не пообіцяла, й за кілька хвилин також пішла до гостей.

Забава йшла повним ходом. Річард веселив товариство, розповідаючи, як його яхта наскочила на міліну поблизу пустельного норманського берега. Найближчим і до того ж єдиним населеним пунктом виявився чоловічий монастир. Під час аварії його добряче потовкло, тому й був змушений майже два тижні відлежуватися у монастирі, де йому намагалися вилікувати не тільки тіло, а й душу. Ян пригощав усіх кавою.

Я взяла свої горнятко й зручно вместилися у велике смугасте крісло поруч з каміном. Поволі пила каву та спостерігала за танцюючими під доволі відому музику старого негритянського блюзу, Лукаса та Анну. Все ж таки, цікаво – що насправді штовхнуло її в обійми Лукаса? Анна не була

схожою на тих, хто за будь-яку ціну прагне ілюзії “світу коли та кемел”. Вона, швидше, скидалася на жінку, котра намагається втекти сама від себе. Тільки що це міняє у ситуації Лукаса? Не він, так якийсь інший... Для Анни всі вони будуть тільки можливим засобом реалізації певних мрій чи ілюзій. На якусь хвилю мені стало його шкода. Але потім задумалася — хіба сам Лукас цього не розуміє? І який він насправді цей самовпевнений та самозакоханий, багатий Лукас? Зараз він виглядає цілком щасливо, але ж він розуміє! Не може не розуміти... Невже він дійсно настільки себе не любить, що щасливий бодай від такої можливості, бути хоч якимось чином комусь потрібним? Ні це не діло, подумала я. Та потім стрічна думка збила попередню — а ти хіба не краща? Мимоволі перевела погляд на Яна.

Він був майже у протилежному від мене кутку кімнати.

Він сперся на підвіконник й самотньо поглинав своє пиво. Час від часу він мило посміхався своїм гостям, ніби намагаючись впевнити їх, що з ним все гаразд. Виходило майже переконливо. На тлі галасливого товариства його самотність якось дивно виділялася на чорному нічному вікні та білому кутастому підвіконнику. Подумала, йому, мабуть, також хочеться бути комусь потрібним, та однак він не робить того, що робить Лукас. Дивно, скільки знаю Яна, знаю виключного його самотнього. Наскільки мені було відомо, за весь час його перебування в Голандії у нього ніколи не було серйозних стосунків з якоюсь жінкою та й на збоченця теж не тягнув. Тоді для чого було будувати цей велетенський дім?.. Несподівано наші погляди зустрілися. Ян посміхнувся мені й показав очима на Лукаса та Анну. Вони цілувалися. Нічого не розумію. Знову зосередилася на своїй каві. Раптом почула над собою голос Анни:

— Можна біля тебе?

Підняла голову. Анна стояла надо мною й довірливо посміхалася. Посміхнулася їй у відповідь та звільнила одне з широких билець крісла. Анна зручно вместилися поруч.

— Ти говориш польською?

Я згідно кивнула головою:

— Якщо не зважати на деякі фонетичні пасажі, то так.

Несподівано у її голосі почулися якісь благальні нотки.

— Поговори зі мною будь-ласка, я вже тут півроку і майже не чула рідної мови.

Зрозуміти Анну було не важко. Принаймні те, що вона відчуває. Посміхнулася й взяла її за руку й перейшла на польську:

— З Різдом тебе, Анно. Хай цей рік буде для тебе щасливим.

Вона нічого не сказала, тільки вибачливо хитнула головою. Я далі продовжувала польською:

— Ти звідки?

— З Кракова.

— Матір Божа! Це майже біля мого дому.

Анна здивовано поглянула на мене.

— Але ж ти з Києва.

Відпустила її руку.

— Якого Києва! Я народилася за сто кілометрів від польського кордону. Потім жила у Львові. А згодом, усе кинула й невідомо чого подалася до Києва.

Анна не переставала дивуватися.

— Як невідомо чого? Мусіла ж бути хоч якась причина.

Не знала, що на це відповісти. Звичайно, причина була, навіть дві. По-перше, я хотіла щось змінити в своєму житті, і не вигадала нічого кращого, як поїхати геть зі Львова (це вже тільки тепер я здогадувалася, що від себе не втікнеш). Але була й друга причина, яку я втратила (тобто, якого втратила) кілька місяців тому, бо, як виявляється, не здатна повністю перекреслити саму себе. Але й так багато перекреслила, зупинившись лише перед тією межею, за якою мав би бути кінець, але тоді виявилася непотрібною. Та коли б перекреслила до кінця, то залишилося б ніщо. Цікаво, хто потребує порожнечу?

Анна, не дочекавшись відповіді, запиталася про зовсім інше:

— Чому ти не захотіла одружитися з Лукасом?

Це запитання заскочило мене так несподівано, що аж здригнулася. Та Анна вперто продовжувала свій допит. Гірше того, вона могла робити це відкрито, бо ніхто, окрім нас двох, не володів польською.

— Лукас сказав, що тобі більше подобався Ян. Це правда?

— Ян? — наче сама себе перепиталася. — Ні, справа не в Яні. Я не хотіла залишатися у цій країні.

Тоді Анна поставила ще більш цікаве питання:

— Але якщо тобі не подобається Голандія, чому ти постійно сюди повертаєшся? Чому не їдеш до хати?

Відповіла перше, що прийшло в голову:

— Я не повертаюся до хати, бо й там мені теж не особливо подобається.

Анна нічого не розуміла.

— Дивна ти жінка. Тобі не подобається тут, але й тобі не подобається там. Чи є хоч якийсь місце, до тебе подобається?

— Так, є. Мені дуже подобаються гори, але, сама розумієш, із специфікою моєї роботи я не можу собі цього дозволити.

— То який сенс жити там, де тобі погано? Знати, що десь є місце, де тобі подобається, і тим часом вештатися невідомо де? Таке враження, наче ти поділена поміж двома світами!

— Можливо...

Я відчула, що мене загнали у глухий кут і якийсь розумове безсилля несподівано паралізувало мою здатність мислити логічно. Розгублено озирнулася довкола. Мабуть, це помітив Ян, бо якось відразу підійшов до нас, і забрав мене до танцю.

— Що трапилося? — тихо спитався Ян.

Я подивилася йому в очі й сумно посміхнулася.

— Нічого особливого. Анна захотіла, щоб я відповіла на питання, відповідь на яке шукаю вже не один десяток років.

— І як? Ти відповіла?

— Яне, хіба я схожа на того, кого раптово осінило прозріння?..

Після танцю сказала Янові, що втомлена і хочу спати. Зрештою, так воно і було. Він запропонував мені на вибір кілька кімнат, та я вибрала горішню з великим вікном у стелі. Ян по-змовницьки посміхнувся й сказав, що зранку у цій кімнаті мене чекає сюрприз. Це вже мене мало обходило, бо дуже швидко провалилася у міцний сон.

Зранку мене збудив стук у двері:

— Алекс, вставай. Сніданок за пів години.

Боже, як добре, подумалося мені — сніданок, який готуєш не ти. Блаженно потягнулася у ліжку:

— Котра година?

— Подивися на стелю, — долетів зі сходів голос Яна.

Здивовано підняла голову і побачила, що на великому вікні в стелі був розміщений сонячний годинник. Фантастика! І абсолютно у стилі Яна. Низьке зимове сонце показувало

вже чверть на одинадцяті. У мене було ще півгодини. Вирішила розтягнути задоволення і трохи поніжитися у ліжку.

В голову мимоволі лізли спогади вчорашнього вечора. Чомусь постійно думками поверталася до Лукаса та Анни. Що ж насправді відбувається поміж ними? Внутрішній голос поставив відверте питання — для тебе це суттєво? Ні... Та слова Анни про “існування поміж двома світами” були не позбавлені певного сенсу. Хоча це й не було новиною для мене. Вже досить давно сама поставила собі цей діагноз. І не тільки поставила, а й змирилася з ним. Та зараз, цілком несподівано, стало важливим зовсім інше. До мене, здається, почали доходити причини цього дискомфортного стану.

Пригадався роман Т. Прохаська “Довкола озера”. Там я колись наштовхнулася на одну фразу: “а спосіб думати — це доля”. Тільки Тарас біолог, а я — історик. Для нього звичніше порпатися у людському свідомому й підсвідомому, ніж мені. Я можу розгрібати лише минуле. Вчора вперше змогла визначити, що лежить в основі мого способу думати, тобто в основі моєї долі — туга за минулим. Якась шалена, незрозуміла й невідворотна туга за тим, що минуло, так, наче майбутнього вже й немає. Дивно, моє майбутнє завжди якнайменше цікавило мене.

Нарешті зрозуміла (а може відчула), що людей можна поділити на дві категорії за способом мислення — прямолінійним та еліптичним. Одні живуть теперішнім і вже від нього відштовхується їхнє майбутнє. Інші ж, для того, щоб сконструювати хоч якийсь майбутнє, змушені ще раз і ще раз відійти назад, у минуле, наново його пережити, осмислити і вже з цього досвіду йти далі. Чим далі у минуле, тим більше — у майбутнє. Найгірше, що це минуле є генетичним й для того, щоб прожити завтра, потрібно заново пройти не тільки індивідуальне минуле, а минуле багатьох-багатьох поколінь, часом настільки далеких, що змушений вийти поза межі власного роду, етносу, континенту. Інколи це називають культурна пам'ять. Моя трагедія полягала у відчутті, що я знаходжуся поміж одними й другими, коли спосіб мислення ніяк не може співпасти з долею.

Стрілка на сонячному годинникові поволі посувалася вперед. Я ліниво виповзла з ліжка й сонно попленталася у душ. Відкрила воду. Закрила очі. Блаженна вода обтікала моє тіло, наче обнімала невидимими руками. Ці руки збігали

вниз, знову піднімалися вгору, пестили й водночас відганяли геть всі важкі думки й безглузді спогади.

Сніданок стояв на столі і день був просто прекрасним! Сонце заливало й наповнювало кухню тисячами звуків, які спроможне вловити тільки серце, бо для наших вух вони занадто чисті. Від цього відчуття хотілося співати. Впіймала себе на тому, що це вперше, за весь час перебування у цій країні, мені хочеться співати. На столі, поруч із сніданком, стояла ваза з розкішним букетом жовтих тюльпанів. Я не могла відірвати від них погляду – живі, жовто-гарячі тюльпани на Різдво! Хіба можна бажати чогось більшого?

– Христос народився! – привітався усміхнений Ян, – Хай цей рік буде найкращим з усіх, що ти прожила досі.

– Славити його!

Підійшла до Яна й міцно обняла його за шию:

– Дякую, любий Яне, дякую, що ти є і, що ти мій приятель. Вже тільки заради цього варто було повернутися у цю холодну країну.

Ян здивовано звів брови:

– Тобі тут холодно?

– Так. Досі мені було тут дуже холодно.

Ян підсунув мені крісло і ми сіли до столу. Ян розмірковував:

– Гадаю, справа не в країні. Це, мабуть, внутрішній холод. Так часто буває, коли відчуваєшся незатишно, чи коли не маєш чим, або ким, заповнити внутрішню порожнечу.

– Можливо. – погодилася я.

Ян продовжував:

– Вибач за одвертість, але найчастіше так відчуваєшся, коли сам нікого не любиш.

Розсміялася.

– Яне, я й не підозрювала, що ти такий чудовий психолог і затятий ідеаліст.

Ян також посміхнувся, але дещо стримано:

– Ще вчора ти називала мене циніком.

– Звичайно. Вчора ти говорив зовсім інші речі.

Ян заперечно похитав головою:

– Нічого подібного. Все залежить від індивідуальної інтерпретації, – і самовдоволено приступив до кави з крекерами.

Я також потягнулася до кави й вирішила перевести це все на жарт:

– Ач, який розумний, прямо таки Зігмунд Фрейд!

Ян відповів у тон:

– Стараємося. Ти ж любиш розумних чоловіків, хоча щодо Фрейда, то вже занадто.

– Гаразд, хай буде, – погодилася. – До речі, якщо ти такий розумний, то може даси мені відповідь на одне філософське запитання?

Ян скривився:

– Алекс, я б тобі дещо сказав про твою філософію, але ти образишся. До того ж, філософія у Різдвяний ранок, це вже попахує якимсь збоченням.

– Я не ображусь, кажи.

Ян відставив горняк з кавою й трохи подався вперед.

– Замість того, щоб займатися мертвими теоріями, ти б краще, звернула увагу на живу практику. Спробуй-но заповнити свою порожнечу дечим іншим, ніж філософською пусткою.

– Наприклад?

Ян стенив плечима.

– Не знаю. Зроби щось. Що-небудь реальне, щоб прив'язало тебе до реального життя.

– Збудувати дім? І дуже воно тобі допомогло?

– Алекс!

Обличчя Яна нервово сіпнулося, я, мабуть, зайшла задалеко.

– Вибач, я не хочу сваритися з тобою на Різдво. Я, взагалі, не хочу з тобою сваритися. Як ти гадаєш, що може одначати в людині відчуття туги?

Ян дещо заспокоївся.

– Мабуть, тільки те, що цій людині чогось бракує для відчуття щастя. А за чим ти тужиш?

– За минулим.

– За минулим, – здивовано перепитався Ян, – Тоді одне з двох: або воно було у тебе дуже гарним, або його, взагалі, не було.

– Та ні, було...

Ян уважно придивився до мене.

– Щось тут не те. А ти впевнена, що тужиш саме за минулим? Можливо ти тужиш за чимось цілком конкретним,

що колись мала, а тепер дуже бракує? – потім він ще трохи подумав і спитався, – Для тебе дуже важливо знати відповідь?

– Так. Поки я не одержу цієї відповіді, не зможу жити нормальним життям.

Ян тільки зітхнув.

– Що ж, можливо тобі поталанить. А можливо, все й не так трагічно. Давай я краще покажу тобі свій дім.

Посміхнулася.

– Давай. Я тільки що подумала, чи не замовити тобі проект на мій дім, якщо вирішу тут залишитися.

Несподівано Ян хитро схилив голову на бік і, мружачи одне око, заявив:

– Якщо ти вирішиш тут залишитися, то він у тебе вже буде.

– Чому? – здивувалася я.

– Бо ти не можеш жити нормально там, де у тебе немає дому. Чи не на цю відповідь ти чекала?

Однак це було надто просто, хоча й геніально. Дім?.. Про це я ще не думала.

Дім справді був чудовий. А може це мені так видалося. Він був зовсім не схожий на всі інші. Якимось дивним чином, Янові вдалося стилізувати його під традиційну середньоевропейську кам'яницю, однак враховуючи й умови тутешнього клімату. Одним словом, всередині при традиційно невисоких стелях й малих площах йому вдалося створити ілюзію максимального простору (до того ж вікна він завішав шторами). Зовні він скидався на невеличкий замок з гострими шпилями й подовгастими вікнами. Однак найбільше мене вразила кам'яна постать римського дволикого Януса з кам'яними тюльпанами на фронтоні будинку.

– Яне, чому саме він? – показала на постать Януса.

– Тебе це дивує?

– Дволикий Янус, втілення добра і зла, комедії і трагедії, початку й кінця...

– Так, – погодився Ян, – Саме так. Я хочу, щоб у цьому домі всього було достатньо. Хочу, щоб він мав долю схожу на людей. І щоб за багато років, коли вже не буде ні мене, ні найдальших моїх нащадків, люди переповідали історії та легенди пов'язані з цим домом.

– Це наче спроба опанувати вічність.

Ян посміхнувся.

– Бог з тобою, я ж не Фауст. Просто хочеться щось лишити по собі.

– Яне, а ти знаєш, що доля першого господаря часто стає долею його дому. І потім всі, хто живе у цьому домі, певним чином, повторюють її.

– Як?

– Дуже просто. Дім, де я жила з батьками, був збудований ще до війни одним поляком. Він був неодруженим і мав тільки одну служницю. Так сталося, що вона завагітніла від нього і, вже перед самою війною, вони залишили цей дім. Родила у Польщі. З того часу у цьому домі ніхто не народжувався, не одружувався і не помирав. Здавалося, що життя там застигло. Дивним було і те, що там не приживалися тварини, – пси швидко помирали, а коти з'являлися та зникали поза нашим бажанням. Тільки вужі та їжаки жили там постійно. Часом мені видавалося, що цей дім збудовано на якомусь дикому місці, наче люди насильно втрутилися на чужу територію. Я навіть думаю, що колись цей дім зникне, наче його ніколи й не було, і тільки вужі та їжаки й далі будуть змагатися за територію. Так, так, Яне. Мій батько помер не в тому домі, і хоронили його не звідтам. Коли ми його продали, моя сестра відразу одружилася...

– Тобто ти хочеш сказати, що у всіх мешканців мого дому буде така ж доля, як у мене?

– Так.

Ян скривився.

– Ні, мені це не подобається. Це занадто велика відповідальність.

На це я тільки здвинула плечима.

– Це моя теорія. Можливо воно і не так.

На цьому наша розмова припинилася і ми продовжили оглядини будинку.

Задні двері виводили з кухні у сад. Зрозуміло, що садом цей клапоть землі можна було назвати тільки умовно. Невеличка площа, десь 3x4 м², обгороджена високим парканом. навпроти вона впиралася у задні двері гаража. Вузька, штучно протоптана стежка, акуратно ділила цей клапоть землі навпіл. Ян став посередині й обводячи рукою своє господарство гордо проголосив:

— Це — сад!

Я ствердно кивнула головою, наче усе й так зрозуміло.

— І що ж тут росте?

Ян заклопотано пошкріб потилицю.

— Поки що, нічого. На весну доведеться цим зайнятися.

— А ти коли-небудь цим займався? — делікатно поцікавилася я.

Ян заперечно похитав головою.

— Ні, я викличу спеціаліста.

І тут мені до голови прийшла майже божевільна ідея:

— Яне, давай я цим займаюся.

Ян вражено видивився на мене.

— А ти вмієш?

— Вмію!

Це була неправда. Я ніколи в житті цим не займалася, хоча вірила, що у мене все вийде. Зрештою, в тому домі теж був сад, у якому жодне дерево, нащеплене батьківськими руками, не залишалось без плодів.

Так, несподівано, у цій холодній і чужій землі у мене з'явилася ідея, що повністю підпорядкувала мою свідомість, окрім цього саду, все інше стало байдужим і несуттєвим. У мене вже не було часу чекати листів, дзвінків, безцільно волочитися Амстердамом, навіть мої кохані книжки почали віддавати якоюсь мертвотністю. Увесь вільний час присвятила підготовці до закладання саду.

Я обклалася всеможливою літературою, починаючи від довідників про побудову ґрунту, і закінчуючи всесвітньою історією садівництва. Від садів Семіраміди до Єлисейських полів, від японського саду каменів до пишних форм південноамериканських парків. Мені хотілося створити щось надзвичайне. Однак, що найгірше, це "надзвичайне" мало вміститися на площі 3x4 м², у країні кам'яної землі й холодних, солонуватих вітрів...

На початок березня теоретична підготовка була закінчена. Несподівано я відкрила для себе дві банальні істини, які повністю зліквідували мою проблему. Перша — садівництво, це не заняття, а мистецтво, так само як архітектура чи живопис, і голою теорією тут не обійдешся. Друга — сад це обличчя культури, або ж певної епохи. Якщо глобально вникнути в принципи зеленої експозиції, то, при бажанні, у ній завжди можна відкопати відбитки найбільш популярних філософських ідей певного часу.

Відтак, я склала ретельний список усього, що б мало знадобитися мені у побудові саду й представила його Янові.

Спершу Ян намагався сперечатися. Тоді я нагадала йому про абсолютну свободу дій, яку він милостиво надав мені у цій справі. Йому не залишалось нічого іншого, як їхати на пристань і тягати у свій новесенький "сітроен" каміння, на яке я показувала.

Друга проблема була із саджанцями, бо не все, що я мала замір садити, продавалось у магазинах. Ми взяли лопату й поїхали оглядати околиці.

Ці пошуки зайняли у нас усі вихідні, і тільки під вечір у неділю знайшли те, що нам було потрібно у садку місцевого пастиря. Спершу, він нам відмовив, але коли я, один на один, пояснила йому наскільки це важливо для мене, пастир задурно відпустив нам цілий куш, залишаючи собі лишень маленький саджанець.

У наступні вихідні приступили до роботи. Ян перекопав землю, і ми прикрили її плівкою, щоб трохи відпарити від зими. Потім виклали стежку й площадку перед гаражем камінням, яке я старанно натерла сіллю. Сіль забивалася у найменші пори і варто було лишень трохи скропити каміня водою, як воно починало пахнути морем. З дрібнішого каміння вимурували на пів метра висотою бардюр вздовж стежки та площадки. Вийшло наче дві чаші, які до верхів насипали землею.

Піднявши на пів метра сад, вдалося створити ілюзію росту. Тепер саджанці виходили на рівні з людиною, і вже не відчував себе незграбним велетнем серед здрібнілого докільля.

Ян мовчав. Було помітно, що все це йому не подобається, однак людська цікавість, як завжди, взяла верх. Мабуть,десь у глибині душі, він вирішив сприймати усе, як є, справедливо вважаючи, що кожен має право на свободу творчості.

Коли дійшло до саджанців, Ян спробував вдруге посперечатися зі мною. Я була змушена пояснити йому свій задум, і він безсила опустив руки.

По обидва боки саду, вздовж паркану, я посадила кущі шипшини, терену і глоду. Наступне, розкинула по земляних чашах шість молодесеньких сакур (японської вишні) по три з кожного боку. Сакура ідеально підходила до цього клімату. По-під вишнями кинула насіння звичайної зеленої трави вперемішку із насінням м'яти та конюшини. Під вікном

кухні, де спускалися береги чаш і було найбільш сонячно посіяла чорнобривці, барвінок і братики, а вздовж стежки, теж по обидва боки, посадила пагінці жовтих тюльпанів. Завершував цю епопею кущ калини біля задньої стіни гаражу.

Звичайно, чекати результатів ще цього року було безсенсовно, і я навіть пошкодувала, що не зможу побачити справжнього розквіту цього саду за кілька років. Сумнівно, що колись мені захочеться сюди повернутися.

Усі роботи були завершені десь на кінець березня. У квітні це все мало приживатися і дати перші результати (хоча б позеленіти). Ми з Яном стояли біля кухонного вікна, заклавши руки й мовчки споглядаючи моє творіння.

– Та-а-ак, – скептично промовив Ян, – Хотів би я бачити, що з цього вийде?

Яновий скепсис абсолютно мене не зачепив. Я зробила те, що хотіла, – а там покаже час. Головне, що мені вдалося створити в далекій, чужій, холодній нідерландській землі кусочок рідного українського саду. Правда вишні довелося замінити сакурами, але тут вже нічого не вдієш. Ні вишні, ні яблуні, ні сливи, ні груші, а тим більше виноград, не помістилися б і не прижилися на кам'янистій території 3x4м².

Великдень прийшов несподівано. За роботою й турботами про сад, півтора місяця минуло як один день. За той час скінчилася полярна ніч, пригріло весняне сонце, на полях з'явилося безліч птаства і, що було найгарніше, поля вкрилися тюльпанами. Це видиво безмежних кольорових полів, що тягнулися аж ген до горизонту, помережаних блакитно-сірими каналами і поцяцькованих вітряними млинами, мабуть, залишиться зі мною на все життя.

Море злагідніло і десятки білосніжних каравел та вітрильників-яхт майже щодня залишали гавань. Я, як і колись, у вільний час приїжджала на пристань, вмощувалася поміж бронзових дітей і разом з ними проводжала вітрильники. Часто мені хотілося поплисти разом з ними. Стало дуже тоскно і тягнуло до хати. Ні до Варшави, Праги, Відня... – а саме до хати.

Великдень, як і Різдво, справляли в Яна. Було те саме товариство і так само було весело. Головною подією стала новина про заручини Лукаса та Анни. Обличчя наречених сяяли щасливими посмішками. В Анни явно читалося задоволення від перспектив нового життя у прекрасній “загниваючій” Голандії. У Лукаса – усвідомленням того, що

нарешті з'явилася жінка, котра не змогла йому відмовити. Мені хотілося відшукати на цих обличчя ще щось, але чи то я була поганим фізіономом, чи мала неправильну уяву про подружнє життя, однак більше нічого не побачила. Та й, зрештою, яке мені до цього діло?

Весілля мало відбутися у кінці червня. Усе товариство було запрошене. Коли черга підійшла до мене, я ввічливо посміхнулася і вибачилася:

– Мені дуже прикро, але за два тижні закінчується мій контракт, і я мушу повертатися.

Ян здивовано поглянув на мене:

– Але ж ти можеш продовжити його.

– Ні. На жаль, ні. На початку червня я вже повинна бути у Києві із повним звітом.

– Шкода, – байдужим тоном зазначила Анна.

Цього вечора я знову залишилася ночувати в Яна. Було досить тепло, як на травень. Ми сиділи на порозі кухні, попиваючи свій чай. Якийсь час мовчали, а потім Ян запитався:

– Ти вже остаточно вирішила їхати?

– Так.

– А історія з Києвом правда?

– Ні. Мені була потрібна причина, щоб не залишатися на весілля.

Ми знову замовкли. Пили чай і споглядали наш сад. Звичайно, що нічого ще не цвіло, але вже позеленіло. Відчувалася весна. І власне в цьому була моя найбільша проблема, бо коли більшість нормальних людей на весну, як правило, закохувалися, то мене завжди тягнуло на кардинальні зміни у географічному відношенні. Один мій приятель жартував, що мені треба було народитися птахом й регулярно перелітати з місця на місце.

Несподівано Ян запитався:

– Алекс, пригадуєш, на Різдво я запитався тебе, чому ти хочеш залишитися?

– Ти маєш на увазі чи я хотіла просто залишитися, чи не повертатися назад?

– Так.

Я чомусь винувато здвигнула плечима.

– Думаю, що швидше не хотіла повертатися. Погодсья, сумно повертатися туди, де тебе ніхто, крім рідних, не чекає.

– А хіба тепер хтось чекає.

— Ні...

Ян запитально подивився мені в очі.

— Тоді чому?

А й справді — чому? Чому мене раптом так сильно потягнуло туди, де мене ніхто не чекає, і де в мене майже нічого немає? Несподівано відчула майже фізичну й моральну втому. Думки почали плутатися одна поза одну, замиготіли якісь уривки минулого життя, короткі фрази, строкаті образи і на тлі цього всього, все чіткіше й чіткіше, виступило питання “чому”? Чому я не маю ні дому, ні сім’ї? Чому женуся з місця на місце? Чому ніяк не можу заповнити цю внутрішню порожнечу? Чому так боюся прив’язуватися до певного часу, місця, людей?... ЧОМУ?! Я не знала, що відповісти Янові.

Однак Ян видно помітив мою розгубленість, здогадався, що зі мною щось не так й сам гарячково почав шукати відповідь на своє ж питання:

— Алекс, я тут подумав, що ми, зрештою, знаєм? А можливо тебе й справді хтось чекає...

Гірше годі було вигадати. Сумно посміхнулася.

— Яне, кому я потрібна.

Але його чомусь дуже розлютила ця посмішка.

— Звичайно, — майже кричав він, — Для того, щоб бути комусь потрібною, треба самому когось потребувати! Все, чого ти не маєш — тобі не потрібно!

І тут я розплакалася. Говорила крізь плач все, що вже давно мене мучило.

— А якщо я не можу мати того, що мені потрібно? Я не можу мати дому, де минуло моє дитинство і в якому я була дуже щаслива. Я не маю повноцінної сім’ї, бо занадто скоро втратила батька. Кохання відійшло, шукаючи більш вдалих перспектив. Батьківщині байдуже, де я, що зі мною і кому тепер продаю свою голову. Єдине на що я спромоглася, це твій сад. Кусок ілюзійної батьківщини в чужій байдужій до мене землі, і який я теж скоро залишу!..

Я плакала. Плакала і не могла більше говорити. Всі втрати, болі, поразки і образи, що так довго наповнювали чашу мого людського терпіння, нарешті сягнули її берегів. І це ж треба, що це сталося саме тут і зараз...

Ян не заперечував. Він мовчки обняв мене за плечі й намагався заспокоїти. Зрештою, він і не мав, що мені заперечити. Тільки значно пізніше, я пригадала, що в момент

найбільшого болю перейшла на рідну українську мову, якої Ян абсолютно не розумів.

Зранку я повернулася в Амстердам, і вже до самого від’їзду ми не бачилися. Обидвоє виявилися занадто зайнятими.

Я поверталася літаком і ввечері, напередодні відльоту, після прощання з “Росінантом”, якого довелося продати, таки вирішила подзвонити Янові. На жаль, мені відповів автовідповідач. Довелося прощатися через нього.

Наступного дня я, дещо завчасно, приїхала в аеропорт. Здала багаж та подалася в зал очікування, передбачливо захопивши кілька дамських журналів. Гортала їх неухважно, постійно думала, що ж мене чекає вдома? Твердо вирішила більше нікуди не їхати. Із задуми мене вивів обурений голос Яна.

— Александра, хто так робить?!

Я поволі підняла голову й вражено застигла. Переді мною стояв захеканий Ян з оберемком жовтих тюльпанів. Помітивши мою реакцію, він розцвів у щасливій посмішці.

— Тримай, це з нашого саду. Вони розцвіли за останні два тижні.

Захоплення зняло як рукою.

— Яне, я ж так намучилася, коли їх садила!

— Ян це зрозумів зовсім інакше.

— Я знав, що тобі буде приємно побачити свою працю.

Хочеш, приїжджай наступного року, посадиш нові.

Заперечно похитала головою.

— Ні, це вже без мене.

Оголосили посадку. Ян ще трохи провів мене й залишився за шкляними дверима. Це, мабуть, була наша остання зустріч. Хоча хто його знає?..

Я йшла до літака. З оберемком жовтих тюльпанів з мого саду. Чомусь пригадався дволикий Янус на фронтоні Янового будинку з таким же оберемком тюльпанів. Символом початку і кінця.

Не знала, що мене чекає там, в землі, яка волею небес була вибрана мені за батьківщину. Знала лише одне, — коли я піднімуся у цей літак й остаточно зникне обличчя коханого Яна, це буде кінець. За обрієм вже почнеться майбутнє. Адже люди, як і рослини, спроможні пускати коріння навіть крізь камінь.

Львів, 1998-2000 рр.

Анатолій ДНІСТРОВИЙ

ЖАЛЮЗИ

(уривок з роману)

Осінній ранок не радує, втомлює, як і попередні. Знову згадуєш про кволість, відчуваєш її особливий запах, що наповнює кімнату втому та сонливістю, напускає на свідомість сіру павутину. Відчиняєш квартиру. Запах кволості не вивірюється, ніби йому лінь покидати улюблене приміщення, яке забувають провітрювати.

— Невже це тільки зі мною?

Кволість опановує почуттями, думками, проникає у сни, які дедалі стають неспокійні, а їхнє забарвлення подібне до обличчя донора. Не любиш спати, бо завжди бачиш неприємні та напружені сни, волієш спати як убитий.

Ти все добре пам'ятаєш.

Ольга каже, що життя без новин, вражень, відпочинку і несподіванок подібне на занедбане подвір'я, над яким кружляє вороння, сумно гніздиться на осиротілих деревах; це така пора, коли до вікон прилипає розвіяне вітром листя, на мить-другу завмирає перед очима і знову зривається.

Думаєш про Ольгу. Згадуєш розмови з нею, крокуючи до її теплої домівки. В неї холоднуватий, навіть осінній погляд, по-осінньому холодні руки, а коли вона говорить, тебе огортає несамовита печаль і кортить піти додому. Дивуєшся, чому досі так і не зважився прийти і побачити знайомі і приємні риси обличчя, торкнутися до ніжних і тремтливих рук чи просто міцно обійняти, вдихаючи її запах. Однак до Ольги не відчуваєш отого божевільного потягу, який оволодів тобою три місяці тому. Вона тепер нагадує тобі близьку людину, яка втратила розум і яку деколи слід провідувати. Посміхаєшся з її осудів та нарікань, що виною у всьому, мовляв, твій нестерпний, огидний, а часом і брутальний характер і життя без сенсу. Посміхаєшся, вислуховуючи її нарікання, дивуєшся, вона не підозрює про кволість, яка охопила тебе, зрештою — навіть її і мешканців цього міста.

Зустрічає тебе в'яло, ніби медсестра у лікарні — родичів померлого. Втомленим жестом запрошує до квартири і ти

помічаєш як на її обличчі проявилася кволість. Зручно вмощуєшся в м'якому кріслі і з пильністю біолога, який дивиться у мікроскоп, вивчаєш обличчя і поведінку дівчини. Метушиться. Твій візит, мабуть, її вивів із рівноваги, збентежив. Ольга ходить з кутка у куток, переставляє з місця на місце журнали, книги, розповідає уривками і незв'язно, здається, говорить про родичів, але ти одразу про це забуваєш. І нарешті замовкає.

Несподівано вона застигає, ніби камінь, спрямовує свій погляд крізь дійсне і, посміхаючись, замислено вслухається в тишу. Очі стають безбарвними, немов під час молитви, немов це дивиться сама смерть: холоднувато й пронизливо. Повіки повільно стулюються, а маленькі повні губки стиха промовляють “порожнеча”. Так говорять до померлого, коли з ним на самоті. Зацікавлено нахиляєшся ближче до неї, бо такого слова від цих губок ще не чув. Раніше ти ніколи не прислухався до того, про що саме сповіщають і що “серйозно” говорять жіночі губки. Тобі, зрештою, видається кумедним дивитися на них і водночас силкуватися розуміти те, що вони кажуть. А губки злегка розтулюються, протяжно й не поспішаючи видихають звуки, значення яких пролітає повз твою увагу, знову м'яко стулюються, заспокоюючись у короткочасній незворушності. Стежачи за ними, уявляєш, як ледь-ледь торкаєшся їхньої еластичності своїми устами, відчуваючи сполохане тремтіння. А вони розслаблені, м'які й вологі. Або ж уявляєш, як повні губки змушують тебе тремтіти там, унизу ...і знову такі м'які та вологі.

Тепер чуєш від них “порожнеча”. Ольга думає про неспокій. Тобі подобаються її потуги “осягнути істину”, хоча вона, як і кожна жіночка, силкуючись говорити “не банально”, переконує про це важким підніманням грудей. Те, що вона називає “порожнечею”, насправді є кволість, яка скрізь, про що людина тільки здатна подумати. Ольга, як і кожна жіночка, великого значення надає подіям, забуваючи про їхню загальну причину — кволість. Ольга... як і кожна жіночка.

Дивишся на її губки, які цієї миті як і раніше ненапружено-повільні, хоча деколи помітно здригаються або нервово стулюються. Ще будучи шмаркачем і навчаючись в університеті, ти усвідомив, що красиві жінки погано хвилюються, вірніше, дивлячись на них, важко повірити в їхній душевний неспокій,

бо в твоїх помислах завжди прокидалася підступна і невимущена думка якомога швидше забратися одній із них між ноги і приємно божеволіти, забуваючи про час і простір. Ти ніколи не вірив стривоженим жінкам, не вірив їхній чуттєвості та засмученості. Оченята метушаться, важко опускаються-піднімаються груди, руки періодично поправляють зачіску, маленькі пальчики з охайними лакованими нігтиками крутять змійковий браслетик (якщо такий є), а голівка з каштановим волоссям на сніжній тоненькій шиї повертається вправо, вліво, так кумедно, що можна з часом призвичаїтися і здогадуватись про всі рухи наперед, наче в механічній ляльки. Голівка опускається чи знову підводиться і дивиться перед себе. В такі хвилини Ольга стривожена, напружена і натягнута, ніби струна. В такі хвилини на поверхню виринає ще один її недолік як ознака “трагічного настрою”. Вона безперестанку базикає, а таке може витримати хіба звихнутий. З одного боку, її слова – потік безглуздя, якому вона надає “життєвого” значення: нестача грошей, самотність, страх, твоя легковажність, сімейні сварки (батьки давлять, кажуть “доросла”), а з іншого боку – це унікальне вміння з усього сказаного зробити таку собі психологічну трагедію, власну катастрофу, такий собі апокаліпсис.

Аби її не чути, мабуть, варто заплющити очі. Але ти її все одно не чуєш, бо відчуваєш всередині поліетиленовий пакет, з якого віє квалість.

Голівка з каштановим волоссям застигає, сіренькі оченята розширюються, губки здригаються:

– Ти що, мене не слухав?

Вона тобі не вірить, на її заплаканому личку вимущена посмішка, мабуть, ти не сховав від неї своєї байдужості.

– У тебе холодні очі. – відчиняє вікно. – Бракує повітря.

– Дивись, аби не протягнуло.

– Це мені не загрожує.

До кімнати вливається свіжа прохолода, а ти, мимоволі, знову думаєш про квалість, яка потрапляє з вологістю до твоїх легень.

Пауза.

Раптом Ольга різко обертається, її очі хворобливо блищать:

– Що з тобою? Тебе наче підмінили. Ти ж не такий... – сідає на підвіконник.

“Що зі мною?”

Дивишся на неї, ніби на античну амфору, бачиш перші сліди старості на змарнілому обличчі, хоча їй тільки двадцять з хвостиком. Майже жіночка.

– Скільки разів тобі казати: коли одягаєш темне плаття – користуйся пудрою, бо вона тільки підкреслює блідість твого обличчя.

– Припини. – Тремтять її губи.

Тобі приємно зараз бути поруч з нею, бо забуваєш про квалість, споглядаючи повні, м'які губки, які вмюють бути шаленими.

Срібна змійка під доглянутими пальчиками оживає і на білому зап'ясті здається чужою і зайвою. Ольга знову базикає, що вона дурепа, бо зійшлася з таким пройдохом як ти (?), бо повірила в твої “підступні слова”, що її подруги давно вже щасливі, бо знайшли “теплих і добрих людей”, які хочуть аби “все було добре”, і вони “справді живуть”, а не мучаться.

Заглиблений у спостереження за нею, майже не сприймаючи, пропускаєш повз уваги слова і з виглядом гуцульського барана вивчаєш шкіру її обличчя: під очима з'явилися невиразні мішки, це може бути від нирок, на лобі виникла ще одна горизонтальна зморшка, очевидно від негативних емоцій, які виринаються назовні, помітно обвисли щоки, напевно від надмірного куріння.

– Мені нема більше з ким говорити? Ти чуєш? – перебиває твої думки.

– Так.

– Я не знаю, що буде завтра і які будуть наслідки після цього всього.

Ходить неспокійно по кімнаті. З письмового столика бере томик Місіми. Гортає, кладе. Знову дивиться через відкриті жалюзі у вікно. Стоїть до тебе спиною і в котре чуєш стару пісню, що через тебе в неї нема більше близьких подруг, у них сім'ї і їм зараз не до неї, що зосталася одна-однісінька і вечорами, як остання дурепа чекає від тебе телефонного дзвінка, чекає теплого й ніжного слова, а ти... ти знущаєшся над нею, обманюєш її, поводишся легковажно, ніби підліток, а варто вже зробити “певні кроки” (це запозичено в її матері). І Ольга на твоїх очах все далі запалюється, наче входить у раж, і теревенить про хтозна що. Мовляв, ти нею бавишся, ніби котик змороною

мишкою, використовуєш, що в тебе мефістофельські очі, що крім себе ти більше нікого не любиш (і, певно, не полюбиш!), що тебе цікавить тільки жіноче тіло, а душа... душа — це повний нуль, така собі ганчірка для протирання пилюки.

— Але ж у мене є також серце, дорогий! А ти... ти... поводиш себе так, ніби я повія. За що! Що я зробила?

Зараз Ольга тебе дратує, відчуваєш несамовиту лють. Дивишся на її плечі — і вони тобі видаються обвислими і зів'ялими, руки — худючими і безжиттєвими, а голова — ніби трохи плеската і кумедна, наче в курки. Ольга не вміє бути веселою, зрештою не вміє бути сумною, бо завжди однаково радіє і тужить. Подібну муру вона теревенила при першій вашій зустрічі, у той час, коли ви... на липневій нічній лавочці у парку Франка. Це, мабуть, ганебно оскверняти пам'ять такими “песимістичними” думками, тим паче, якщо згадуєш про хороше й приємне.

— Чому ти мовчиш? — з під лоба запитує.

“Справді, чому ти мовчиш?” Навіть не знаєш що відповісти:

— Слухаю тебе.

— Ти скупий на слова, ти, наче вовк, — завжди відчужений і злий. Не хочеш розкритися. Я не знаю, які у тебе помисли, але я боюсь їх.

Знову звинувачення. Помічаєш, що вони виникають тоді, коли жіночка силкується тебе змінити. Вона, як правило, починає проханнями, сльозами, звинуваченнями, якщо не допомагає — істерикою, навіть ненавистю. Коли ж і це не допомагає, знову повертається до “душевної” розмови аби прогнати “негарзди”. Тоді повненькі губки силкуються неприємні хвилини витіснити розмовами, які мусять бути, звичайно, емоційно-теплыми, співчутливо-ніжними, відверто-сентиментальними. А ти мовчиш, не тому, що лінь говорити, а швидше від почування себе хворим, який щойно пережив операцію на горло і якому заборонено спілкуватися. Знаєш все наперед: зараз Ольга образиться, роблячи вигляд, ніби прикро вражена твоєю поведінкою, обов'язково втупиться, як дурнувата вівця, у підлогу і вперто ждатиме аби ти першим заговорив. Мовчиш далі, бо вона сумлінно грає для себе. Всі оті жестики, хусточки, вологі оченята, тушеві струмочки по щоках, сопіння, пошмаркування носа, стогони, похлипування — це дуже давня й набридлива

традиція, яка кумарить, наче реклама, яку щодня крутять по телику.

Ольга підозріло на тебе дивиться, певно, твоя поведінка лякає. Мабуть, варто підвестися, скажімо, закрити жалюзі, або взяти і погортати дешевий кулінарний журнальчик, або вхопити першу-ліпшу книгу, або закурити і звести цей процес до магічного ритуалу демонстративного виконання різноманітних дрібних дій, виконання з усією любов'ю і сумлінням, на які тільки здатна душа.

— Чому ти такий?

“Який ти?” Це, до речі, надзвичайно пізнавальне запитання.

Доглянуті пальчики з манікюром оживають, беруть пудру і наносять її тонким шаром на почервонілого від надмірних сліз носика, ритмічно розтирають. Ольга цієї миті нагадує велику гумову ляльку, особливо коли натягує м'язи обличчя для розтирання пудри.

— Ну?

Виникає враження, наче перебуваєш на душевному допиті. Ольга час від часу кидає на тебе чіпкий, довго-оцінюючий погляд, ніби хоче побачити, як ти зараз розтанеш, ніби хоче прочитати на твоєму обличчі сюжет твоїх внутрішніх змін. А ти цієї миті, вхопивши книгу, корчиш із себе такого собі зачитаного бовдура. Справді, навіть себе переконуєш, що уважно й зосереджено читаєш, здається Уоррена, ще голосно вигукуєш “він пише просто геніально!”. Однак вона не реагує і ти голосно й зацікавлено зачитуєш те, що потрапляє на очі: “І потім якийсь негр, розпушуючи землю на бавовниковому полі за миллю від дороги, підведе голову, побачить стовпчик чорного диму над ядуchoю купо...”

— Досить.

...росною зеленню бавовника проти люто розпеченого металево-блакитного неба і скаже: “Спаси господи, ще один перекинувся!” Відкладаєш книгу, посміхаючись:

— Маю гарну звичку все дочитувати до крапки.

— Ти не відповів, — уважно дивиться.

Пауза.

Сідає на диван, голову відкидає на спинку. Чуєш, як за кілька секунд несміливо народжується перше схлипування, за ним ще кілька, більш сміливших, невдовзі це переходить у тихе ридання. Ольга намагається говорити, ідуть нерозбірливі

слова. Заливається слізьми, з невиразного і малопродатного для сприймання потоку мовлення вловлюєш окремі епізоди, наче ковтаєш незграбні і важкі кавалки, що батьки постійно на неї дають, бо доня сидить у них на ший, що змушена бігати і підтирати задниці вісімдесятилітнім дідові з бабою, які живуть у світі раннього дитинства й маразмів, що сусіди бачать як ти (!) щодня до неї ходиш і не робиш ніяких кроків (?), щоб... наче використовуєш чесну дівчину, морочиш їй голову і принижуєш. Дивуєшся, бо ще жодних сусідів не бачив, навіть не підозрюєш про їхнє існування.

Все вірно милі губки, все так. Тільки одне не так – ти нічого не робиш зумисне, нічого не плануєш, ніяких лихих помислів у тебе на серці нема, ніяких підступно-ворожих планів не виношуєш, ти, зрештою, ніколи не думав принижувати її “чесне” ім'я, просто тобі такі дурниці не приходять у голову. Ти *живеш*, живеш так як тобі виходить, як написано долею, бо життя – це тільки нескінченна набридлива несподіванка, яка або затягується, як важка хвороба, або зникає, наче дражнить тебе, а в нежданий момент знову з'являється. Цього неможливо передбачати чи прогнозувати, ти живеш узгоджено зі свободою, а не за графіком чи розкладом. Але про це слід мовчати, бо милі губки такого не збагнуть, для них – це повна абракадабра, північномадагаскарський діалект. Доступними й приємнішими для милих губок будуть патякання на шкал “золотце, мій зайчику, зрозумій... зіронько... все буде гаразд... все владнається... зараз чорна смуга, минеться... кицю, песику, кабанчику”.

– Я тепер починаю розуміти твою поведінку. Ти живеш без мети, без майбутнього, живеш як прийдеться.

– Наше життя – це “як прийдеться”. – кажеш, наче людина, яка раптом осягнула сенс життя. – Ольго, ти нагадуєш мені трамвай, він мусить мчати по рейках, якщо їх навіть нема...

– Ні.

– Майбутнього нема, є тільки сьогодні. Завтра – сьогодні, післязавтра – сьогодні, через рік – сьогодні.

– Але ж це страшний шлях! – зривається з місця і хапає твоє обличчя руками. – Любий...

Дивися в її очі поглядом старогрецького трагіка і поволі починаєш усвідомлювати, вражений, що це невимовно

прекрасні очі: розширені, зволожені, напружені від хвилювання. Ольга помічає твої зміни, милі губки злегка розтулюються, мабуть чекають поцілунку. Ти не хочеш їх цілувати, бо терпляче ждеш, коли вони видавлять “порожнеча” аби їм не повірити, аби це слово пройняло тебе до глибини душі – краплиною отрути впало на серце, щоб аж мурашки забігали чи обпало морозом, щоб ти болісно посміхнувся від цього слова, бо тільки тоді, певно, зможеш поцілувати милі губки, і не тільки поцілувати...

Пауза.

– Мама дізналася.

– Що?

– Твоя байдужість... твій спокій... – (знову сльози). –

Господи, чому все так по-ідіотському!

Пауза.

Очікуючи дивиться на тебе.

– Вона дізналася... дізналася, що ми, тобто я...

– Я тебе уважно слухаю.

– Не кажи так, бо це неправда.

І тільки тепер ти побороєш напливи важкого сну. Голова важчає, не стримуєшся аби не позіхнути, вії злипаються і невимовно тягне додому. Закриваєш очі і там, у темряві, відчуваєш, як повільно рухається свідомість, вона тремтить і ледь зримо поблискує жовтаво-червоними кольорами, які за лічені секунди зливаються з мороком, а він незграбно рухається, ніби ніч у туманному місті, хоча й рухів не видно, тільки долітає приглушений тишею шум. Тобі незбагненно приємно, це зрештою навіть не почуття, а безмовний транс, де нема предметів, звуків, тільки в'язка безбарвна пелена окутує простір, думки, уяву; і ти потопаєш у ній, як зачарований. Слухаєш себе і раптом приходить насолода, бо тебе нарешті покинули думки, щоправда знаєш – вони поблизу, вони хочуть пробитися крізь запону, яка тебе втримує на віддалі від світу. Заплющуєш очі. “Чому ти такий?” – пробивається здалеку голос Ольги. Однак не чуєш. І приходять біляві, кучеряві діти з лісовими квітами, дивляться страшними очима правди, очима невідомого сповідника і тобі хочеться плакати – плакати за прожиті та втрачені дні, в яких хотів *бути* завжди, хотів аби спинився час, ти б міг тоді блукати вузькими вуличками твого містечка дитинства, де зосталася мати з власним безробіттям

і горем від втрати вітчима, де колишні знайомі оброслися сім'ями і перетворилися на веселих череванів з малюками на плечах, а колишні коханки помітно подалися в тілі, обважніли від породілля і стали менш легковажними.

— Геть, геть звідси! — бачиш налиті гнівом очі Ольги.

ПІСЛЯСЛОВО РЕДАКТОРА

Може статися так, що це число журналу “Кальміюс” буде останнім, або — передостаннім. Через незалежні від нас обставини “Кальміюс” мусить припинити своє існування. Але це не значить, що ми більше ніколи не зустрінемося на гарячих хвилях донецького самвидаву.

Як тільки “Кальміюс” припинить своє існування, відразу з’явиться інший журнал. Просто кожного разу під іншою назвою. Аби розпізнати кожний наступний “Кальміюс”-не-“Кальміюс”, шукайте у логотипі незмінну нарбутівську “голівку”. Якщо побачите її, значить Ви знову блукаєте хмільними стежками східного ренесансу.

Залишайтеся з нами. Бо я особисто працюю не заради якоїсь абстрактної України, яка й досі лишається чужиною, а заради своїх читачів, навіть якщо нас лише якась сотня. Сотня — це також чимало. Тож, не сумуй, читачу, скоро ми знову зустрінемося. Будьмо разом.

Щиро Ваш —

10.07.2000 р.Б. Мiсто на Кальміюсі.
Ігор Соловєв

ЛІРИЧНИЙ ПОСТСКРИПТУМ Павло ВОЛЬВАЧ

* * *

Круга земля димів і збочень
Вгруза в вечірню куряву,
І галицькі пильнують очі,
Чи правильно я тут живу.

А хтозна! Все співаю труби
І рейки, в леті на Донбас.
П'ю самогон. Плюю крізь зуби
Й кажу, бува: «Которий час?»

Та не на хінді чи на ідиш
Дніпро шепоче. І тайком –
Мости допоки переїдеш –
Стаєш неначе б козаком.

ПРО АВТОРІВ

АНДРУСЯК Іван (нар. 1968 р.) Поет, прозаїк, перекладач з польської та англійської мов, літературний критик, есеїст. Живе і працює в Києві. У 1991-1994 роках був учасником літгурту “Нова дегенерація”. Автор збірки поезій “Депресивний синдром” (1992) та трьох синтетичних збірників поезій та прози – “Отруєння голосом” (1996), “Шарга” (1999), “Дерева і води”(1999).

БАРАН Євген (нар. 1961 р.) Кандидат філологічних наук. Член СПУ. Викладач Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. Критик, прозаїк. Автор книги есеїв “Замах на міражі” (1997) та книги літературно-критичних статей “Зоїлові трени” (1998), багатьох літературно-критичних статей у періодиці. Мешкає в м. Івано-Франківську.

БЕДРИК Юрій (нар. 1968 р.). Кандидат філологічних наук. Поет, перекладач, літературознавець. Автор поетичних книжок “Жертовник” (1992), “Метафізика восени” (1996), “Свято небуття” (1999); літературознавчого дослідження “Василь Стус: проблема сприймання” (1993). Перекладає з польської, французької, німецької. Мешкає в м. Києві.

БІЛА Анна (нар. 1975 р.) Поетка, критик, літературознавець. Кандидат філологічних наук. Автор кількох публікацій, присвячених творчості І. Франка. Автор поетичної збірки “Відбиток” (2000). Живе і працює в Донецьку. Учасник літгурпування “OST”.

БОНДАР-ТЕРЕЩЕНКО Ігор (нар. 1964 р.) Поет, критик, драматург. Співредактор журналу “Гігієна”. Автор поетичних книжок “Ulaskava” (1994), “Фібруарій” (1999), “Лірень” (2000), окремою книгою вийшла драматична поема “Повернення Менелая” (2000). Живе і працює в Харкові.

ВОЛЬВАЧ Павло (нар. 1963 р.) Поет, журналіст. Автор поетичних книг “Маргінес”(1996), “Кров зухвала” (1998),

“Південний схід” (2000), “Бруки і стерні” (2000). Працює на радіо “Свобода”. Мешкає в місті Києві.

ГОРБАЛЬ Олекса (нар.1967 р.) Безробітний, мешкає в м.Макіївка Донецької обл.

ГЕРАСИМЧУК Лесь. Поет. Журналіст. Редактор газети “Президентський вісник”. Мешкає в м. Києві.

ДЕМСЬКА Леся (нар. 1971 р.) Поетка, прозаїк, критик, літературознавець. Автор книг “Сонцестояння в сузір'ї риб” (1995), “Осінь мага” (1999), “Місто в тіні” (2000). Мешкає в Києві.

ДНІСТРОВИЙ Анатолій (нар. 1974 р.). Поет, перекладач, прозаїк, есеїст. Аспірант кафедри філософії Національного аграрного університету. Автор збірки новел “Люди і речі” (1994), книг поезій “Проповідь до магми” (1998), “На смерть Кліо” (1999), синтетичної книги поезій та есе “Спостереження” (1999). Живе і працює в Києві.

ДРАГ Вальтер (нар. 1970 р.) Звичайно, псевдонім. Батьки так не могли б образити дитину. Сказаний пес Східного літературного реваншу. Адепт концепції Азіатського ренесансу. Мешкає в м. Донецьку. Учасник літугрупування “OST”.

ЄШКІЄВ Володимир (нар. 1965 р.) Письменник, філософ. Живе і працює в Івано-Франківську. Автор збірки “Парадокс Хомського” (1996), літературознавчої книги “Воццекурсія Бет” (1998) та роману “Адепт” (1995), написаного у співавторстві з О. Гуцуляком. Редактор часопису “Плерома”. Автор глосарійного корпусу МУЕАЛ. Хрещений батько станіславського феномену та зятятий ворог Азіатського ренесансу.

ЖАДАН Сергій (нар. 1974 р.) Поет. Живе і працює у Харкові. Член літературної корпорації “Червона Фіра”. Співредактор часопису “Гігієна”. Автор книжок “Рожевий дегенерат” (1993), “НЕП”, “Генерал Юда” (1994), “Цитатник” (1995), “Пепсі” (1998), “Вибрані поезії” (2000).

КРУК Галина (нар. 1974 р.) Поетка. Автор поетичних книг

“Мандри у пошуках дому” (1997), “Сліди на піску” (1997). Аспірант української філології Львівського національного університету. Мешкає в м. Львові.

КУЗНЕЦОВ Володимир. Студент 3-го курсу української філології Донецького державного університету.

СОЛОВЕЙ Олег (нар. 1970 р.) Пролетарський письменник. Видавець та редактор альманаху “Кальміус”. Автор поетичних книжок “Місто” (1998), “Маргіналії” (1999). Живе і працює в Донецьку. Учасник літугрупування “OST”.

ХАТКІНА Марія. Студентка 3-го курсу української філології Донецького державного університету.

УЛЬЯНЕНКО Олесь (нар. 1962 р.) Прозаїк, культова постать в літературі 1990-х. Автор романів “Зимова повість” (1995), “Сталінка” (1994), “Вогненне око” (1997), “Богемна рапсодія” (1999), які друкувалися у журналах. Лауреат малої Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (1997). Мешкає в м. Києві.

Літературно-критичне видання

КАЛЬМІЮС
Число 3-4(11-12) 2000

Підписано до друку 31.08.2000. Формат 60x84 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк лазерний. Ум. друк. арк. 11,0.

Видавнича агенція
“OST”

83100, м.Донецьк-100,а/с 849

E-mail: fiesta_ost@imail.ru

Тел.(0622) 92-56-96, 55-49-60